

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**HELEN FİLOLOJİ DERNEĞİNİN 1861-1911 YILLARI ARASI ARKEOLOJİ
ÇALIŞMALARI VE BAZI ÜYELERİN BİYOGRAFİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Irem Naz EMVER OGLOU

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimarlık Tarihi Programı

ŞUBAT 2022

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**HELEN FİLOLOJİ DERNEĞİNİN 1861-1911 YILLARI ARASI ARKEOLOJİ
ÇALIŞMALARI VE BAZI ÜYELERİN BİYOGRAFİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Irem Naz EMVER OGLOU
(502181101)**

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimarlık Tarihi Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bilge AR

ŞUBAT 2022

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 502181101 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Irem Naz EMVER OGLOU, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “HELEN FİLOLOJİ DERNEĞİNİN 1861-1911 YILLARI ARASI ARKEOLOJİ ÇALIŞMALARI VE BAZI ÜYELERİN BİYOGRAFİLERİ” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Doç. Dr. Bilge Ar**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Doç. Dr. Vesile Gül CEPHANECİGİL**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Mine ESMER
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Teslim Tarihi : **14.01.2022**
Savunma Tarihi : **21.02.2022**

ÖNSÖZ

Yunanistan’da yaşamış bir Batı Trakya Türk’ü olarak azınlıkların yaşamlarına hep ilgi duydum. Yüksek lisans derslerindeki çalışmalarım sırasında Helen Filoloji Derneği ve üyelerinin sıklıkla karşıma çıkması derneğin bilimsel faaliyetleri ile ilgilenmemi sağladı ve bu konuya yönelmek benim için kaçınılmaz oldu.

Bu çalışmayı hayata geçirmemde benden bilgi, tecrübe ve her türlü desteği esirgemeyen ve bana ışık tutan tez danışmanım Doç. Dr. Bilge Ar’a sonsuz teşekkürlerimi borç bilirim. Araştırmalarım sırasında gerekli olan, 1976 yılına kadar Yunanistan’ın resmi dili olarak kullanılan Katarevusa çevirilerinde başım her sıkıştığında yardımlarını benden esirgemeyen Angela Fotopoulou ve ablam Melis Emver Oglou’na teşekkürlerim sonsuzdur. Şahsıma verdikleri moral ile tezin tamamlanmasında katkıları olan çalışma arkadaşlarım Şilan Güneş, Batuhan Gök ve Merve Özkılıç’a teşekkür etmek benim için tatlı bir zorunluluktur. Lisans ve yüksek lisans eğitimim sırasında kendimi geliştirmemi sağlayan YTÜ ve İTÜ Mimarlık Bölümü’nun saygıdeğer öğretim üyelerine ve şüphesiz bugünlere gelmemde en büyük emeği olan aileme şükran borçlu olduğumu ifade etmek isterim.

Ocak 2022

Irem Naz Emver Oglou
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
ÖZET.....	xi
SUMMARY	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1 Yöntem.....	3
1.2 Literatür Özeti	4
2. GEÇ OSMANLI DÖNEMİNİN SANATSAL VE BİLİMSEL ORTAMINDA HELEN FİLOLOJİ DERNEĞİ	7
2.1 Helen Filoloji Derneği'nin Kısa Tarihçesi	9
2.2 Helen Filoloji Derneği'nin Dergisi	19
3. DERNEĞİN BİLİMSEL FAALİYETLERİ İÇİNDE ARKEOLOJİNİN YERİ VE OSMANLI TOPRAKLARINDA ARKEOLOJİ BİLİMİNİN GELİŞİMİ ...	23
3.1 Osmanlı Devleti'nde Eski Eser Bilinci ve Arkeoloji Biliminin Gelişimi	23
3.2 Helen Filoloji Derneği'nin Antik Yunan ve Bizans Mirasına Bakışı	28
3.3 Helen Filoloji Derneği'nin Arkeoloji Koleksiyonu	32
4. HELEN FİLOLOJİ DERNEĞİ ARKEOLOJİ KOMİTESİ ÇALIŞMALARI	37
4.1 Alan Çalışmaları.....	42
4.2 İstanbul'un Topografik Haritası ve Kara Surları	47
4.3 Epigrafik Çalışmalar	53
5. HELEN FİLOLOJİ DERNEĞİNİN ARKEOLOJİ KOMİTESİNDE ETKİNLİK GÖSTEREN ÜYELERİN GENEL PROFİLİ VE BAZI ÜYELERİN BİYOGRAFİLERİ.....	59
6. SONUÇ	81
KAYNAKLAR.....	85
EKLER.....	93
ÖZGEÇMİŞ.....	113

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : 11.01.1872 tarihli Neologos gazetesindeki dernek binasının temel atma töreni haberi.	12
Şekil 2.2 : Helen Filoloji Derneği'nin binasının 1881'de yayınlanan dergisinden bir fotoğrafı.	13
Şekil 2.3 : Meryem Ana Okulu'nun 1893'ten önce çekilmiş bir fotoğrafı (İmerologion Ethnikon Filanthropikon Katastimaton, 1907).	14
Şekil 2.4 : Yapıya 1917'de eklenen katın içten bir fotoğrafı (Gianakopoulos, 1986).	16
Şekil 2.5 : Küçük Asya Araştırma Merkezi, Periklis Fotiadis Arşivinde bulunan yapının yeni eklenen katını gösteren bir çizimi.	16
Şekil 2.6: Beyoğlu'nda Cumhuriyet Halk Fıkrası'na merkez olan Rum Silloğu binasındaki mevcut kitapların Ankara Şehir Kütüphanesi'ne verileceğini gösteren belge (CCA- 030 18 01 014 35 2).	18
Şekil 2.7 : Derginin yayınlanan son cildinin kapağı (EFSK, cilt 33).	21
Şekil 2.8 : Dergideki makalelere eşlik eden çizimlerden bir örnek (EFSK, cilt 2). ..	21
Şekil 3.1 : Arkasında, İstanbul'daki Dethier'in koleksiyonu yazan bir fotoğraf (Eldem 2013).	26
Şekil 3.2 : Millingen'in makalesinde yayınlanan kitabenin çizimi (EFSK, cilt 4).	30
Şekil 3.3 : Derneğe hediye edilen ve incelenip dergisinde yayınlanan bir kitabe örneği (EFSK, cilt 26).	32
Şekil 4.1 : Makaleye eşlik eden Sarayburnu planı (EFSK, cilt 6).	45
Şekil 4.2 : Dimadis'in restitüsyon denemesi (EFSK, cilt 6).	45
Şekil 4.3 : Zappas Olimpiyatları sergi salonunun Petros Moraitis tarafından çekilen fotoğrafı (https://nhmuseum.gr/en/exhibitions/permanent-exhibition).	50
Şekil 4.4 : Derneğin kara surları çalışmalrından, üstte Anemas Zindanları altta Blakhernai kapısı (EFSK, cilt 14, arkeoloji eki).	51
Şekil 4.5 : Şekil Dimitriadis tarafından 1881'de yayınlanan harita (https://archive.saloni.ca/1418).	52
Şekil 4.6 : Marmara Sahil Surları panoramasından bir kare (Kızıltan, Akyürek, Üzeyir, Semiz 2019).	53
Şekil 4.7 : Dergide yayınlanan kitabe çizimlerinden örnekler (EFSK, cilt 17, arkeoloji eki).	54
Şekil 4.8 : Derneğin dergisinde yayınlanan bir kitabenin fotoğrafı (EFSK, cilt 28).	55
Şekil 4.9 : Dergide yayınlanan İstanbul kara surlarından bir kitabe ve altta okunuşu (EFSK, cilt 16, arkeoloji eki).	56
Şekil 4.10 : Derneğin oluşturduğu korpustan bir kare (Öztürk, Öztürk 2015).	57

HELEN FİLOLOJİ DERNEĞİNİN 1861-1911 YILLARI ARASI ARKEOLOJİ ÇALIŞMALARI VE BAZI ÜYELERİN BİYOGRAFİLERİ

ÖZET

Helen Filoloji Derneği Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rum-Ortodoks topluluğunun en tanınmış ve uzun ömürlü cemiyetlerinden biridir. Amacı Osmanlı Rumları arasında eğitim seviyesini yükseltmek ve çeşitli alanlarda bilimsel çalışmalar gerçekleştirmek olan bu derneğin, üyeleri incelendiğinde sadece Rum ve Yunanlılardan ibaret olmadığı daha geniş bir kesime hitab ettiği görülmektedir. Biyoloji, kimya, tarih ve arkeoloji gibi alanlarda kolektif çalışmalar yürüten Helen Filoloji Derneği'nin bilimsel çalışmaları, güncel araştırmalarda eğitim faaliyetlerinin gölgesinde kalmıştır. Derneğin arkeoloji çalışmaları, diğer bilimsel faaliyetleri gibi, kapsamlı şekilde çalışılmamış bir konudur. Yerleşik bir mimarlık ve sanat tarihi kuramı bulunmayan ve tarih yazımının milliyetçilikten beslendiği bir dönemde derneğin bünyesinde çok uluslu bir arkeoloji komitesi bulunması, Osmanlı Devleti'nde gerçekleşen erken kurumsal arkeoloji çalışmalarını temsil ettiği için oldukça önemlidir.

Burada arkeoloji çok geniş bir anlamda kullanılmıştır. Yunanca kökenli bir kelime olan arkeolojinin 19. yüzyıldaki anlamı, eski şeyleri incelemektir ve komite özelinde bu “şeyler” genellikle o zamana kadar varlığını kısmen de olsa sürdürebilmiş veya yok olmaya yüz tutmuş mimari öğelerdir. Bu nedenle komitenin arkeoloji çalışmaları, dilbilimi, tarih, etnografya gibi bilim dallarından beslenen erken sanat ve mimarlık tarihi çalışmaları olarak yorumlanabilir. Çalışmaya konu olan dönem ideolojik açıdan olduğu kadar, bilimsel açıdan da yenilikleri içinde barındırmaktadır.

Komite üyelerince yunan sanatına dair incelenen bu öğeler, çok farklı devirlerden olsa da genellikle Bizans'a odaklanılmıştır. Bizans sanatı derneğin bazı üyeleri için sadece bakir bir araştırma alanıyken, bazıları için anlamı çok daha derindir. Bu durum dönemin birçok önemli araştırmacısının yolunun dernek ile kesişmesini sağlamış, bilimsel çalışmalarına hizmet eden güçlü bir sosyal ağ oluşmuştur.

Derneğin kuruluşundan I. Dünya Savaşı'na kadar, cemiyetle aynı adı taşıyan 33 ciltlik bir dergi yayınlanmıştır. Kuruluşundan itibaren dergisinde arkeoloji temalı düzenli bir makale ve konferans akışı yer almaya başlamıştır. Derneğin arşivleri bugün hala kayıp olduğundan, dergisi faaliyetlerini anlamak için en önemli kaynağı oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra ilgili yayında önemli kişiler, onların arkeoloji çalışmaları ve dönem hakkında önemli bilgiler verilmektedir.

Çalışma kapsamında dergi incelenerek arkeoloji temalı bilgi ve makaleler derlenmiştir. Bu dergiden elde edilen bilgiler, bazı üyelerin anıları, derneğin ilanlarını ücretsiz olarak yayınlayan Neologos gazetesi ve ilgili kurumların yayınlarıyla da desteklenmeye çalışılmıştır.

Tezin amacı, derneğin dergisi ve komite üyelerinin profili incelenerek bir dönemi etkisi altına alan arkeoloji çalışmalarının bir dökümünden çok bu araştırmaların dönemin koşulları ve eski eser algısı ile birlikte ele alıp, genel bir resmini sunmaktır. Derneğin 1861-1911 yılları arası faaliyetlerini kapsayan dergisini inceleyen bu tez aynı zamanda araştırmacılara bu uzun soluklu yayını mimarlık ve sanat tarihi çalışmalarında kullanılabilecek bir kaynak olarak sunmaya çalışmaktadır.

THE ARCHEOLOGICAL STUDIES OF THE GREEK PHILOLOGICAL SOCIETY BETWEEN 1861-1911 AND BIOGRAPHIES OF SOME MEMBERS

SUMMARY

With the change in Ottoman historiography during the Tanzimat period, the scientific and cultural societies that hosted Istanbul's cosmopolitan intellectuals played a major role in the emergence of studies that examined Byzantine and ancient architecture in various contexts. Greek Philological Society of Constantinople was one of them, which discussed and promoted literary and scientific matters. Its establishment characterizes a new era that leads to the glorification of secular knowledge in Ottoman Greek society. This society's activities can be divided into two groups; educational and scientific research. Unfortunately, in today's literature, scientific works of the association have been overshadowed by its activities related to Ottoman-Greek education.

According to the long member lists published in the Greek Philological Society's Journal, it is possible to find the names of Greek, Armenian or Muslim members from different professions and government officials as well as foreign diplomats. Apparently, aimed to appeal to a wider audience that is not limited to the Greeks and Ottoman Greeks (Rum). Only Greek (Katharevusa) was allowed to be used at official meetings. For this reason, it is assumed that all participants who held a floor knew Greek.

Philhellenism during the nineteenth century leads to Greek independence from the Ottoman powers and worldwide interest in ancient Greek art and culture continues. In this context in 1861, the Greek Philological Society of Constantinople, which can be regarded as a representative of socio-cultural Hellenism, was established. Zoiros Pasha states that there was a group of elite that gathered from time to time in various houses to hold cultural conversations before this date.

The work and interests of the association are divided into sections, which are undertaken by special committees such as economic, editorial, educational, philological, archaeological, and scientific. The archeological studies of this society, like its other scientific activities, is a subject that has not been studied extensively. These studies are very significant as it represents the early institutional archeological studies in the Ottoman Empire. The presence of an archeological collection, which is called a "museum", also provides information about the museology of the period and the awareness of antiquities. This collection consisted of tombstones, inscriptions, decorated architectural pieces, pieces of sculpture, coins, and terracotta artifacts. The purpose of creating this collection is to be used in scientific research rather than prestige or exhibition.

Within the association, there was a multinational archeological committee in an era when historiography was supported by nationalism and there was no established theory of architecture and art history. An era that includes innovations in scientific as well as ideological terms. Thus many important researchers' paths crossed with the association and formed a strong social network that served their scientific studies. This situation represents an interesting synthesis between the Germans and British researchers working together with the Greeks. Since their perspectives and working principles guide the archeological studies of the association, the biographies of the members who took active roles in the committee were also prepared within the scope of this study.

Archeology is used here in a very narrow sense. The meaning of archeology (which is a Greek word) in the 19th century, is the study of old things, and these “things” for the committee members are generally architectural elements. For this reason, the committee's works which are related to disciplines such as linguistics, history, and ethnography can be considered as early art and history of architecture studies.

As a result of the stable work of the archeological committee, there were some contacts with the Ottoman authorities. However, these contacts started when Philipp Anton Dethier became the director of the Imperial Museum (Müze-i Hümayun) and greatly diminished with his death. After Dethier's death, it has become a tradition within the association that the directors of the Imperial Museum are elected honorary members. However, his successors Osman Hamdi and his brother Ethem Bey were not very active in the association. It has also been observed that some Greek employees of the museum are members of the association.

Although a large period is considered while examining elements of Greek art, the number of studies on the Byzantine period is considerably higher than the others. While Byzantine art was only an under-studied topic for some members, it had a much deeper significance for others. This is because the Byzantine period has an important place in proving the cultural continuity of the Greek nation. These studies stand out by the criticisms brought by the Greeks to the destruction of Byzantine monuments and the persistent documentation efforts of all members. The work of many members has been created by supporting written sources with on-site examinations. The committee sometimes decided to examine the excavations in the vicinity, and sometimes trips were organized to the preferred archeological sites. These trips went no further than surface surveys, and the committee never attempted to organize archaeological excavations. This thesis aims to introduce these early examples of systematic research, depending on the period in which they took place, by evaluating the archeological studies of the association from the perspective of architectural history.

A journal consisting of 33 volumes that had the same name as the society has been published from the foundation of the association until the 1st World War. Since its establishment, a regular stream of articles with the archeology theme starts to appear in the journal. Since the archives of the association are still missing today and researches in the official archives in Greece and Turkey have not been able to obtain positive results regarding accessing this archive. The journal of Greek Philological Society constitutes the most important source for understanding its activities. In addition to this, the relevant publication provides some vital pieces of information about the individuals, their archeological works, and the period.

Within the scope of this study, the journal was examined and archeology-themed information and articles were compiled. The information obtained from this journal has also been tried to be supported by the memoirs of some members, the Neologos newspaper, which publishes the association's announcements free of charge, and the publications of related institutions.

This thesis aims to present a general picture of these researches, together with the conditions of the period and the perception of antiquities, rather than a catalog work. Examining the journal of the association which covers the activities between 1861 - 1911, this thesis also seeks to present researchers this long-term publication as a resource that can be useful in architectural and art history studies.

1. GİRİŞ

Helen Filoloji Derneği, Osmanlı topraklarında çok yönlü dönüşümlerin yaşandığı bir dönemde, çoğunluğu eğitilmiş Rumlardan oluşan aydın bir topluluk tarafından kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğundaki Rumlar için bir tür gayri resmi Eğitim Bakanlığı işlevi gören bu dernek başta arkeoloji olmak üzere tarih, biyoloji ve kimya gibi birçok bilim dalıyla da ilgilenmiştir. Rum ve Yunanlılar dışında farklı ülke ve etnik gruplardan üyeleri de kabul eden derneğin üye listesinde, bazıları tanınmış bir çok yabancı isime rastlanılmaktadır. Helen Filoloji Derneği (Ellinikos Filologikos Sillogos Konstantinupoleos – Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως), Türkçe’ye farklı dönemlerde, Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi, İstanbul Rum Edebiyat Cemiyeti, Rum Filoloji Cemiyeti ve kısaca Sillogos olarak farklı şekillerde çevrilmiştir. Derneğin multikültürel kimliğini ve sosyokültürel faaliyetlerini daha iyi ifade ettiği düşünüldüğünden çalışma için “Helen” kelimesi özellikle seçilmiştir.

Günümüzde genellikle eğitim faaliyetleri ile hatırlanan Helen Filoloji Derneği’nin bünyesinde çeşitli temalara odaklanan komiteler bulunmaktadır. Çalışmaya konu olan arkeoloji komitesi, özellikle Bizans araştırmaları ile ön plana çıkmış, benzer kurumlar arasında saygın bir konum elde etmiştir. Aynı zamanda dönemin başka önemli kurum ve enstitüleriyle işbirlikleri içinde bulunmuş, uluslararası etkinliklere katılarak arkeoloji çalışmalarını tanıtmıştır. Ayrıca komite üyeleri günümüzde yok olmuş bir çok anıtı inceleme ve belgeleme fırsatı bulmuş, dönemin önemli arkeolojik kazılarına tanıklık etmişlerdir. Derneğin “müze” olarak adlandırdığı bir arkeoloji koleksiyonunun bulunması, dönemin müzeciliği ve eski eser bilinci hakkında da bilgiler sunmaktadır. Bu tez derneğin arkeoloji çalışmalarını mimarlık tarihi bakış açısıyla değerlendirerek sistematik sayılabilecek mimarlık tarihi araştırmalarının erken sayılabilecek bu örneklerini, gerçekleştikleri döneme bağlı olarak tanıtmayı amaçlamaktadır.

Tarihi anıtlar bir toplum içindeki farklı ideolojik, sosyal ve etnik gruplar tarafından

sahiplenilebilir ve ulusal kimliklerinin gelişimi veya meşrulaştırılması için kullanılabilir. Bizans'ı tümüyle sahiplenilen Rumların ve Osmanlı topraklarında onlarla birlikte çalışmalar yürüten yabancıların bu alana yönelik motivasyonlarına ulaşmak da çalışmanın hedefleri arasındadır. Tez çalışması Osmanlı'ya bağlı derneğin 1861-1911 yılları arası çalışmalarında geçmişin mimarlık ürünlerine olan ilgisini Yunan eksenli milliyetçilik bağlamında değerlendirerek, farklı bir bakış açısı sunmayı hedeflemektedir. Aynı zamanda çalışma, derneğin aktörlerinin ve bağlı oldukları kurumun, gerçekleştirdikleri araştırmalarla ve konuları ele alış biçimleriyle, Türk müzeciliğine ve Osmanlı'daki eski eser algısına bir etkisi veya katkısı olup olmadığı sorusunu sormaktadır.

Helen Filoloji Derneği'nin arkeoloji temalı çalışmaları, arkeolojinin bir bilim dalı olarak yeni yeni ilkelerini oturttuğu bir dönemde üyelerin kişisel çabalarıyla başlamış sonrasında daimi bir komite kurularak kollektif çalışmalara evrilmiştir. Çalışma kapsamında derneğin arkeoloji çalışmaları ve komitenin işleyişine ışık tutulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle komitede aktif görev alan üyelerin biyografileri incelenerek çalışmaları, bakış açıları, derneğe katkıları ve derneğin onlara katkısı da irdelenmiştir.

Çalışma kapsamında derneğin kuruluşundan 1. Dünya Savaşına kadar yayınlanan ve tamamı 33 ciltten oluşan dergisi incelenerek arkeoloji temalı bilgiler ve makaleler derlenmiştir. Derneğin arşivleri günümüzde hala kayıp olduğundan, Yunanistan ve Türkiye'deki resmi arşivlerde yapılan araştırmalardan arşive ulaşmaya dair olumlu sonuçlar elde edilemediğinden, derneğin dergisi, faaliyetlerinin anlaşılabilmesi için en önemli kaynağı teşkil etmektedir. Ayrıca ilgili yayın özellikle dönemin insanları ve onların bir dönemi karakterize eden arkeolojik araştırmaları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Tez çalışması aynı zamanda bu önemli yayını, özellikle mimarlık ve sanat tarihi çalışmalarında kullanılabilecek bir kaynak olarak araştırmacılara tanıtmayı hedeflemektedir. Helen Filoloji Derneği'nin kendisi ile aynı adı taşıyan dergisinden edinilen bilgiler, bazı üyelerin hatıratları, derneğin duyurularını ücretsiz yayınlayan Neologos gazetesi ve kardeş kurumların yayınlarından edinilen bilgilerle de desteklenmeye çalışılmıştır.

Dernekle ilgisi tespit edilen, yabancı özel adların yazılışında Türk Dil Kurumu'nun yazım kuralları uygulanmıştır. Buna göre, Latin harfleri kullanan dillerdeki adlar

özgün biçimleri ile yazılmıştır. Yunanca ve Rusça gibi Latin harfleri kullanmayan dillerde ise, ilgili dilin harflerinin ses değerlerini karşılayan Türk harfleri kullanılmıştır.

1.1 Yöntem

Helen Filoloji Derneğini tanımak için oluşumunu Geç Osmanlı döneminin sanatsal ve bilimsel ortamı ile birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Bu nedenle çalışmanın ilk bölümünde filhelenizim çerçevesinde ve Tanzimat'ın getirdiği yenilikler ışığında derneğin ortaya çıkışı ve kısa tarihçesi ele alınmıştır. Derneğin tarihçesi faaliyeti boyunca belli dönüm noktaları üzerinden incelenmiştir. Ayrıca çalışmanın bu bölümünde tezin en önemli kaynağı olan derneğin dergisinin formatı ve yayın hayatı detaylıca anlatılmıştır.

Helen Filoloji Derneği'nin kuruluşu ve tarihçesi dönemin şartları ile birlikte ele alındıktan sonra arkeolojiye bakışı iki farklı açıdan incelenmiştir. Bunlardan ilki Arkeoloji'nin bir bilim dalı olarak ilkelerini belirlediği bir dönemde örgütlenmiş bir biçimde kentsel arkeoloji çalışmaları yürüten derneğin, ve bağlı olduğu Osmanlı devletinin eski eser bilincini içermektedir. Derneğin “müze” olarak adlandırdığı arkeoloji koleksiyonu da bu bölümde incelenerek kurumun eski eser bilincine yönelik veriler çeşitlendirilmiştir. Diğer bölümde Helen Filoloji Derneği'nin arkeoloji komitesinin işleyişi ve kolektif arkeoloji çalışmaları ele alınmıştır. Tez'in amacı derneğin arkeoloji çalışmalarının katalog mantığı ile bir dökümünü sunmak olmasa da, bu bölümde derneğin uzun bir döneme yayılan kollektif çalışmaları detaylı şekilde incelenmeye çalışılmıştır. Erken mimarlık ve sanat tarihi metinleri olarak değerlendirilebilecek bu çalışmalar, alan çalışmaları, İstanbul'un topografik haritası ve Kara Surları projesi ve epigrafik çalışmalar olmak üzere üç grupta toplanmıştır.

Helen Filoloji Derneği'nin arkeoloji komitesinin derneğin en aktif birimlerinden biri olmasının yanı sıra en çokkültürlü birimidir. Bu durum Bizans'ı tümüyle sahiplenen Rumlar ve Yunanlılar ile birlikte çalışmalar yürüten Alman ve İngilizlerin ilginç bir sentezini oluşturmaktadır. Bu nedenle, bakış açıları ve çalışma prensipleri derneğin arkeoloji çalışmalarını yönlendirdiğinden, üyelerin derneğe olan etkisinin daha iyi anlaşılabilmesi adına komitede aktif görev alan üyelerin dernekteki ve dernek

dışındaki bireysel arkeoloji çalışmalarını temel alan biyografiler hazırlanmıştır. Çalışmanın son bölümünü oluşturan biyografiler kısmında komitede genelde birden fazla çalışma yılında aktif görev alan, toplantı ve tartışmalara katılan üyeler seçilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde derneğin dergisinden elde edilen bilgiler kullanılmış ve her bir üye için ayrı ayrı literatür araştırması gerçekleştirilmiştir.

1.2 Literatür Özeti

Helen Filoloji Derneği ile ilgili literatür incelendiğinde genelde Yunanlılardan oluşan bir grup araştırmacı ön plana çıkmaktadır. Ancak bu araştırmalar genellikle derneğin tarihçesini ele aldığı için, genel bir resim sunmanın ötesine geçmemektedir. Bu çalışmalardan ilki İstanbul’lu yazar Tatiana Stavrou’nun 1967 yılında yayınlanan [Dersaadet Cemiyet-i Edebiyesi. Esaret Altındaki Yunanlıların Eğitim Bakanlığı] “Ο Εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος. Το Υπουργειον Παιδειας του Αλυτρωτου Ελληνισμού” isimli kitabıdır. Konusu ile dikkat çekici bir çalışma olsa da Giorgos A. Giannakopoulos’un da belirttiği gibi bilimsellikten uzaktır (Giannakopoulos, 1998, s. II). Helen Filoloji Derneği’nin tarihçesini konu alan bir diğer çalışma Giannakopoulos’un doktora tezidir. Derneğin dergisini ana kaynak olarak kullanan bu çalışma, oldukça kapsamlı olup, derneğin bünyesindeki birimlerden kısaca bahsetmektedir. Konu ile ilgili bir başka önemli çalışma 1999 yılında yayınlanan ve Türkçe’ye de çevrilen Haris Eksertzoglou’nun Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanan çalışmasıdır. İlgili çalışma, Rum cemaatinin farklı kesimlerinin dernekteki etkileri ve Patrikhane ile olan ilişkisi ışığında tarihsel sürecini eğitim faaliyetleri çerçevesinde irdelemektedir. Benzer şekilde George A. Vassiadis’in doktora çalışmasını genişleterek hazırladığı kitabı, eğitim alanındaki çalışmalarına odaklanarak Helen Filoloji Derneği’nin kapsamlı tarihçesini sunmaktadır. Derneğin genel yapısını ve tarihçesini konu alan bir başka çalışma Çağla D. Tağmat’ın 2013 yılında yayınlanan makalesidir. Araştırmacı helenizim çerçevesinde derneğin oluşumunu tarihsel süreçlerini ve yaşadığı dönüşümü ele almıştır.

Helen Filoloji Derneği ile ilgili farklı bir araştırma konusu derneğin kütüphanesi ve günümüzde hala kayıp olan arşividir. Bu alanda en bilinen isim Paul Moraux’dur. Konu ile ilgili çeşitli çalışmaları bulunan yazarın Türk Tarih Kurumunda yürüttüğü araştırmaları, 1964 yılında kitap olarak yayınlamıştır. Ayrıca Atina’daki Küçük Asya

Araştırma Merkezinde dernek ile ilgili çalışmalar gerçekleştiren Giannakopoulos'un, derneğin kütüphanesi ile ilgili bir makalesi de mevcuttur. Derneğin Kütüphanesini konu alan bir başka çalışma Elçin Macar'ın 2013 yılında yayınlanan makalesidir. İlgili makalede derneğin kısa tarihçesi ile birlikte kütüphanenin oluşumu ele alınmış, kapatılmasının ardından farklı kurumlara dağıtılan kitapların izi sürülmüştür.

Derneğin arkeoloji alanındaki çalışmaları ise fazla çalışılmamış bir konudur. 1974 tarihli Semavi Eyice danışmanlığında derneğin Bizans çalışmalarını konu alan bir mezuniyet bir tezi mevcuttur. Ancak bu çalışma derneğin dergisinde yayınlanan Bizans arkeolojisi temalı yazıların çoğunun özet halinde çevirilerinden oluşmaktadır. Tezin yazarı Dimitri Raycanovski, konuya kendi yorum veya çıkarımlarını getirmemiştir. Derneğin arkeoloji komitesinin ünlü simalarından Aleksandros Paspatis hakkında ve onun üzerinden derneğin arkeoloji çalışmaları ile ilgili Firuzan M. Sümertaş'ın makaleleri mevcuttur. Ayrıca kendisi 2021 tarihli, antikacılıktan kentsel arkeolojiye doğru bir dönüşüm sürecini konu aldığı bir doktora çalışmasına imza atmıştır. Bu çalışmada sürecin bir parçası olarak Helen Filoloji Derneği'nin belli bir dönemi de incelenmiştir. Helen Filoloji Derneği'nin kopyaladığı yazıtları biriktirdiği elyazması, Suna ve İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Semavi Eyice Kitaplığı'nda bulunmaktadır. Henüz araştırmacıların erişimine açık olmayan eser ile ilgili Hüseyin S. Öztürk güncel olarak çalışmaktadır ve kendisinin derneğin kopyaladığı yazıtlar ile ilgili çeşitli makaleleri mevcuttur.

2. GEÇ OSMANLI DÖNEMİNİN SANATSAL VE BİLİMSEL ORTAMINDA HELEN FİLOLOJİ DERNEĞİ

Batıda hakim olan liberal düşüncelerin Islahat Fermanı (1856) ile Osmanlı topraklarına girmesiyle birlikte, İstanbul'un kozmopolit aydınlarına ev sahipliği yapan ilim ve kültür toplulukları ortaya çıkmaya başlamıştır. Edebi ve bilimsel konuların tartışılmasını destekleyen Helen Filoloji Derneği bunlardan biridir. Ancak derneğin oluşumu ve gelişebilmesi için dönemin diğer koşulları da oldukça elverişlidir. Siyasal düzeyde, Osmanlı-Yunan ilişkilerindeki gerilim yerini daha olumlu ilişkilere bırakmıştır ve Atina basınında da yankı bulan Helenotomanizm düşüncesi ortaya çıkmıştır (Eksertzoglou, 1999, s. 13). Osmanlı borçlarının kısa vadeli kredilerle çoğunlukla Rum bankerlerce finanse edilmesi, hem Rum cemaati ile Osmanlı yönetimi arasında barışçıl bir ortam sağlamış hem de aynı bankerlerce Helen Filoloji Derneği'nin en azından 1875'e kadar finansal olarak desteklenmesini de garantilemiştir (Eksertzoglou, 1999, s. 13-14).

Eksertzoglou konu ile ilgili çalışmasında, Rum cemiyetlerin oluşmaya başlamasını, Ortodoks burjuva sınıfının kalıcı biçimini almaya başladığı bir döneme denk geldiğine dikkat çekmektedir (Eksertzoglou, 1999, s. 1, 13-14). 19. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı topraklarındaki Rumların sosyal hiyerarşisinde Ekümenik Patrikhane en üst sıradadır (Vassiadis, 2007, s. 23). Onu takip eden grup “Yeni-Fenerliler” olarak bilinen bankerler, tüccarlar ve üst düzey devlet memurlarından oluşmaktadır. Bu grup, Osmanlı Rumlarının politik, ticari ve sosyal hayatında baskın konumdadır (Vassiadis, 2007, s. 23). Yeni-Fenerlilerden sonra doktorlar mühendisler ve avukatlar gibi çeşitli meslek gruplarını içinde barındıran entelektüel sınıf gelmektedir (Vassiadis, 2007, s. 23). Bu sınıfın üyeleri genellikle Osmanlı toprakları dışında eğitim almıştır ve batının bilimsel ve akademik modalarına aşinadır. Ruhban olmayanların Ortodoks cemaat içinde özerkleşme ve daha etkin bir konum elde etme arayışı, seküler bilginin yüceltilmesine yol açmıştır. Bu bağlamda Eksertzoglou'na göre, Helen Filoloji Derneği entelektüellerin ve Rum iş aleminin bileşiminin ilginç bir deneyini oluşturmaktadır ve cemiyetler konusuna yaklaşımın çıkış noktası mutlaka toplumsal olmalıdır (Eksertzoglou, 1999, s. 1). 1870'te Bulgar

Eksarhlığı'nın kurulmasıyla Rum-Ortodoks cemaatte görülen bütünleşme ruhban olmayanlar ve patrikhane arasındaki krizin derinleşmesine engel olmuştur (Eksertzoglou, 1999, s. 10, 13). Bu durumu Aleksandos Zoiros Paşa derneğin 50. yılı kutlamalarında şu sözlerle özetlemektedir: “İsa Mesih'in Büyük Kilisesi ve ruhbanımız, cemiyetin ilk zamanlarında ona, elbette düşmanca değil ama temkinli yaklaştı. Daha sonraları ise yüksek ruhbanlar arasında birçok kimse cemiyete gelerek onun seçkin üyeleri arasında yer aldı” (EFSK, 31, s. 44).

19. yüzyılda milliyetçiliğin gelişmesi ile birlikte Patrikhane Balkanlardaki çeşitli uluslara ait kiliselerin meydan okuması ile karşılaşırken, diğer yandan 18. yüzyılda ortaya çıkan, Avrupalılarca benimsenen filhelenizim akımının etkileri de hızla devam etmektedir. Helen Filoloji derneği, Bizans ve antikite çalışmalarında ulusal inancı pekiştirmek amacı taşısa bile, Helenizm'i bir ideolojiden çok sosyokültürel niteliği ile ele almıştır (Tağmat, 2015, s. 108, Eksertzoglou, 1999, s. 11-15). Bu durumu İroklis Vasiadis derneğin 25. yılı kutlamalarında şu sözlerle ifade etmektedir: “Bilim tüm insanlığın malından başka bir şey olmadığı için cemiyetimiz herhangi bir set ya da sınır içindekilere değil tüm insanlığa hizmet etmektedir” (EFSK, 15, s. 6). Buna rağmen milliyetçiliğin yükselişte olduğu bir dönemde, dernek siyasi konuşmaları yasaklayıp, Rum cemaatini temsilen, Osmanlı iktidarına, siyasi taleplerini ifade etmeye girişme bile faaliyetlerinden ötürü siyasi bir tınısı hep olmuştur (Eksertzoglou, 1999, s. 51-52). Bu durum Cumhuriyet döneminde, diğer cemiyetler ile birlikte kapatılmasında etkili olduğu kadar, imparatorluğun farklı bölgelerindeki ayaklanmalar ile başa çıkmaya çalıştığı bir dönemde Osmanlı devletinin de derneğin faaliyetlerine zaman zaman temkinli yaklaşmasına neden olmuş olmalıdır.

Çalışmaya konu olan dönem ideolojik açıdan olduğu kadar, bilimsel açıdan da yenilikleri içinde barındırmaktadır. Ernst Breisach'a göre 1860'tan 2. Dünya Savaşına kadar olan dönem tarih yazımının altın çağıdır (Breisach, 2018, 2. 334-341). Bu dönemde, dramatik iniş çıkışlar, çarpıcı karakter betimlemelerine sahip ve devlet güçleri ile sıkı bir işbirliği içinde olan edebi tarih yazımı yerini yavaş yavaş metodolojik açıdan yetkin, kaynakları eleştirel bir göz ile tarayan ve bilimsel yöntemlere dayanan tarih yazımına bırakmıştır. Tarih yazımındaki dünya çapındaki gelişmelere paralel olarak tarih ve arkeoloji enstitülerinin, üniversite ve yüksek öğrenim kurumlarında tarih kuramı üzerine derslerin sayısında artış görülmüştür

(Breisach, 2018, s. 338-339). Hatta 1868’de Paris’te kurulan Ecole Pratique des Hautes Etudes’ün dört bölümünden biri tarih ve dilbilimine tahsis edilmiştir (Breisach, 2018, s. 351). Müzelerin kurulması arkeoloji ve antropoloji gibi bilimlerin ortaya çıkışı ise, antik Yunan sanatı ve kültürüne yeni bir perspektif getirmiştir.

2.1 Helen Filoloji Derneği’nin Kısa Tarihçesi

Derneğin kurucu üyelerinden Zoiros Paşa, Helen Filoloji Derneği’nin kuruluşunu anlattığı yazısında insanın sosyalleşme ihtiyacına vurgu yaparak Avrupa’daki kültür salonları, “*Salon littéraire*” örnek alınarak kurulduğunu aktarmaktadır (Zoiros, 1906, s.223-224). Kuruluşundan hemen önceki dönemde Osmanlı İmparatorluğunun önemli bir Fransız etkisine sahip olması ve Rumların ağırlıklı olarak Paris akademilerini tercih etmeleri, Fransız akademik trendlerini benimsediklerini göstermektedir (Vassiadis, 2007, s. 44). Dernek resmi olarak 1861 yılında kurulmuş olmasına rağmen, Zoiros Paşa, bu tarihten önce zaman zaman çeşitli evlerde kültürel sohbetler gerçekleştirmek için toplanan bir elit grup olduğunu belirtmektedir (Zoiros, 1906, s.223-224).

1861 nizamnamesine göre derneğin amacı genel olarak edebi konuların yazılı veya sözlü olarak bildirilmesidir ve toplantılarında siyasi konuların tartışılması kesinlikle yasaklanmıştır (EFSK, cilt 1, s. ε). Ancak ilk nizamnamenin iki yıl içinde yenilenmesi baştan öngörülmüştür ve 1864 yılına gelindiğinde derneğin amacı, edebi konuları yazılı veya sözlü olarak bildirilerek, süreli yayın ile, halk kütüphanesi ve okuma odası kurularak, halka açık dersler ile, edebi ve bilimsel konuların çözümü için ödüllerin konulması yoluyla ve derneğin amacına yönelik tüm araçlarla okuryazarlığın artırılması olarak yenilenmiştir (EFSK, cilt 2, s.128). Amacına uygun olarak, seküler kimliği baştan belli olan Helen Filoloji Derneği’nin başlıca faaliyetlerinden biri düzenli toplantıları esnasında, antikiteden ilham alanlarca antikiteyi, Bizans tarihini ya da fetihten sonra olanları ve düşünsel başarıları konu edinen bilimsel çalışmaların okunmasıdır (Eksertzoglou,1999 s.11). Derneğin kuruluşundan itibaren, düzenli olarak tarih ve arkeoloji temalı sunumlar gerçekleştirilmiş ve makaleler yayınlanmıştır. Derneğin bu çalışmaları ağırlıklı olarak Eski Yunan ve özellikle Bizans dönemine aittir. Bizans dönemi, Yunan milletin 3000 yıllık tarihsel devamlılığını kanıtlamada önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle derneğin faaliyetleri Osmanlı topraklarındaki Yunan ve Bizans mirasıyla da

sınırlı kalmamış, hem coğrafi hem de kültürel olarak genişlemiştir.

Derneğin düzenli toplantılarında gerçekleşen bilimsel sunumlara, arkeoloji ve tarih ile ilgili olanlar dışında tıp, kimya, biyoloji, eğitim ve edebiyat temaları hakimdir. Aynı zamanda kölelik ve kadının toplumdaki yeri gibi güncel konular da işlenmiştir. Bu toplantılar kasım ayından nisana kadar haftalık sonrasında ise iki haftada bir olarak gerçekleşmiştir. Yaz aylarında ise toplantılara ara verildiği görülmektedir. Derneğin başkan ve genel sekreteri tarafından hazırlanan düzenli toplantıların işleyişi şu şekildedir: 1) dernek tarafından onaylanan başkan ve özel sekreter tarafından imzalanan bir önceki toplantı tutanaklarının okunması, 2) yazışmaların okunması, 3) gerekli kitap ve elyazması tekliflerinin bildirilmesi, 4) yeni üye teklifleri, 5) idari ekip ve komite üyeleri tarafından yapılan teklifler, 6) her türlü filolojik ve bilimsel konunun yazılı veya sözlü olarak duyurulması, 7) üyelerin sıra ile söz almasıyla gerçekleşen duyuruların aynı sıraya bağlı kalarak tartışılması (EFSK, cilt 6, s. 5).

1870 yangınında derneğin de içinde bulunduğu bina yanmıştır. Kütüphane ve arşivinin büyük bölümü yangında yok olsa da bu durum derneğin çalışmalarını aksatmamış, kütüphane ve yeni inşa edilecek olan dernek binası için finansman sağlanmıştır. Giorgos A. Giannakopoulos doktora tezinde, zaten derneğin kendi binasını inşa etmek için 1867 yılından beri çalışmalar yürüttüğünden kaynak vermeden bahsetmektedir. Ancak dernek binası için bir takım harcamaların yapılması ve arazinin satın alınması yangından sonraki sene gerçekleşmiştir (EFSK, cilt 5, s. 183, EFSK, cilt 6, s. 222). Bu durumda binanın projesi için çalışmalar 1871'in son aylarından 1873 mayısı arasında gerçekleştirilmiş olmalıdır. Yapının mimarı hakkında iki farklı görüş tespit edilmiştir. Genel kanı, iki katlı cephesinde iki iyonik sütun ve üçgen alınlık bulunan neoklasik binanın mimarlarının Zinon Kleanthis ve Konstantinos Parigoris olduğudur. Ancak derneğin o dönemki başkanı Konstantinos Karapanos yeni bina için İstanbul'dan ve başka yerlerden birçok mimara danışıldığından ve beğenilen unsurların bu iki mimara sunulup planların hazırlandığından da bahsetmektedir (EFSK, cilt 7, s. 234). Öte yandan Vassilis Colonas Atina'da faaliyet gösteren mimar Lysandros Kaftantzoglou'nun çizimleri üzerinden revizyon yapılarak yapının nihai halini aldığını belirtmektedir (Colonas, 2005, s. 21). İnşa edilen yapı, Kaftantzoglou'nun tasarımının sadeleştirilmiş hali gibi gözükmektedir (EK A). Derneğin başkanlarından İroklis Vasiadis ise derneğin

mimarı olarak Kleanthis'i anmaktadır (EFSK, cilt 7, s. 129). Büyük ihtimalle bunun nedeni derneğin aktif bir üyesi olup yapısal işleriyle sıklıkla ilgilenmesidir. Öncesinde de dernek için ufak tadilat işleri yaptığı gibi mimar Kleantis zaman zaman yeni yapı için de onarımlar yapmıştır (EFSK, cilt. 16, s. 367, EFSK, cilt. 23, s. 48).

1871 yılına gelindiğinde dernek nizamnamesinde amacını, eğitim ve bilimin geliştirilmesi ve bunların Şark'a yayılması olarak yenilemiş, ve misyonları arasında fakir okullara finansman sağlamanın da olduğunu belirtmiştir (EFSK, cilt 6, s. 7). Ancak Rumların eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesi isteği, 1860'lı yılların sonlarına doğru varlıklı üyelerin maddi desteği ile derneği etkisi altına almaya başlamıştır. Bu dönemde derneğin bilimsel faaliyetleri de genişletilen eğitim faaliyetlerine paralel olarak devam etmiştir. 1871 nizamnamesi ile birlikte dernek daha iyi organize olma yoluna gitmiş ve çalışmaları, daimi komiteler tarafından üstlenilen bölümlere ayrılmıştır: a) mali, b) yayın, c) eğitim, d) filoloji, e) arkeoloji, f) bilimsel ve antropoloji (EFSK, cilt 6, s. 5). Bu durum arkeoloji komitesinin ilk olarak 1871 yılında kurulduğunu göstermemektedir. İlgili komite yıllık olarak önceki dönemlerde de kurulmaktadır (EFSK, cilt 4, s. 188). Daimi komiteler ayda en az bir kez kendi toplantılarını gerçekleştirmek yükümlülüğündedir. Günümüzde komitelerin toplantı tutanaklarına derneğin arşivi kayıp olduğu için ulaşamamaktadır.

9 Ocak 1872'de Patrik VI. Anthimos'un da bulunduğu, derneğin binasının temel atma töreni gerçekleşmiştir (Şekil 2.1). Binanın açılışı 13 mart 1873 tarihinde gerçekleşse de, bina kısmen kullanıma açılmış henüz tamamlanmamıştır (Şekil 2.2). Derneğin günümüzdeki adıyla Topçekenler Sokaktaki binasına tümüyle yerleşmesi 1875 yılına kadar sürmüştür (EFSK, cilt 7, s. 333, EFSK, cilt 9, s. 265). O zamana kadar Osmanlı Tıp Cemiyetinin (Société Impériale de Médecine) binasında ve Zografyon Lisesinin yerinde önceden bulunan Meryem Ana Okulu'nda (Ενοριακή Σχολή της Παναγίας του Πέρα) faaliyetlerini sürdürmüştür (Giannakopoulos, 1998, s. 106) (Şekil 2.2).

Κωνσταντινούπολις, 10 Ιανουαρίου.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛ. ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΚΑΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΘΕΜΕΛΙΟΥ ΛΙΘΟΥ.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐρεπίων, ἅπερ πρὸ ἐνὸς καὶ ἐπέκεινα ἔτους ἡ δεινὴ τοῦ Πέρα πυρκαϊὰ εἶχε παρασκευάσει, συνωστίζετο προχθές, κυριακὴν, ἅπειρον πλῆθος ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Ἄνδρες ἐπὶ φιλογενεῖα καὶ φιλομουσίᾳ διαπρέποντες ἔσπερον διὰ τῆς αὐτῶν παρουσίας τελετὴν τὸ πρῶτον ἤδη τελουμένην ἐν τῇ μεγαλωνύμῳ αὐτῇ πρωτευούσῃ πρὸς δόξαν τοῦ γένους καὶ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων. Ὁ τοῦ οἰκουμένου θρόνου γεραρὸς πατριάρχης Ἀνθίμος ὁ Γ' μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν λογάδων κληρικῶν προσήρχετο μεγαλοπρεπῶς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χριστιανικοῦ ἐκείνου πληρώματος ἵνα καταβάλῃ τὰ ἱερά θεμέλια τεμένους τῶν Μουσῶν, οὐπὲρ πρὸ πολλῶν αἰώνων ἐστερεῖτο ἡ μεγαλόπολις αὕτη· ὁ τῆς Ἑλλάδος ἐπιτετραμμένος κύριος Δ. Ραζής καὶ ὁ πρόξενος αὐτῆς κύριος Αἰδαλίδης· τὸ προεδρεῖον τοῦ Συλλόγου καὶ πολλὰ τῶν μελῶν αὐτοῦ μετὰ τῶν εἰς πᾶν μέγα καὶ γενναῖον ἔργον προθύμων ὁμογενῶν Ἐξ. Χρηστάκη ἐφέντη Ζωγράφου, Ζ. Στεφάνοβιχ καὶ ἄλλων ὑπεδέχτο ἀσμένως τοὺς προσερχομένους, δεικνύον ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ τὴν χαρὰν, ἣν πάντες κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἠσθάνοντο.

Καὶ ἀληθῶς κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, ὡς ἐγένετο ἥδη γνωστὸν διὰ τῶν ἐφημερίδων, ἐμελλε νὰ τελεσθῇ μεγάλη καὶ ἐπίσημος τελετὴ ὑπὲρ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου πρὸς καταβολὴν τοῦ θεμελίου ἐν τῷ οἰκοπέδῳ αὐτοῦ κειμένῳ ἐν Πέρα ὀπισθεν τοῦ πυρποληθέντος σερβικοῦ γραφείου κατὰ τὴν ὁδὸν Τοπτσίλάρ· γήπεδον ὑπὲρ τοὺς ὀκτακοσίας πήχεις ἀνῆκον τῷ Συλλόγῳ πρὸ μηνός, καὶ ἐν μιᾷ τῶν κεντρικωτέρων τοῦ Σταυροδρομίου θέσεων κείμενον, εἶναι ὁ χώρος, εἰς ὃν συνηθροίζοντο πάσης τάξεως καὶ φύλου ἐνθερμοὶ τῶν γραμμάτων ἑρασταί. Καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ οὐρανοῦ τὸ αἴθριον καὶ γαληνιαῖον ἐφιλοτιμήθη ὑπὲρ τῆς ἐορτῆς ἐν μέσῳ τοῦ χειμῶνος καὶ τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην συνεχῶν βροχῶν.

Ἦτο δὲ ἡ ὥρα ὥσπερ ἐνδεκάτῃ πρὸ μεσημβρίας, ὅτε ἐν παραδειγματικῇ σωπῇ καὶ ἄκρῳ πρὸς τὰ θεῖα σεβασμῷ ἤρξατο ἡ πρὸς καταβολὴν τοῦ θεμελίου λίθου ἱεροτελεστία προηγηθέντος ἐν πολλῇ τῇ κατανύξει τοῦ μεγάλου ἁγιασμοῦ. Ἡ Α. Θ. Π. ὁ οἰκουμένικος πατριάρχης Ἀνθίμος ὁ ΣΤ' ἐπιτελέσας τοῦτον μετ' ἀληθῶς θρησκευτικῆς ἱεροπρεπείας πάντων ἐπιστάσης τὸν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς ἐθνοταξίας μέγαν σεβασμὸν μετὰ τῆς ἄκρας μεγαλοπρεπείας συνωδευμένον ἡγῆθη ὑπὲρ τῶν ἐλόμενων ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ ἡγεῖραι οἷκον εἰς τὸ ἐπικαλεῖσθαι ἐν αὐτῷ τὴν τῶν θρόνων τοῦ θεμελιώσαντος τὴν γῆν πάρεδρον σοφίαν καὶ φωτίζεισθαι ἐν τῇ κατὰ Θεὸν παιδείᾳ καὶ συνέσει.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς ἱεροπραξίας ταύτης ἅπαντες οἱ περιεστώτες τοῦ πατριάρχου ἡγουμένου πορεύονται πρὸς τὸν χάνδακα τὸν παρασκευασθέντα διὰ τὴν καταβολὴν τοῦ θεμελίου λίθου. Κύλινδρος μολύβδινος ἐρμητικῶς ἐσφραγισμένος κατατίθεται ἐπὶ βόθρου φέρον ἐπὶ μεμβράνης γεγραμμένον τὸ ἑξῆς ψήφισμα.

Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ Κ[ΠΟΛΙΩΣ ΑΝΘΙΜΟΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤῳ Τῷ ΘΩΩ ΒΙΒΛΑΙΟΙ (ἰδίᾳ χ'ιφι).

Ο ΕΝ Κ[ΠΟΛΙΩ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΝ ΕΝ ΓΕΝΕΙ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΔΙΔΑΞΙΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗΝ ΠΡΟ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ ΙΔΡΥΘΗΣ ΤΗΝ ΑΝΕΓΕΡΣΙΝ ΤΟΥΤΑΕ ΤΟΥ ΚΤΙΡΙΟΥ ΕΠ' ΑΓΑΘΩΝ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΟΜΟΦΩΝΩΣ ΕΨΗΦΙΣΑΤΟ ΤΗ ΦΙΛΟΜΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΚΑΤΑΦΩΝ ΟΜΟΓΕΝΩΝ ΠΕΠΟΙΘΩΣ ΣΥΝΑΡΜΟΝΙΚΑΝΤΩΝ ΔΕ ΤΟΥΤΩΝ ΜΑΡΤΥΡΙΩΝ ΕΠΙΣΤΗΝΟΝ ΚΑΙ ΑΙΔΙΩΝ ΕΣΤΩ ΤΑΔΕ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΣΦΡΑΓΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΟΝΟΜΑΣΙ ΤΩΝ ΚΟΣΜΗ-

ΤΩΡΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΚΤΙΡΙΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΣΥΣΗΜΑΣΜΕΝΑ.

αὐθ', ἰανουαρίου θ'.

Οἱ κοσμητόρες.

Ὁ πρόεδρος.	Κ. ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ.
Οἱ ἀντιπρόεδροι.	Οἱ γραμματεῖς
Ξ. ΖΩΓΡΑΦΟΣ.	Γ. ΧΑΣΙΩΤΗΣ.
Ι. Δ. ΑΡΙΤΟΚΛΗΣ	Ν. ΤΣΙΓΑΡΑΣ.
Ὁ ταμίας	Ὁ βιβλιοφύλαξ.
Ι. ΓΚΙΩΝ.	Α. ΜΑΤΡΟΓΕΝΗΣ.
Ἡ ἐπὶ τοῦ κτίριου ἐπιτροπὴ.	
Κ. ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ.	ΗΡ. ΒΑΣΙΛΑΔΗΣ.
Ι. MILLINGEN.	Ι. ΓΚΙΩΝ.
Ξ. ΖΩΓΡΑΦΟΣ.	
(Τ. Σ.)	

Ἐπὶ τούτου πέτρα καλῶς παρασκευασθεῖσα καὶ ἐν σχῆματι παραλλήλογραμμοῦ, αὐτὸς ὁ θεμέλιος λίθος, φέρεται ἐπὶ μὲν τῆς μιᾶς πλευρᾶς τάδε.

Ο ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

(Ἐν τῷ μέσῳ λυχνία, τὸ σύμβολον τοῦτο τοῦ Συλλόγου, καὶ ὑπ' αὐτὴν τὸν στίχον τοῦτον)

ΘΑΡΣΕΙΝ ΧΡΗ ΤΑΧ' ΑΥΡΙΟΝ ΕΞΕΣΤ' ΑΜΕΙΝΟΝ.

Ἐπὶ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τάδε τὰ γράμματα.

ΘΕΜΕΛΙΟΝ ΤΟΝ ΔΕ

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΑΝΘΙΜΟΣ ΣΤ'

ΚΑΤΕΒΑΛΕΤΟ

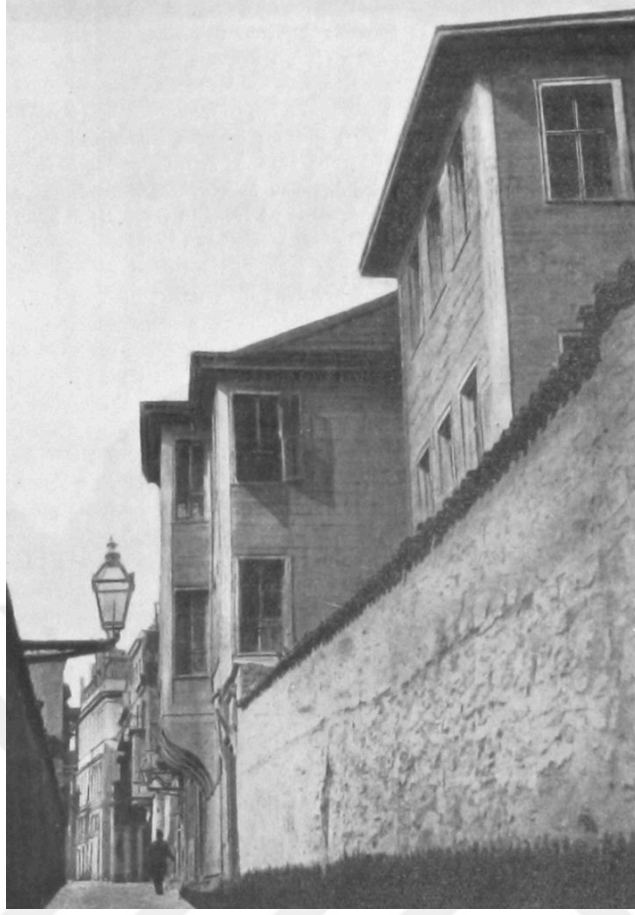
ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΝΤΟΣ Κ. ΚΑΡΑΠΑΝΟΥ.

αὐθ', ἰανουαρίου θ'.

Şekil 2.1 : 11.01.1872 tarihli Neologos gazetesindeki dernek binasının temel atma töreni haberi.

Şekil 2.2 : Helen Filoloji Derneği'nin binasının 1881'de yayınlanan dergisinden bir fotoğrafı.

Şekil 2.3 : Meryem Ana Okulu'nun 1893'ten önce çekilmiş bir fotoğrafı (İmerologion Ethnikon Filanthropikon Katastimaton, 1907).

1881 yılında Patrikhanenin himayesinde yoksul okulların desteklenmesini ve yeni okulların kurulmasını amaçlayan Agapate Allilus derneğinin kurulması, Helen Filoloji Derneği'nin kaynaklarını kısıtlayarak, zaman içinde cemiyetin eğitim faaliyetlerini sınırlandırmasına neden olmuştur (Eksertzoglou, 1999 s.15-16). Bu durumu Anastasios Hristidis, 1892-1893 çalışma yılı şeffaflık raporunda şu sözlerle açıklamaktadır:

Cemiyetimiz zorunluluktan ve doğal olarak, tamamen filolojik ve bilimsel amacına geri dönüyor. Böylece okulların kurulması ve muhafıza edilmesi şehir ve köylerin inisiyatifine ve dinimizin muhterem merkezinin doğal ve kanuni etkisine tahsis edilmiştir. Bize ise ikinci ve daha önemli amacın, yani gerçek medeniyete giden yolun bir niteliği olan filolojik ve ilmi çalışmalarının yerine getirilmesi kaldı (EFSK, cilt 25, s. 101).

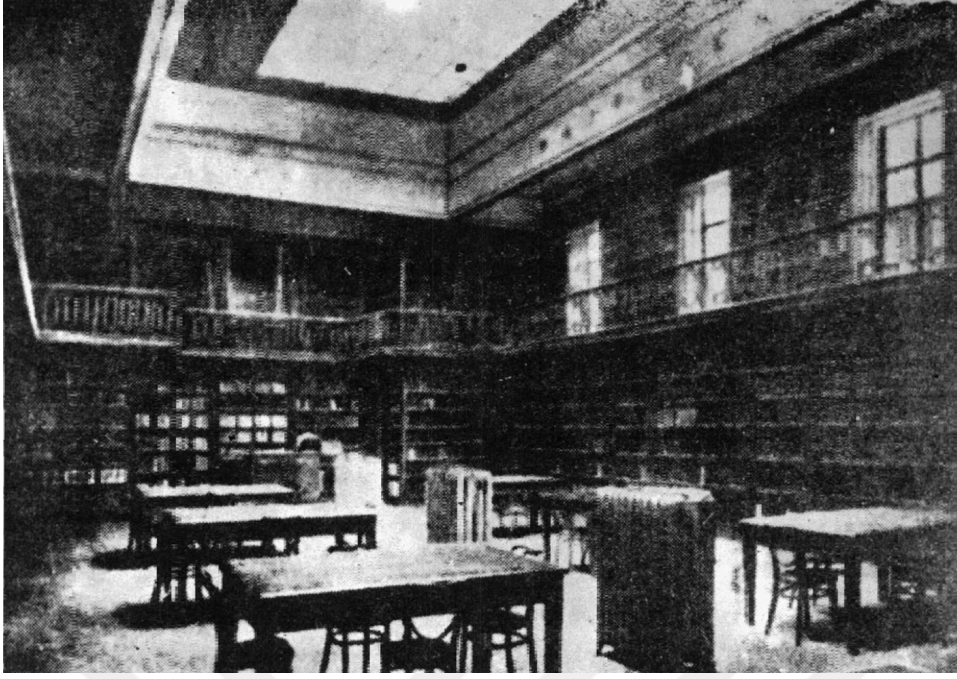
Bu dönemde cemiyetin doğal olarak yenilenmesi giderek daha fazla bilim adamına dayanırken tüccar ve bankerlerin katılımı önemli ölçüde azalmıştır

(Eksertzoglou,1999 s. 21-22). 1896 yılına gelindiğinde ders kitaplarının hazırlanması gibi görevleri olan eğitim komisyonu filoloji komisyonu ile birleştirilmiş, 1907 yılında ise yeniden kurulmuştur. (Vassiadis, 2007, s. 203). Muhtemelen Helen Filoloji Derneği'nin son dönemlerinde eğitim alanına en büyük katkısı, 1907-1910 yılları arasında Rumların Başlıca eğitsel ve pedagojik meselelerine değinen eğitim konferanslarıdır (Eksertzoglou,1999 s.17).

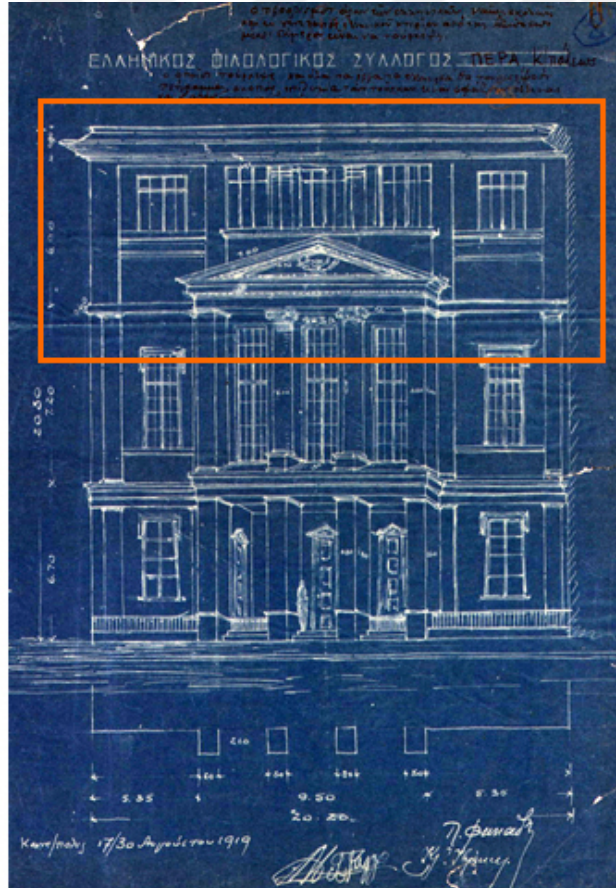
Genellikle araştırmacıların ortak fikri 1. Dünya Savaşı yıllarında Helen Filoloji Derneği'nin faaliyetlerini sınırladığı veya durdurduğu yönündedir. Bunun en büyük nedeni ise, derneğin dergisinin 1914 yılından sonra yayınlanmamasından dolayı faaliyetlerinin takip edilememesi ve dernek toplantılarının yetkililer tarafından yasaklanmasıdır (Authentopoulos, 1972, s. 15, 27). Yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen derneğin bilimsel faaliyetlerini durdurduğu söylenemez. Arkeoloji komitesi Odiseas Andreadis (Başkan), Manuil Gedeon, İoannis Miliopulos ve İoannis Papadopoulos'un kıdemlilerini oluşturduğu kadrosu ile tutuklanmayı göze alarak çalışmalarını sürdürmüştür (Giannakopoulos, 1998, s. 349, Tağmat, 2015, s. 122). Bu dönemde (1914-1918) işgaller sırasında Bizans anıtlarının tahrip edilmesi eleştirilmiş, I. Miliopulos, Trabzon'un Rus işgali sırasında (1916-1917) bölgedeki Bizans anıtları ve değerli elyazmalarının Ruslar tarafından kaçırılmasına değinmiştir (Authentopoulos, 1972, s. 61). Ayrıca 1917 yılında dernek binası elektrikle aydınlatılmış, mobilyaları yenilenmiş ve kütüphanesinin genişletilmesi amacıyla binaya bir kat daha eklenmiştir (Giannakopoulos, 1998, s. 348, Colonas, 2005, s. 21, 91) (Şekil 2.4). Tadilatlardan sorumlu mimar Periklis Fotiadis'tir (Şekil 2.5).¹ Ancak bu tadilatlar cemiyetin genişlemesi şeklinde yorumlanamaz, zira bu dönemde dernek binasını savaş boyunca askeri amaçlı kullanım için kendi binası boşaltılan Pera Merkez Rum Kız Okulu ile paylaşmaktadır (Giannakopoulos, 1998, s. 348, Vassiadis, 2007, s. 213).

Mondoros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla Osmanlı topraklarının İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi, Helen Filoloji Derneği'nin bilimsel faaliyetlerinden uzaklaşarak tamamen politize olmasıyla sonuçlanmıştır (Tağmat, 2015, s. 123-125).

¹ Atina'daki Küçük Asya Araştırma Merkezinde Periklis Fotiadis arşivi mevcuttur.

Şekil 2.4 : Yapıya 1917’de eklenen katın içten bir fotoğrafı (Gianakopoulos, 1986).

Şekil 2.5 : Küçük Asya Araştırma Merkezi, Periklis Fotiadis Arşivinde bulunan yapının yeni eklenen katını gösteren bir çizimi.

Dernek 1919 yılında Akademisyenler ve İtilaf Devletleri'ne hitaben yayınlanan bir bildiride, Trakya, Küçük Asya ve Karadeniz kıyılarında 500 yıldır hasret olunan siyasal özgürlüğün Paris'teki barış görüşmelerinde sağlanacağına olan inancını belirtip, Rumların anavatan Yunanistan'a katılmasına destek olunmasını istemiştir (Stavrou, 1967, s. 296). Ayrıca 1920 yılında "Megali İdea" destekçisi Eleftherios Venizelos'a göndermiş olduğu bir mektupta, kendisini yaşam boyu fahri başkanı ilan etmiştir (Tağmat, 2015, s. 124). Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte derneğin sakıncalı bulunmasına ve kapatılmasına neden olmuştur. 1925 yılında tüm mal varlığına el konulmuş, arşivi ve kütüphanesi Ankara'ya gönderilmiştir (CCA- 030 18 01 014 35 2) (Şekil 2.6). Tatiana Stavrou konu ile ilgili çalışmasında kaynak vermeden derneğin kapatılmasının ardından arşivinin paket kağıdı olarak satıldığından bahsetmiştir (Stavrou, 1967, s. 313). Derneğin kütüphanesinin izini süren Paul Moraux, 1933 yılından sonra derneğin kütüphanesindeki kitapların çeşitli kurumlara dağıtıldığını belirtmektedir (Moraux, 1954, s. 608).²

Derneğin binası ise başta Cumhuriyet Halk Partisi'ne tahsis edilmiş, sonrasında Çocuk Esirgeme Kurumu, kısa bir süre Kızılay Binası ve Beyoğlu Sulh Mahkemesi'nin binası olarak kullanılmıştır (Giannakopoulos, 1998, s. 381). 1941 yılında Nikolaos Tsituris binayı yıkımdan kurtarmak için Ziraat Bankası'ndan satın almış, ancak Stavrou'ya göre, toplum baskısından ötürü sonraki yıl devlet geri satın almıştır (Giannakopoulos, 1998, s. 381, Stavrou, 1969, s. 309-310). Diğer kaynaklar Tsituri biraderler 1964 yılında sınır dışı edilene kadar binanın el değiştirmedeği ancak 1955'e kadar tahliye de edilemediği yönündedir (Raycanovski, 1975, s. 4, Url-1). Bina 6-7 Eylül olaylarına kadar Beyoğlu Sulh Mahkemesi olarak kullanılmış, 1970'li yıllarda yıkılmıştır ve günümüzde arsası otopark olarak kullanılmaktadır (Vassiadis, 2007, s. 2014).

² Kütüphane ile ilgili daha fazla bilgi için: Moraux, P., (1964), Bibliothèque de la Société Turque D'Histoire Catalogue des Manuscrits Grecs-Fonds du Syllogos, Giannakopoulos, G., (1986-1987) "I Bibliothiki tou Ellinikou Filologikou Syllogou Konstantinoupolis 1863-1922" Deltio Kentrou Mikrasiatikon Spoudon, vol: 6, 287-322.

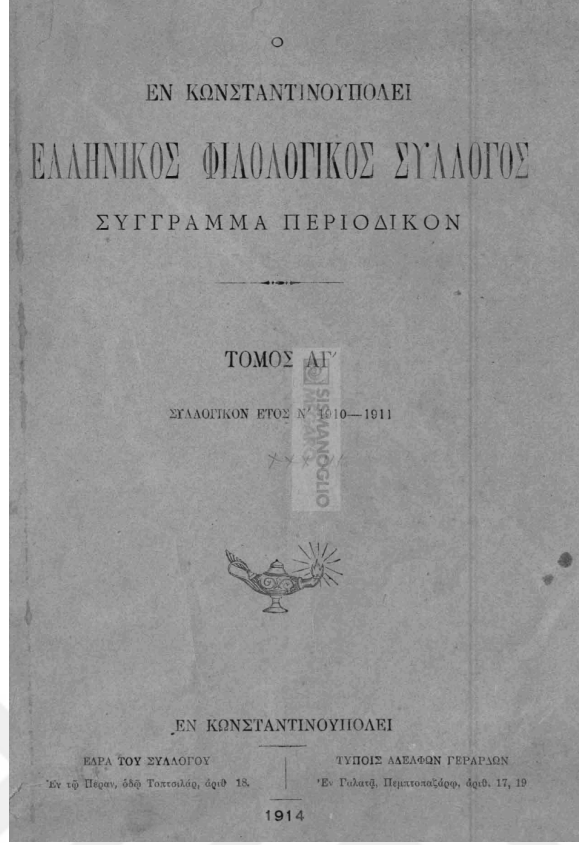
2.2 Helen Filoloji Derneği'nin Dergisi

Helen Filoloji Derneği'nin kurulmasının hemen ardından, çalışmalarının kamuoyuna duyurulmasını sağlayacak bir dergi hazırlanması gündeme gelmiştir. Dernek üyelerince, o dönemki önemli bir edebi yayın eksikliği giderilmeye çalışılmıştır (EFSK, cilt 1, s. 8). Dernek ile aynı ismi taşıyan dergisi yıllık (bazen çok yıllı) bülten olarak hazırlanmıştır (Giannakopoulos, 1998, s. 58). Derneğin 1861-1863 yılı çalışmalarını içeren ilk cilt 1863 yılında okuyucularla buluşmuştur. Zaman içinde dergi ile birlikte çeşitli bilimsel eklerin yayınlanması ihtiyacı doğmuş ve toplamda yedisi arkeoloji temalı olmak üzere yirmi bir ek yayınlanmıştır. Son olarak, derginin 1910-1911 yılı çalışmalarını içeren 33. cildi 1814 yılında yayınlanmıştır (Şekil 2.7). Başta aylık olarak yayınlanması planlanan dergi, maddi zorluklar nedeni ile birden fazla sayıdan oluşan ciltler halinde ve zaman zaman gecikmeli olarak okuyucular ile buluşsa da yayın hayatına kesintisiz olarak devam etmiştir (EFSK, cilt 2, s. 130, Vassiadis, 2007, s. 62). Ancak bu gecikmelerin tek nedeni maddi konular değildir. 1880'li yılların başlarından itibaren Helen Filoloji Derneği'nin dergisi yayınlanmadan önce Maarif Nezaretinin basın ofisi tarafından kontrol edilmektedir (EFSK, cilt 16, s. 379, Vassiadis, 2007, s. 209). Derginin yayınlanması için gerekli olan yasal izin 1884 yılında İakovo Artemiadi adına çıkarılmıştır (EFSK, cilt 18, s. 94). Yayınların yoğun içeriği kontrollerin uzamasına ve dolayısıyla gecikmelere neden olmuştur (EFSK, cilt 22, s. 117). Bu nedenle bazı bültenler 5 yıla kadar birden fazla çalışma yılını kapsayacak şekilde basılmıştır (EK B). 1814 yılından sonra dernek savaş ortamından etkilenmiş ve derneğin 1918-1921 yıllarında başkanlığını yapan Minas Authentopulos'un belirttiği üzere Osmanlı devlet yöneticileri tarafından uygulanan sansür ve kısıtlamalar nedeni ile süreli yayının yayımlanmasına yönelik çağdaş girişimler engellenmiştir (Vassiadis, 2007, s. 212, Authentopoulos, 1972, s. 212). Ayrıca savaştan sonra baskı ücretleri üç kattan fazla artmıştır ve bu durum da derginin basımı için bir başka engel teşkil etmiştir (Giannakopoulos, 2014, s. 118). Giannakopoulos yayınlanan materyalin hacmi ve derneğin arşivine ulaşamaması nedeni ile dergiyi birincil kaynak olarak tanımlamaktadır (Giannakopoulos, 2014, s. 112).

Dergi, yayınlandığı süre boyunca dikkate değer bir tekdüzelik sürdürmektedir. Hemen hemen tüm ciltler ve ekler büyük formatta dağıtılmıştır ve metinler iki sütun halinde basılmıştır. Metinlere zaman zaman litograf çizimleri ve tablolar eşlik

etmektedir (Şekil 2.8). Ayrıca 5. ciltte derneğin binasının bir fotoğrafı da eklenmiştir. Her cilt üye listeleri ile başlamaktadır ve isimlerin yanında üyelik tarihi, meslekleri ve yaşadıkları şehir gibi bilgiler verilmiştir. Ancak bu listede eksik isimler ve yanlış tarihler gibi bazı hataların da olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır (Giannakopoulos, 2014, s. 119). Derneğin yenilenen nizamnameleri de değişimden sonra derginin ilk sayfalarında yerini almaktadır. Üyelerin haftalık düzenli toplantılarda sunduğu bilimsel çalışmalar arasından seçkiler makale olarak dergide yayınlanmıştır. Zamanın önemli bilim adamlarının bu orijinal yayınları, kural olarak başka kitap veya dergilerde yeniden basılmamıştır (Giannakopoulos, 2014, s. 120). Dernek bünyesinde gerçekleşen bazı çalışmalar için dergi tek kaynaktır. Bu çalışmalar ile ilgili gerçekleşen tartışmalar aynı dergide yer alan toplantı tutanaklarından takip edilebilmektedir. Makale olarak dergide yer almayan bazı sunumlar özet olarak toplantı tutanaklarında yer alsa da bazılarında sadece bir cümle ile bahsedilmiştir. Başta uzun ve kapsamlı olan tutanaklar, özellikle derneğin ilerleyen yıllarında (1870 yangınından sonra) ekonomik ve teknik nedenlerden ötürü git gide daha sade bir hal almıştır (Giannakopoulos, 2014, s. 114). Yine de bu tutanaklar dernek ve üyeler hakkında önemli bilgiler içerirken derneğe kişi ve kurumlardan gelen mektupları aktardığı için de önemlidir. Derneğin dergisinde yer alan ve önemli bilgiler içeren bir başka materyal ise 6. ciltten itibaren yayınlanan komitelerin yıl sonu raporları ve başkanların şeffaflık raporlarıdır. Her cildin son sayfasını içerik bölümü oluşturmaktadır.

Helen Filoloji Derneği'nin dergisine günümüzde tek cilt formatında ulaşılması, toplu olarak basıldığı anlamına gelmemektedir. Derginin baskısı genellikle birkaç ay sürerek, aşamalı olarak gerçekleşmiştir ve en iyi ihtimalle bir sonraki kolektif dönem tamamlanmaktadır (Giannakopoulos, 2014, s. 112). İlk cilt altı bağımsız sayıdan oluşmaktadır. 2. ciltten itibaren bir kaç sayı birlikte basılmaya başlanmıştır ve 3. ciltten sonra yalnızca üç sayı halinde basılmıştır. Tüm ciltlerin sayfa sayıları birbirlerini takip etmektedir. 1870 yangınında derneğin arşivinin yok olması sonucu 3. ciltin ikinci kısmı yarım kalmış ve kurtarılanlar bir sonraki cilde entegre edilmiştir (Giannakopoulos, 2014, s. 112).

Şekil 2.7 : Derginin yayınlanan son cildinin kapağı (EFSK, cilt 33).

Şekil 2.8 : Dergideki makalelere eşlik eden çizimlerden bir örnek (EFSK, cilt 2).

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşıldığı üzere derneğin dergisi çeşitli nedenlerden ötürü yayın hayatını belirli bir düzen içerisinde sürdürememiştir. Derneğin çalışmalarının okuyucularla gecikmeli olarak buluşması arkeoloji komitesinin hoşnutsuzluğunu beraberinde getirmiş olacak ki dergiye ek bilimsel bir bülten yayınlanması önerisi gündeme gelmiştir. Aynı toplantıda söz alan Konstantinos Kalliadis, arkeolojik keşiflerin onları yayınlayanlar tarafından hiç ertelenmediğini ve zamanında yayınlanmadığı takdirde değerlerini kaybettiğini dile getirmiştir (EFSK, cilt 16, s. 340-341). Başkan Spiridon Mavrogenis bu tür çalışmaların Avrupa'yı aydınlattığını, eğer çalışmaları zamanında yayınlanmazsa yabancıların bu tür şeyleri kapıp yayınladığını belirtmiştir. Henüz Avrupa'yı aydınlatacak büyük bir keşif yapamadıklarını da konuşmasına eklemiştir (EFSK, cilt 16, s. 340-341). Ancak bu öneri o dönemki (1881) nizamnamenin, derneğin dergisi ile ilgili kısmı ile çelişerek, derginin bölümlere ayrılacağı kaygılarına yenik düşmüş olacak ki hayata geçirilememiştir.

3. DERNEĞİN BİLİMSEL FAALİYETLERİ İÇİNDE ARKEOLOJİNİN YERİ VE OSMANLI TOPRAKLARINDA ARKEOLOJİ BİLİMİNİN GELİŞİMİ

3.1 Osmanlı Devleti'nde Eski Eser Bilinci ve Arkeoloji Biliminin Gelişimi

Osmanlı devletinin tarihi boyunca eski eser sayılabilecek nesneleri biriktirdiği ve bazı durumlarda yabancı imparatorlara hediye ettiği göz önünde bulundurulacak olursa bu eserlere değer verildiği ve belli bir eski eser algısı olduğu söylenebilir. Ancak Tanzimat dönemine kadar, bu ilginin sonucu henüz koleksiyonculuktan öteye gitmemektedir. 1840'lı yıllara gelindiğinde ise gerek Tanzimat reformları ile değişmeye başlayan devlet yapısı, gerek Avrupalı araştırmacıların Osmanlı topraklarında artan arkeoloji faaliyetleri sayesinde eski eserlere yönelik bir takım kararlar alındığı arşiv belgelerinde görülmektedir. İlber Ortaylı, arşiv belgelerinde bulunan 1840 yılına ait çeşitli vilayetlerdeki tarihi eserlere yönelik arama faaliyetleri ve raporları gösteren belgelerden, Babıalı'nın bir genelge ile eski eserlerin tespit ve değerlendirilmesini, değerli bulunanların İstanbul'a gönderilmesini talep ettiği sonucunu çıkarmaktadır (Ortaylı, 1985 s.1599). Bu tarihten sonra arşiv belgelerinde çeşitli kazı izinlerine rastlanılsa da, eski eser nakline verilen izinlerdeki kesin kural ve prensipler net değildir.

1846 yılında Tophane-i Âmire Müşiri Fethi Ahmet Paşa, çeşitli vesilelerle ele geçen her türlü eski eseri Aya İrini Kilisesi'nde toplayıp Mecma-i Esliha-i Antika (Eski Silahlar Sergisi) ve Mecmua-i Âsâr-ı Atîka (Eski Eserler Sergisi) adlarını taşıyan iki koleksiyon oluşturmaya başlamıştır. Bu dönemde padişahın özel koleksiyonu sayılabilecek bu sergileri ancak belli kimseler özel izin ile görebilmekteydi. İkili koleksiyonu oluşturan eserlerin toplanmasına ilişkin belgeler, eserleri dönemlerine ya da tarihsel değerlerine göre değil, dış görünüşlerini esas alarak tanımlamaktadır. Wendy M. K. Shaw'a göre bu nesneler muhtemelen, tarihsel ve kültürel değerlerinden ziyade, Avrupalıların bunlara değer vermesiyle kazandıkları siyasal önemden ötürü toplanmıştır (Shaw, 2003, s. 80). Yapının geçmişte de antika silahların sergilenmesini de içeren bir cephanelik olarak hizmet ettiği bilinse de, bazı kaynaklar eklenen yeni sergi ile birlikte mekan seçimini ideolojik nedenlere

bağlamaktadır (Shaw, 2003, s. 45,50, Şimşek, Dinç, 2009, s.106). Bu düşünceye göre, sergi için bir Bizans yapısının seçilmesi ve bir çoğu fetih ile ele geçirilen Osmanlı'nın hakimiyet kurduğu kültürlerle ait eserlerden oluşması bir güç gösterisi olarak yorumlanabilir.

1869 yılı Osmanlı devletinin arkeoloji ve eski eser alanında Batılı anlamda bir bilinçlenmenin net bir şekilde hissedildiği ve bu alanda bir çok gelişmenin yaşandığı bir yıl olmuştur. Bahsi geçen yılda, koleksiyon anlamına gelen “mecmua” teriminin yerini “Müze” terimine bıraktığı görülmektedir. Bu dönemde kurumun adı çeşitli kaynaklarda Numunehane-i Osmani, Müze-i Hümayun veya Müzehane-i Osmani olarak geçmektedir (Cezar, 1995, s. 231). Shaw kurumun adının Müze-i Hümayun olarak değiştirilmesini Avrupa müzeleri gibi eğitim işlevi üstlenmesi olarak yorumlar. Ancak burada aktarılmak istenen bilgi tarihi eserlerin değerlendirilmesi yoluyla devletin gücünün algılanmasıdır (Shaw, 2003, s.103). Bu durumu aynı yıl içinde eski eser işlerinin Nafia Nezareti'nden (Bayındırlık Bakanlığı) alınıp Maarif Nezareti'ne (Eğitim Bakanlığı) verilmesi de desteklemektedir (Karaca, 2000, s.382).

Aynı yıl içinde, Albert Dumont'un 1868 de hazırladığı koleksiyondaki parçalar ve düzenlenişi hakkında bilgiler sunan kataloğunda da kaleme aldığı dileği gerçek olur ve müzenin müdürlüğüne Avrupalı bir arkeolog getirilir. 1869'da Aya İrini müze ilan edildikten hemen sonra kurumun müdürlüğüne Edward Goold atanır (Ar, 2013, s. 227). Aslında kendisi o sıralar Galatasaray Sultanisi'nde tarih öğretmenliği görevini yerine getirmektedir. Burada belirtmekte fayda olacaktır ki, bu dönemde arkeologların çoğu amatör olup arkeoloji bilimsel bir uğraştan çok entellektüel bir merak olarak algılanmaktadır (Eldem, 2010, s. 44). Ayrıca çalışmanın devamında da anlaşılabileceği üzere arkeoloji, tarih, dilbilimi ve sanat tarihi bu dönemde iç içedir. Bu nedenle bay Goold'un konu hakkındaki eğitimi yetkililerce yeterli bulunmuş olmalıdır. Kendisi görevi sırasında Kizikos harabelerinde çalışmalar yürütüp Kapıdağ yarımadasından bir çok eseri İstanbul'a getirmiştir (Eyice, 1985, s. 1599).

Diğer yandan 1869 yılında kurulan Kule-i Zemin komisyonu arkeoloji alanındaki bu gelişmelere tezatlık oluşturur. Komisyon Galata ve Tarihi Yarımada'daki surların yıkımı ve çıkan taş ve molozların satılmasından sorumludur. Ancak Rumların ve tarihçilerin medyaya yansıyan tepkilerinin bir sonucu olsa gerek, 1870 yılında kara surlarının yıkımının padişah tarafından durdurulduğuna ilişkin bir habere derneğin

toplantı tutanaklarında rastlanılmaktadır (EFSK, cilt 4, s. 252).

Bu sırada Avrupa’da gelişmekte olan müzecilik, Osmanlı topraklarındaki eserlerin yurt dışına çıkarılmasına yönelik kararların suistimal edilmesine neden olmaktadır. 1869 yılındaki ilk Asar-ı Atika Nizamnamesine kadar eski eserlerin hukuki durumları fıkıh esaslarına göre düzenlenmiştir. Karaduman ilk Asar-ı Atika Nizamnamesinin ortaya çıkışını, fıkıh hükümlerinin kaçak kazıları ve eski eser kaçakçılığını önleyecek konulara yer vermediğinden ortaya çıkan sorunlara çare arayan bürokratların itici gücüne bağlamaktadır (Karaduman, 2004, s.74-75). İlk nizamnameye göre, eserlerin yurt dışına çıkarılması yasak olsa da bazı durumlarda Padişah kararına bağlı olarak çıkarılabilmesi bu yasağı tartışılır hale getirmiştir.

1870’lerden sonra kazı izinlerinin şahıslardan çok müzeler ve kurumlar adına istenmesi arkeolojide müesseseler arası bir ilişkinin doğduğunu göstermektedir (Karaca, 2000, s. 386). Osmanlı Devleti’nin eski eser politikasına dair önemli bir diğer gelişme de, 1870’ten sonra müze adına arazi alımı ve kazı başlatılmasıdır (Karaca, 2000, s.384). Osman Hamdi’nin başkanlığında gerçekleşen kazılar bunlara iyi birer örnektir. Heinrich Schliemann’ın Truva’da kazı yapacağı yerin önce Saffet Paşa tarafından satın alındığı bilinmektedir. Fakat gelinen noktada Schliemann 1869 nizamnamesindeki eski eserlerin yurtdışına çıkarılamayacağı ve kendisine düşen hissenin sadece Türkiye’de satılabileceği hükümlerine uymayarak 1873 yılında bulduğu ve Priamos hazinesi olarak değerlendirdiği eserlerin tamamını Atina’ya kaçırmıştır (Karaduman, 2004, s. 82).

Bu sırada izinsiz yapılan kazılarda yerel halkın tepkisi ile sık sık karşılaşilmektedir. Bu konu ile ilgili o sıralarda kazı komiserliği görevinde bulunan Theodor Makridi’nin Halil Edhem Bey’e gönderdiği 1907 tarihli bir mektuptaki yorumu oldukça dikkat çekicidir.³ Kendisi davranışlarını uygunsuz bulduğu Curtius adında kazı ekibinden bir kişiyi şikayet ederek şu sözleri eklemektedir: “halkımızı yeteri kadar tanıyorsunuz, her şeyi yapar, ama arkeolojik olmayan kazıya girişmek isteyen yabancılara da düşmandır” (Eldem, 2017, s. 170).

Tanzimat devlet adamları arasındaki çekişme nedeni ile üst kademedeki yöneticiler değiştiğinde makamlarını ilgilendiren görevlere kendi adamlarını getirmişlerdir.

³ 1898 yılında o dönem Arkeoloji müzesi sikke koleksiyonları küratörü olan Theodor K. Makridis derneğe üye olmuştur ancak arkeoloji komitesinde etkinlik göstermemiştir.

Sonradan Paşa olan Ahmet Vefik Efendi'nin Maarif Nazırlığı sırasına (1872) Müze-i Hümayun Müdürlüğüne Alman Dr. Philipp Anthon Dethier getirilmiştir (Şekil 3.1). Bu dönemde devletin eski eser politikasında yeni bir gelişme olmuş ve paylaşımcı bir yasa olan 1874 Asar-ı Atika Nizamnamesi yapılmıştır. Dethier tarafından hazırlanan bu nizamname, çıkarılan eserleri devlet, arazi sahibi ve hafır arasında 1/3 oranında paylaşmaktadır. Hafır kendisine bırakılan payı yurt dışına çıkarabilmektedir (Karaduman, 2004, s. 83). Aynı yıl içinde, müzeye bağlı bir arkeoloji okulu açılmak istenmiştir. Bu proje 1875 yılında padişahın onayından geçse de hayata geçirilmemiştir (Eldem, 2010, s. 170).

Şekil 3.1 : Arkasında, İstanbul'daki Dethier'in koleksiyonu yazan bir fotoğraf (Eldem 2013).

Dethier müze müdürlüğü görevindeyken Aya İrini'deki müzenin kesinlikle taşınmasını isteyen askeriye, Müze-i Hümayun'daki arkeolojik eserlerin taşınabileceği bir yer olarak Çinili Köşk'ü önermektedir (Ar, 2013, s. 232). Taşınma işlemlerine 1875 yılında başlanıp, müzenin tekrar açılması 1880 yılında gerçekleşmiştir. Bu süreçte gerekli olan 190 bin kuruşun yalnızca 90 bin kuruşluk bölümü karşılanabilmiş geri kalan kısmın temini için müzede bulunan, cins ve sayıca

fazla olan eserlerden bazılarının satılması planlanmıştır (Karaca, 2000, s. 387).

Geçmişteki olumsuz deneyimlerin sonucunda Osmanlı devleti yetkilileri, müzede toplayacakları tarihi eserlere verilen değeri de koruma bağlamında ifade etmeye başlamaktadır (Shaw, 2003, s. 110). Münif Paşa müzenin açılış konuşmasında Avrupalıların tarihi eserleri ele geçirme taktiklerini Osmanlıların bu eserleri ihmal etmesine karşı önlem olarak meşrulaştırmasını şu sözlerle yansıtır: “Şimdiye kadar Avrupalılar, memleketimizin eski eserlerini türlü yollardan alıp zaptetmeye devam etmekte ve bunu bizde buna meyil ve rağbet görülmemesinden dolayı yapmakta idiler. Hayli vakitten beri Osmanlılar arasında dahi bu rağbet hasıl olmuş ve bir müddet önce eski eserlere dair bir kanun dahi ortaya konmuştur. Müze-i Hümayun’un kurulması ise bunun en açık örneği olduğundan, artık Avrupalılardan bu konuda hakkımızdaki fikir ve davranışlarını değiştirmeleri ümit olunur” (Cezar, 1995, s.180).

Dethier’in 1881’deki vefatı üzerine, baştan Berlin Müzesi’nden Dr. Millhofer düşünüldüyse de Osman Hamdi Bey müzenin müdürlüğüne atanmıştır (Cezar, 1995, s. 187). Osman Hamdi Bey müdürlük görevini kullanarak müzenin gelişimini sağlayarak, giderleri devletçe karşılanan arkeoloji araştırmaları organize etmiş ve müzeye bir çok eser kazandırmıştır. 1882’de kurulan ve kurulmasında Hamdi Bey’in büyük rolü olan Sanay-i Nefise Mektebi müdürlüğü görevini müze ile eş zamanlı olarak yürütmüştür (Cezar, 1995, s.192). Shaw’a göre okulun kuruluş amaçlarından bazıları, halkın tarihi eserlerin değeri konusunda bilinçlenmesi ve halkın zihninde müze için bir yer oluşturmaktır (Shaw, 2003, s.125-126).

1884 yılında tarihi eserlerin yurtdışına çıkarılmasını engelleyen ve bir öncekinin sorunlarını gideren Asar-ı Atika Nizamnamesi hazırlanır. Yeni nizamnameye göre kişiler ya da gruplar kendi arazilerinin ya da mekanlarının altında bulunan tarihi eserleri tahrip edemezler bulundukları yerden alıp götüremezler (Shaw, 2003, s.147). Önceki nizamnamelerde sikkelerin Asar-ı Arika olarak sayılmaması ve bulundukları mekan (toprak altında ve üstünde) dışında net bir tarihi eser tanımı yoktur. Bunun aksine 1884 nizamnamesine göre Osmanlı imparatorluğu topraklarında daha önce yaşamış halkların sanat ürünleri; madeni paralar; açıklayıcı yazılarla birlikte yontularak işlenmiş taşlar; oyma resimler; süslemeler; taş, kil ve çeşitli araçlarla yapılmış nesneler ve kaplar; silahlar; aletler; idoller; yüzük taşları; tapınaklar,

saraylar ve eski oyun alanları; tiyatrolar, kaleler köprüler ve su kemerleri; insan kalıntıları, gömülü nesneler, incelemeye değer nitelikte tepeler, anıt-mezarlar, dikili taşlar, hatıra eşyaları, eski binalar, heykeller ve yontularak işlenmiş her türlü taş, tarihi eserdir (Shaw, 2003, s.145).

1887’de Sayda lahitlerinin keşfi ile Çinili Köşk’ün karşısına inşa edilecek yeni bir yapıya ihtiyaç duyulmuştur ve Alexander Vallaury tarafından tasarlanan yeni bina 1891’de kullanıma açılmıştır (Çelik, 2016, s. 32-33, 55). Yeni binanın üç salonu müzenin oldukça geniş bir dönemi kapsayan lahit koleksiyonu için ayrılmıştır ve antik çağdan Bizans’a lahit heykelciliğinin gelişimi ziyaretçilere eksiksiz olarak sunulmuştur (Çelik, 2016, s. 105). Bu dönemde Müze-i Hümayun’un şöhreti Avrupa kurumları arasında artmış ve Londra ve Paris gibi İstanbul’un da eski eser merkezlerinden biri haline geldiği Osmanlı basınında yankı bulmuştur (Çelik, 2016, s. 41).

Çeşitli kurumlardan gelen eski eser taleplerini politik bir şekilde geri çevirmesi ve yabancıların kazı yapmayı planladığı alanlarda hızlı davranıp etkinlik göstermesi Osman Hamdi Bey’in literatürde seleflerinden ayrı tutulmasını sağlamaktadır. Bu göreve getirilen ilk Türk oluşu bu duruma katkı sağlasa da Osmanlı arkeolojisini giderek sistemli ve sağlam bir konuma getirdiği de genel olarak kabul edilmektedir (Çelik, 2016, s. 45, Eldem, 2017, s. 160).

Osman Hamdi Beyin 1910 yılında vefaat etmesi üzerine müzenin müdürlüğüne, kardeşi Halil Edhem Bey getirilir. Kendisi ağabeyinden farklı olarak arkeolojik çalışmalarını Anadolu İslam medeniyeti üzerine yoğunlaştırmıştır (Eldem, 2010, s.258).

3.2 Helen Filoloji Derneği’nin Antik Yunan ve Bizans Mirasına Bakışı

Yunan ulusunun tarihi incelendiğinde bütün safhalarının sistematik bir biçimde birleştirilip birbirine bağlandığı görülür. Böylece klasik Yunan antikitesi Makedon ve Helenistik dönemle tamamlanırken Bizans’a ve özellikle onun “yunanlaşması”na özel önem atfedilir ve tarihsel devamlılık boşluk içermeyen bir bütün olarak sunulur (Eksertzoglou, 1999, s.80). Tarih yazımında bu gelenek çok daha eski olsa da 19. yüzyılda bu tezi ilk kez ortaya atan Konstantinos Paparrigopulos’tur (1815-1891). Bu anlatıyı tüm Filhelenistler gibi Helen Filoloji Derneği ve üyeleri de benimsemiştir.

Jacob Philipp Fallmerayer gibi Yunan ulusunun tarihsel sürekliliğine karşı çıkanlar ise Helen hayranlığını zedeleyici düşüncelerinden ötürü akademik çevrelerde dışlanmıştır. Zaten burada vurgulanan genellikle ırksal devamlılıktan çok kültürel devamlılıktır.

Helen Filoloji Derneği genel olarak modern, seküler ve zaman zaman milli hisleri öne çıkaran bir tarihi anlatıya sahiptir. Bu anlamda komitenin Yunan ve Rum üyelerinin Bizans eserleri ile, Alman ve İngilizlere göre daha derin bir bağ kurduğu gözlemlenebilir. Arkeoloji temalı makaleler incelendiğinde büyük oranda Bizans devrine yoğunlaşıldığı görülmektedir. Derneğin yabancı üyeleri yazıtlarla ilgilenip, genellikle katalog niteliğinde çalışmalar ortaya koyarken, Rumlar tarafından Bizans, Antik Yunan medeniyetinden farklı olarak çok daha yoğun biçimde yaşantılanmış, dolayısıyla Yunan ulusunun hayatta kalışının temsilindeki anlamı sergilenmiştir. Bu durumu, Patrikanenin sembolik varlığı ve İstanbul'un Ortodoks cemaati arasında yaygın olan kendilerinin Bizans'ın Payitaht (Vasilevusa) sakinlerinin devamından gelen kuşak oldukları düşüncesi desteklemiştir (Eksertzoglou, 1999, s. 110).

Aleksandros Paspatis, Manuil Gedeon ve Athanasios Papadopoulos-Keramevs gibi üyelerin açtığı yola rağmen dernek zaman zaman Bizans araştırmalarında Avrupalıların gerisinde kaldığını düşünmektedir. Bu durumu ve Bizans ile kurulan bağı İoannis Papadopoulos konuşmasında şu sözlerle ifade etmiştir: “Bizans’la ilgili her konuyu yabancılar açgözlülükle incelerken, asıl Bizanslıların evlatları ve varisleri olan bizlerin bu incelemelerde başı çekmemiz gerekirdi. Bugünse... karanlıklar dağılıp hakikatin ışığı göz kamaştırıcı bir biçimde Bizans’ın üzerine düştüğünde muazzam hazineler meydana çıkmış, uygar dünyanın... dikkati atalarımızın şehrine çevrilmiştir” (EFSK, cilt 31, Eğitim Konferansı Eki, s.79-80). Konu ile ilgili olarak Odiseas Andreadis’in sözleri de oldukça ilginçtir: “Farklı dönemlerden milli tarih, milli karakterler, milli kültür gibi öğelerden yararlanarak Bizans araştırmacılarının ‘falanksının’ genişlemesini yürekten diliyoruz. Zengin ve mükemmel bir ilgi alanına sahip olan bizler, bunu geliştirmeliyiz ve Batı Avrupa'ya kanıtlamalıyız” (EFSK, cilt 32, s. 29).

Antikite, çoğunlukla komitedeki İngiliz ve Almanlar tarafından neden-nasıl bir tarih anlayışıyla incelenirken daha çok Yunan ırkının kökenleri araştırılmaya çalışılmış, başarı ve zaferler gibi Yunan ulusunu yücelten anekdotlara fazla

değnilmemiştir. Arkeoloji komitesinin uzun yıllar başkanlığını yapan rahip Charles George Curtis genç üyeleri, Britanya Adalarının sakinleri ile Yunan ırkının en eski ilişkilerinin incelenmesine yönelik çalışmalara teşvik etmeye çalıştıysa da pek başarılı olamamıştır (EFSK, cilt 25 s. 99-100, EFSK, cilt 26).

Antik dönemi kapsayan çalışmalar, eserlerin güncel durumu ve koruma sorunlarını içeren yorumlar açısından zayıf kalmıştır. Örnek olarak Julius Millingen'in İstanbul Yoros Kalesi civarında bulunan Ureus Zeus kutsal alanı ile ilgili makalesi incelendiğinde alanda bulunan önemli bir kitabenin İngiliz Müzesinde olduğu bilgisini vermektedir (EFSK, cilt 4, s. 120-123) (Şekil 3.2). Ancak Rumların çoğunlukla Bizans dönemi eserleri için yaptığı gibi konuya bir eleştiri veya yorum getirilmemiştir. İlginç olan dernekteki Rumlar ve Yunanlılar için de antik döneme bakış yabancılarla aynı şekildedir. Matheos Paranikas'ın "Efes Hakkında" makalesi incelendiğinde John T. Wood'un kazıları sırasında Artemis tapınağının ortaya çıkarıldığı belirtilmiştir (EFSK, cilt 14, s. 59). Aynı şekilde kazılara veya eserlerin kaçırlmasına eleştirel bir yorum getirilmemiştir.

Şekil 3.2 : Millingen'in makalesinde yayınlanan kitabenin çizimi (EFSK, cilt 4).

Özellikle derneğin Rum üyeleri bilimsel incelemeler sırasında Bizans eserlerinin uğradığı tahribat ve gün geçtikçe yok olmaları konusu üzerinde durmuştur. Paspatis bu durumu kişisel ve dernekteki yazılarında sıklıkla dile getirmiştir. Curtis de Bizans anıtlarının tahribatına şahit olmuş ve derneğe iletilen fotoğraf ve eskizlerin korunup yeni nesillere aktarılması konusunun önemini şu sözlerle vurgulamıştır: "Orijinaler

gün geçtikçe kaybolduğundan, bu resimlerin korunması bana çok gerekli görünüyor. İşadamlarının ve gezginlerin açgözlülüğü, yağmur ve rüzgar zamanın felaketlerine yardım etti, bu Ortodoks kentinden tarihinin her izini çıkarırken birleştiler. Böylece, birkaç yıl önce, değişen antik kilisenin kalıntıları (Şeh Murad Mescidi), Kerkopoorta, Genç Theodosius Sarayı, Pantoleon kahramanının izleri ve Sotiros Kilisesi'nin başka yerlerinde bulunan birçok güzel mozaik parçası yok oldu. Kireçle kaplı Chora manastırındaki Meryem Ana ve İsa tasvirleri yüzlerce yıl orada gizli kaldı” (EFSK, cilt 16, s. 372).

Belgelemenin dışında bazı üyelerin, yok olma tehlikesindeki eserlerin korunması için Müze-i Hümayun müdürlerine önerilerde bulunduklarına dair bilgilere zaman zaman toplantı tutanakları ve yıllık raporlarda rastlanılmaktadır (EFSK, cilt 21, s. 274, EFSK, cilt 19, s. 103, EFSK, cilt 22, s. 44). Ancak makalelerde koruma ve asar-ı atika konularına neredeyse hiç girilmemiştir.

Osmanlı Devleti bu konularda eleştirilmese de, tarihi eserlerin yabancılar tarafından tahribatı kimi zaman açıkça derneğin dergisinde eleştirilmiştir (EFSK, cilt 6, s. 46-47). Ayrıca, Derneğin Rum ve Yunan üyeleri, atalarının kültürel mirasının bir parçası olarak gördükleri tarihi eserlerin tahribatında, Osmanlı Devleti'nin de payını yadsımamaktadırlar. Bu farkındalıklarını uygulanan sansür nedeni ile derneğin dergisinde açıkça ifade edemeseler de, nadir de olsa ima etmişlerdir. Buna örnek olarak Paspatis'in Blakhernai Saray kompleksinin suni bir tepe üzerine inşa edildiği düşüncesini savunmak amacı ile kullandığı bir argüman verilebilir: “Osmanlıların burayı toprakla doldurmalarına sebep yoktur. Onlar için Blekharnai kilisesinde olduğu gibi bu duvarları yıktırıp malzemesi ile bina inşa etmek daha faydalı bir çözüm yolu değil midir ?” (EFSK, cilt 4, s. 176)

Kısaca özetlemek gerekirse, derneğin arkeoloji komitesi üyelerince Yunan kavimlerinin eserleri incelenirken geniş bir dönem ele alınsa da sayıca diğerlerinden oldukça fazla olan Bizans dönemi ile ilgili çalışmalar, kimi zaman Rumların eserlerin tahribatına getirdiği eleştiriler ve tüm üyelerin ısrarlı belgeleme çabalarından beslenerek ön plana çıkmaktadır. Bu durum Haris Eksertzoglou'nun da değişikle, zincirin bir halkası olarak değerlendirilen antik dünyanın, Bizans'ın tarihsel ve duygusal ağırlığına sahip olmaması ve çok uzak bir mesele olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır (Eksertzoglou, 1999, s. 110).

3.3 Helen Filoloji Derneği'nin Arkeoloji Koleksiyonu

Helen Filoloji Derneğine yapılan bağışlar türleri bakımından büyük çeşitlik göstermektedir. Yapılan finansal yardımların yanında üyeler tarafından gönderilen hediyelerin büyük bir kısmını arkeolojik nesneler oluşturmaktadır. İroklis Vasiadis düzenli toplantılardan birinde derneğe gelen bu tarz eserleri arkeoloji komitesine ilettiklerini ve uygun görülürse onlar hakkında raporlar hazırlandığını belirtmiştir (EFSK, cilt 7, s. 234) (Şekil 3.3). Yıllık arkeoloji komitesi raporları incelenirken derneğe iletilen bazı eserlerin sahte olduğunun anlaşılması oldukça ilginçtir (EFSK, cilt 22, s. 109, EFSK, cilt 17, s. 183). Eski eser trafiğinin oldukça yoğun olduğu bir dönemde üyeler bu durumu bir çeşit dolandırıcılık olarak kanıksamışlardır.

Şekil 3.3 : Derneğe hediye edilen ve incelenip dergisinde yayınlanan bir kitabe örneği (EFSK, cilt 26).

Bir arkeoloji koleksiyonunun oluşturulması, Giannakopoulos'a göre kütüphanenin (1863-1864) kurulmasıyla başlamıştır (Giannakopoulos, 1998, s. 64). Aynı çalışma yılında derneğe ilk kez tarihi bir eser bağışlanmıştır. İlgili toplantı tutanağına göre, Petros Em. Skilistis, Agios Stefanos kasabası yakınlarındaki bir tarımsal alanda bulunmuş küçük bir mermer kitabeyi hediye etmiştir (EFSK, cilt 2, s. 262). Ancak derneğin arkeoloji koleksiyonunun tamamı bağışlanmış eserlerden oluşmamaktadır. İlerleyen yıllarda çeşitli koleksiyon ve parçaları satın alma girişimlerinde de bulunulmuştur (EFSK, cilt 7, s. 234, EFSK, cilt 19, s. 60, EFSK, cilt 21, s. 235).

Koleksiyon, mezar taşları, yazıtlar, bezemeli mimari parçalar, damgalı tuğlalar, heykel parçaları, sikkeler, kurşun mühürler, pişmiş toprak eserler ve antik nesnelerden oluşmaktadır. Zaman içinde toplanan bu parçaların büyük çoğunluğu sadece üyelerin ziyaret edebildiği kilitli bir odada tutulmaktadır (EFSK, cilt 27, s.

108). Dönemsel olarak da çeşitlilik gösteren bu koleksiyon derneğin dergisinde “müze” olarak anılsa da günümüz müzeciliğinden çok uzaktır.

Dönemin başka kurumlarının da benzer şekilde “müze” olarak adlandırdıkları bir koleksiyona sahip oldukları bilinmektedir. Özkan’dan edinilen bilgiye göre, 1856’dan sonra kurulan gayrimüslim okulları, binalarında bir bölümü “müze” olarak adlandırdıkları koleksiyonları için ayırmıştır (Özkan, 2004, s. 70). Dernek İzmir Evangelik Rum Okulunun kütüphane ve müzesi ile yayın takasında bulunmuştur (EFSK, cilt. 74, s. 71). Kurumun eski küratörü derneğin arkeoloji koleksiyonlarının küratörlüğünü de yapmış olan Papadopoulos-Keramevs’tir (Kiriakantonakis, 2017, s. 143). Ayrıca derneğin dergisinde yayınlanan toplantı tutanaklarından, Filibe’deki Rum Okullarında saklanan antik objelerin olduğu, Samos adası ve Radesto Eğitim Severler Derneği, müzelerini kurdukları bilgisi edinilmiştir (EFSK, cilt 5, s. 176, EFSK, cilt 16, s. 332, EFSK, cilt 20, s. 27).

1875 yılına kadar arkeoloji koleksiyonunun sorumluluğu kütüphane küratörünün görev alanındadır. Daha sonra derneğin bu birimi kütüphane ve müze olarak ayrılmıştır. Bu tarihten sonra koleksiyonların küratörü kütüphaneden bağımsız olarak seçilmiştir (EK C). Derneğin dergisine göre, koleksiyonla ilgili ilk rapor 1875’te kütüphane ve koleksiyonların küratörü Georgios Hasiotis tarafından hazırlanmıştır (EFSK, cilt 9, s. 251). Derneğin koleksiyonu hakkında değerli bilgiler sunan kütüphane raporunun sonunda koleksiyonlar ile ilgili kısmın çevirisi şu şekildedir:

Bir zamanlar arkeolojik nesnelerden oluşan bu koleksiyon hazırlanmaya başladı. Bu ve geçen yıllarda koleksiyona 4 altın, 37 gümüş, 32 pirinç ve 262 bakır sikke, ayrıca bir mezarın içinde bulunmuş yüzük taşı ve 2 altın yaprak eklendi. İlgili koleksiyondaki parçalar arasında 13 mezar taşı, birçok yazılı ve kabartma bezemeli stel, hiyeroglifli küçük steller, kaba işçilikli bir sunak, 2 adet muhtemelen Roma dönemine ait büst (bir tanesi mükemmel işçilikli baş örtülü güzel bir kadını temsil ediyor), 3 yazılı ve başka işaretler içeren mermer plaka, Aya Derkon Kilisesinin hediyesi 17 küçük kap kacak ve küp, küçük fosil nesneler, tarihi bir bronz pulluk, ve son olarak tarihi bir Türk kyathosu ile birlikte Türkçe yazılı küçük bir taş tablet bulunmaktadır. Bu yıl Bay Konstantinos St. Karatheodori koleksiyona, İzmir’de eski mezarlarda bulunmuş 8 damgalı tuğla ve insan yiyen aslan kabartmalı büyük bir plaka

ekledi. Şunlar ise bağışlarla satın alındı: 1) 12 Osmanlı lirası karşılığında, yazıtı daha önce yayınlanmamış bezemeli mezar taşı mahiyetinde bir stel, 2) 15 osmanlı lirası karşılığında satın alınmış, Kizikos'ta bulunmuş 4 yazılı mermer plaka (ön koridorda sergilenmekte) ve 3 heykel kafası. Bay M. Mavrogenis daha detaylı bir katalog için söz verdi.

Yıllar içinde dernekte biriken hatırı sayılır eser derneğin binasında bir odaya yığılmış biçimdedir. Konu ile ilgili 1889 yılında yayınlanan ikinci rapora göre, aynı zamanda bir mimar olan küratör Pelopidas Kuppas'a koleksiyonu düzenleme görevi verilmiştir (EFSK, cilt 21, s. 260). Kuppas'ın raporuna göre koleksiyonun bulunduğu odada dolaplar içinde kap kakak, amfora, tuğla ve küçük objeler bulunmaktadır. Zemin ise dolapların kapaklarına kadar dayanan kitabeler, heykeller ve mimari parçalar ile kaplanmış durumdadır (EFSK, cilt 21, s. 260). Koleksiyonun sınıflandırılması için yeterli bilgiye sahip olmadığını raporunda belirten Kuppas, eserleri dönemlerine göre gruplandırmak için çabalamış ancak pek de başarılı olamamıştır (EFSK, cilt 21, s. 260-261). Bu süreçte eserlerin korunaklı ve düzenli bir şekilde muhafaza edilmesi için yeni dolapların yaptırıldığı ve Bizans tuğlaları gibi bazı parçaların başka bir odaya taşındığı derneğin toplantı tutanaklarına yansımıştır (EFSK, cilt 22, s. 3). Kuppas, bazı heykelleri ve kitabeleri derneğin bahçesine belirli bir düzen içerisinde yerleştirmek suretiyle sergilemiştir (EFSK, cilt 21, s. 260). Bu kitabelerden bazıları Yunanistan'da önemli bir Bizans araştırmaları merkezi olan Hristiyan Arkeoloji Derneği'nin (Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρία) bülteninde yer almaktadır (Lampaki, 1911, s. 42). Kuppas'ın ani vefatını konu alan bir habere göre, Helen Filoloji Derneği koleksiyonları oldukça iyi bir duruma ulaşmıştır (Walford, Latimer Apperson, Stock, 1890, s. 96).

Koleksiyondaki parçalar Avrupa'daki bazı kurumların dikkatini çekmiş olacak ki, 1874'te Paul Schröder Berlin Kraliyet Müzesi'nin eser takası talebini derneğe iletmek için aracı olmuştur. Talebe göre, müzenin himayesindeki bir aslan heykelinin Helen Filoloji Derneğine bağışlanması karşılığında Bergama'dan gelen ünlü Laokoon ve oğulları temalı eser istenmektedir. Devamında konu üyelerin görüşüne sunulmuş ve farklı fikirler ortaya atılmıştır. Vasilios Sarakiotis fazla değerli olmayan bir parça yerine daha değerli ve ilerde derneğin odasını süsleyecek bir eserin kabul edilmesi görüşündedir (EFSK, cilt 14, s. 168). Themistoklis Saltelis ise, takas ile gelecek

heykelin değeri konusunda arkeoloji komitesinin fikrinin alınması görüşündedir (EFSK, cilt 14, s. 172). İroklis Vasiadis heykelin değerinden çok, derneğin çıkarları ve milli amaçlarına uygun olup olmadığının göz önünde bulundurulmasının gerekliliğini vurgulamakta, devamında antik eser kayırmayı atalarının mirasına saygısızlık olarak nitelendirmektedir (EFSK, cilt 14, s. 172-173). Hristo Hatsihristos heykelin/kabartmanın geri kalanı Berlin’de olduğundan bilim adına, eserin bütünlüğünün korunması açısından hibe edilmesi düşüncesindedir (EFSK, cilt 14, s. 173). Ioannis Karavasilis tarihi eser kaçakçılığının medeni ülkelerde cezası olduğunu, eser takasından önce ülkenin bu konudaki yasalarının incelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Saltelis eser takası eğer kabul edilirse, ülkenin tarihi eserlerden arındırılması konusunda derneğin kötü örnek teşkil edeceğini belirtmiştir. Vasiadis Avrupa müzelerinin antik Yunan eserleri ile dolmasına dernek destek verilirse Küçük Asya’nın hızlıca tarihi eserlerden arınacağı yönünde Saltelis’i desteklemiştir. Sonuç olarak on dokuz dört oy ile talep red edilmiştir. Ancak daha sonra Alman Konsolosluğu derneğe Laokoon ve oğulları heykelinin alçıdan yapılmış bir kopyasını hediye etmiştir (EFSK, cilt 15, s. 37). Giorgos A. Giannakopoulos bu durumu, alınan kararın sonradan iptal edilmesi şeklinde yorumlamaktadır (Giannakopoulos, 1998, s. 203).

Derneğin kapatılmasının ardından arkeoloji koleksiyonuna ne olduğu bilinmemektedir. Ancak Giannakopoulos’dan edinilen bilgiye göre derneğin fizik ve kimya araçları kapatılmasından hemen önce Beyoğlu Merkez Rum Kız Okulu’na verilmiştir (Giannakopoulos, 1998, s. 380). Bu durumda arkeoloji koleksiyonunun kişi veya kurumlara dağıtılmış olma ihtimali olasılıklar dahilindedir.

4. HELEN FİLOLOJİ DERNEĞİ ARKEOLOJİ KOMİTESİ ÇALIŞMALARI

Arkeolojik parçaların yanı sıra İmparatorluğun dört bir yanından ve ötesinden tarihi eserlerin ve arkeolojik alanların fotoğrafları da temsilci üyelerce derneğe iletilmektedir. Derneğe iletilen bu paha biçilmez belgeler arkeoloji komitesine iletilmiş, ve üyelerden bu tür gönderiler hakkında çalışmaları beklenmiştir. Zaman içinde komitenin arşivinde hatırı sayılır sayıda eskiz ve fotoğraf birikmiştir. 1882 yılında o dönemki komite başkanı Charles G. Curtis anıtların gün geçtikçe yok olmasından ötürü bu fotoğraf ve eskizlerin korunmasının önemini vurgulayarak, bir albüm hazırlanmasını önermiştir (EFSK, cilt 16, s. 372). Önerilen albümün hazırlanıp hazırlanmadığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, Curtis bir sonraki yıl da en azından İstanbul'daki eserler için aynı öneride bulunmuştur (EFSK, cilt 17, s. 196).

Derneğin arşivleri kayıp olduğu için, komitenin çalışmalarının aydınlatılmasında derneğin dergisinde yer alan yıllık komite raporlarının önemi büyüktür. Komite raporlarının belli bir formatı yoktur. İçeriği birimlerin sekreterleri tarafından hazırlanmaktadır. Bu raporlar üyeler arası organik bir biçimde gerçekleşen görev dağılımının, seçilen konuların, incelenen arkeolojik parçaların ve üyelerin karakterlerinin anlaşılmasında okuyuculara fikir verebilmektedir. Bu nedenle komite toplantılarının gündemini iyi temsil ettiği düşünüldüğünden, 1886-1887 çalışma yılı raporunun tam çevirisine genel başkanın yorumları ile birlikte yer vermek örnek teşkil etmesi açısından faydalı olacaktır:

Genel başkanın isteği üzerine çalışma yılının sonuna yaklaşırken komitenin yürüttüğü faaliyetlerin tam raporunu sunuyorum.

Komitenin dernek tarafından seçilen, ilgili çalışma yılının üyeleri: Dr. Johannes Heinrich Mordtmann, pek saygın Charles G. Curtis, bir önceki gibi Bay Stavrakis Aristarhis, Bay James Calvert, Bay Kiriakos Perdikidis, Bay Sorlin Dorigny, Bay Xenofon Sideropulos ve Bay Athanasios Papadopoulos-

Keramevs. Bay Aristarhis ve Dorigny işleri yüzünden toplantılara katılamadılar ve komite onların görüşlerinden mahrum kaldı.

17 toplantı gerçekleştirildi. İlk toplantıda başkan Mordtmann, Papadopoulos-Keramevs sekreter seçildi. Ancak 2. toplantıdan itibaren Alman Kraliyeti'ndeki görevi nedeniyle istifa etti. Komite bu ihtiyaca boyun eğmek zorunda kaldı ve bilge doktor, sandalyeden ayrılrsa da, komitenin bir üyesi olarak her zaman isteyerek kalacağını ve bunu dürüst bir titizlikle yapacağını söyledi. Sonrasında Curtis başkan seçildi ve yıl boyunca üyeler tarafından aşağıdaki çalışmalar gerçekleştirildi.

- A) Komite Mordtmann'a Tünel meydanında keşfedilen Odiseas Andreadis'in kopyaladığı 5 kitabeyi inceleme görevi atadı.
- B) Aynı doktor, heyete Galata'daki Ermeni Kilisesi'nin etrafında bulunan bir taş üzerindeki bir yazıtın kâğıt baskısını gösterdi. Kitabenin üzerinde kabartmalı kartal tacı vardır. Bunu benzer başka bir kabartma ile karşılaştıran meslektaşımız, taçlı kartalın Laskare ailesinin arması olduğu sonucuna varıyor.
- C) Başkan, daha önce okunan bir makalede yayınlanan bazı Makedonya kitabelerinin bir çalışmasını okudu.
- D) Başkan, Hipodrom'daki Delphi'nin bronz serpantin sütunundan günümüze kalan ünlü yazıtın kopyasını gösterdi. Meslektaşım Paspates Bizans sarayları isimli son çalışmasında hatalı olarak böyle bir yazıtın bulunmadığını ifade etmişti.
- E) Calvert kurşun mühürleri ile ilgili çalıştı.
- F) Papadopoulos-Keramevs başka birinin çalışmasını okudu.
- G) Bay Sideropulos, yeni inşa edilen Panteichio kilisesinde şu anda Kutsal Sunağın bir ayağı olarak hizmet veren sütunun üzerinde bir yazıt keşfetti. Bu yazıtı göre çevresi Maria Tinos tarafından adanmıştır ve meslektaşımıza göre 9. veya 10. yüzyıla aittir. "O zamanlar kiliselere perirrhanterion yerleştirme geleneği vardı⁴. Bay Sederopulos ayrıca, birçok antik kraterin (Çömlek) Hristiyan döneminde vaftiz teknesine dönüştürüldüğünü iddia ediyor.

⁴ Perirrhanterion, Antik Yunan'da vücut temizliğinde kullanılan, yüksek bir ayak üzerine oturan büyük yayvan formu mermer veya pişmiş topraktan yapılmış kaplara verilen adıdır.

- H) Mordtmann Rumelihisar da Julian yazan bir lahit keşfetmiştir. Söz konusu içi boş olan bu lahit, belli ki Konstantinopolis'te bir mezar taşıdır.
- I) Bay Perdikidis Herodot ve Ksenophon'dan referans alarak antik Susa'nın Pers devletinin başkenti olduğunu iddia etti.
- J) Sideropulos Alemdağı damatrisi hakkındaki çalışmasını okudu.
- K) Mordtmann Büyükdere'de üzerinde patrik Foti'nin monogramı bulunan bir sütun başlığı keşfetti.
- L) Bay Long komiteye Baltalimanı kitabeleri ile ilgili yorumlarını da içeren çalışmasını gönderdi.
- M) Komite başkanı bay Mordtmann tarafından kopyalanan Beyrut kitabesini açıkladı. Mordtmann bunun Charles Clermont-Ganneau tarafından ufak bir fark ile daha önce yayınlandığını belirtti.
- N) Papadopoulos-Keramevs'in Trakya ve Makedonya kitabeleri hakkındaki çalışmasının arkeoloji bülteninde yayınlanmasına karar verildi. Kendisi İstanbul'dan ayrıldığı için sekreterlik görevi Perdikidis'e verildi.
- O) Belgrad'daki ikonun yazıtında Mordtmann Türkçe Amil-Emir-Aslan yazdığını gözlemledi. Tünel kitabelerini Almanya'ya gideceği için derneğe geri gönderdi.
- P) Sideropulos iki toplantıda Hrisupoli ile ilgili çalışmasını okudu. Komiteden taktir alan bu çalışmanın düzenli gerçekleşen dernek toplantısında da okunmasına karar verildi.
- Q) Başkan, belki de "*Glavkopsis*" Athena'yı temsil eden anıtlardan kopyalanmış bir sembol gösterdi.⁵ Bu çok garip anıt, hiçbir komite üyesi tarafından incelenmedi.
- R) Apostolos Vaharidis komiteye yakın zamanda Perinthos'da (Marmara Ereğlisi) keşfedilen 20 kitabenin karton baskısını hediye etmişti. Bu konuyla Aristarhis ilgileniyor.
- S) Marmara Ereğlisi'nden Apostolos Psomas'ın hediye ettiği taş kitabe hakkında çalışmalar sürüyor.

Beyler ne çok, ne de harika çalışmalar ortaya koyamadık ancak gerçekleştirdiklerimiz mümkün olduğu kadar çalışma hevesimizin kanıtıdır.

⁵ Glavkopsis, Tanrıça Athena'nın ışıltılı bakışları ve gri-mavi göz rengi için kullanılan Yunanca bir sıfattır.

Başkan, Bay Perdikidis'in komite üyelerinden ikisinin, çalışma yılının sonuna kadar herhangi bir toplantıda bulunmadığına dair yaptığı açıklamayı dikkate alarak, komitenin onları kurallara uygun olarak görevden almadığı gibi raporunda onları savunmak istediğini kaydetti. Fakat dernek onların yokluğundan ve komitede çalışan üyelerin sistematik oligarşisinden duyduğu üzüntüyü dile getirdi (EFSK, cilt 20, s. 73-75).

Yukarıdaki rapordan da anlaşıldığı üzere arkeoloji komitesi toplantılarında genellikle, üyelerinin kent içerisindeki çeşitli arkeolojik keşiflerine ve hediye edilen eserler ile ilgili çalışmalara yer verilmiş, bazen ise üyeler bireysel çalışmalarını derneğe tanıtip fikir alışverişinde bulunmuş, kolektif çalışmalar için görev dağılımları gerçekleştirmiş ve derginin arkeoloji ekinde yayınlanacak makalelere karar verilmiştir. Tabi ki bu toplantıların gündemi komitenin kolektif çalışmalarının yoğunluğu ve dönemsel olarak derneğin içinde bulunduğu mali krizlerden de etkilenmiş olmalıdır. Ayda en az bir kez toplantı gerçekleştirme zorunluluğu bulunan arkeoloji komitesinin bu yükümlülüğünü her zaman yerine getiremediği de gözlemlenmektedir. Çalışmalara katılmayan üyeler ise yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi genel başkanın tepkisine rağmen nizamnamenin öngördüğü şekilde görevden alınmamıştır (EK F). Hatta bazı yıllar arkeoloji komitesi hiçbir kolektif çalışma gerçekleştirememiştir.

Özellikle derneğin son 10 yılı bu anlamda oldukça zayıf geçmiş, ve arkeoloji çalışmalarını yeniden hareketlendirebilmek adına Dimitri Zambako Paşa'nın finanse ettiği bir yarışma düzenlenmesi planlanmıştır (EFSK, cilt 32, s. 72). Arkeoloji komitesinin en durgun yıllarında bile üyeler bireysel çalışmaları ile ön plana çıkmış, ve dernek içinde arkeoloji temalı konuların tartışılması devam etmiştir. Çalışmanın bu bölümünde komitenin yaklaşık 50 yıl boyunca gerçekleştiren kolektif çalışmaları incelenmiştir. İlgili çalışmaları 3 ana grupta toplamak mümkündür. Bunlardan ilki arkeoloji gezilerini de içeren alan çalışmalarıdır. Diğer komitenin titizlikle uzun yıllar üzerinde çalıştığı ancak planlandığı şekilde tamamlayamadığı İstanbul'un Topografik Haritası projesidir. Sonuncusu ise Bizans'ın Yayınlanmamış Kitabeleri projesine evrilecek olan epigrafik çalışmalardır.

Helen Filoloji Derneği'nin arkeoloji komitesi bünyesinde gerçekleştirdiği kolektif çalışmaların yanında, zaman zaman çeşitli kurumlarla işbirliği içinde de olmuştur.

Rus Arkeoloji Enstitüsü de bunlardan biridir (EFSK, cilt 27, s. 50, 52, EFSK, cilt 28, s. 65). Dönemin en önemli enstitüleri ve müzeleri ile yayın takasında bulunmanın yanı sıra, dünya çapında gerçekleşen arkeoloji konferanslarına davet edilmiştir. Bunlardan ilki 1884 yılında Odessa’da altıncısı gerçekleşen konferanstır ve derneği temsilen Papadopoulos-Keramevs katılmıştır (EFSK, cilt 18, s. 45, EFSK, cilt 19, s. 63-64, 98). Odessa konferansını, 1899 yılındaki Atina Fransız Okulunun düzenlediği konferans, 1905 yılında gerçekleşen Atina Arkeoloji Kongresi, 1908 yılındaki Londra Uluslararası Tarih Bilim Dalları Kongresi ve 1909 yılındaki 2. düzenlenen Kahire Arkeoloji Konferansı takip etmiştir (EFSK, cilt 27, s. 106, EFSK, cilt 29, s. 68, EFSK, cilt 21, s. 42, EFSK, cilt 32, s. 24). Ayrıca derneğin arkeoloji komitesinin aktif bir üyesi olan Philipp Anton Dethier’in Müze-i Hümayun müdürü olması ile birlikte derneğin zaman zaman kurum ile ortak çalışma yürütmüş olması muhtemeldir. 1872 yılında Maarif Nezareti’nin derneğe incelemeleri için bir takım arkeolojik parçalar gönderdiği toplantı tutanaklarına yansımıştır (EFSK, cilt 6, s. 255). Yine bu dönemde (1872-1881) Paul Schröder ve Heinrich Mordtmann müzedeki (bazıları yeni eklenen) eserleri detaylı şekilde incelemiştir (EFSK, cilt 9, arkeoloji eki, s. xxxıı, EFSK, cilt 15, s. 74). Osman Hamdi Bey’in müze müdürü olmasıyla birlikte, kendisinin de fahri üye olmasına rağmen, kurumun derneğin arkeoloji komitesi ile olan temasları oldukça azalmış hatta komite üyelerinin ısrarla talep etmesine rağmen İskender lahti olarak bilinen eserin incelenmesine izin verilmemiştir (EFSK, cilt 22, s. 79, EFSK, cilt 22, s. 111).

Çalışmanın devamında komitenin kolektif arkeoloji çalışmaları üç başlıkta toplanarak incelenmiştir. Bunlardan ilkini temsil eden alan çalışmaları komitenin aktif olduğu neredeyse tüm dönemlerde diğer çalışmaların yanında gerçekleşmiştir. Bu nedenle geniş bir döneme yayılmaktadır. Derneğin arkeoloji alanında en bilinen çalışması olan İstanbul’un Kara Surları projesi başta daha kapsamlı düşünülmüş ve komite diğer arkeolojik çalışmaların yanında, neredeyse on yıl kadar ilgili projeyi yürütmüştür. Bu süreç de ayrı bir başlıkta komitenin çalışmaları kapsamında ele alınmıştır. Son başlık ise komitenin epigrafik çalışmalarıdır. Bu başlık altında, her zaman yazıtlara ilgi duyan komitenin bu ilgisinin katalog çalışmasına evrilişi anlatılmaktadır.

4.1 Alan Çalışmaları

Helen Filoloji Derneği'nin arkeoloji komitesi çalışmaları yukarıda da belirtildiği gibi büyük oranda yerinde incelemelere dayanmaktadır. Üyelerin bireysel çabalarının haricinde, komitenin ilk kolektif çalışmalarını İstanbul ve çevresinde gerçekleşen arkeoloji gezileri oluşturmaktadır. Alan seçimlerinde, genellikle yol yapımı, altyapı çalışmaları ve inşaatlar sırasında ortaya çıkan güncel keşifler büyük rol oynamaktadır (EFSK, cilt 6, s. 44-46). Örneğin, Çakmakçılar yokuşundaki Caferiye Hanın inşası sırasında yapılan kazılarda ortaya çıkan Bizans yapısı temelleri fotoğraflanmıştır (EFSK, cilt 22, s. 109). Ayasofya ve çevresindeki yol yapımı çalışmalarında ortaya çıkan kalıntılardan da dernek haberdar olmuş ve bunları resmetme görevi Mimar Konstantinos Parigoris'e verilmiştir (EFSK, cilt 7, s. 297). Aynı zamanda amatör arkeologların gerçekleştirdiği kazılar da, zaman zaman komite tarafından gözlemlenmiştir (EFSK, cilt 1, s. 215, EFSK, cilt 21, s. 252, EFSK, cilt 22, s. 109). Devlet eli ile yürütülenlere ise Dethier'in müdür olarak görev yaptığı yıllar hariç, katılmak pek de mümkün olamamıştır (EFSK, cilt 1, s. 284). Bu tür gezilerde halkın yardımlarının öneminin de altı çizilmiştir (EFSK, cilt 32, s. 72). 1882 yılında Curtis arkeoloji gezilerinin önemini vurgulayarak şu sözleri sarf etmiştir: “Beyler, kişisel bir fikrimi ifade etmeme izin verin. Mimarlık ve arkeoloji profesörlerinin rehberliğinde seyahat etme alışkanlığıyla İngiltere'de kullanılan bir eğitim aracını önerme özgürlüğünü kullanıyorum. Komitemizin tüm üyeleri bu gezilere katılabilir ve önemli çalışmalarını daha önce yayınlamış olanlar, zamanın ayırdığı kalıntıları kullanarak, ‘*dissecta membra'nın*’ dağınık parçalarını birleştirerek nesneleri yerinde temizleyecektir” (EFSK, cilt 16, s. 372-373).⁶

Bu tür geziler derneğin ilk yıllarından itibaren arkeoloji ile ilgilenenlerin gündemindedir. Konstantinos Stefanos Karatheodoris, Emmanuil Ioannidis ve Aristarhis'den oluşan bir ekibin Eyüp'teki Silahtar Ağa (Alibeyköy) semtinde, Bizans'ın Makedon Hanedanlığı devrine ait kalıntıları inceleyeceği derneğin dergisinin ilk cildine yansımıştır (EFSK, cilt 1, s. 284). Nedeni bilinmemekle birlikte bu çalışma hemen hayata geçirilememiş, gezi için ön çalışma raporu 1865 yılında hazırlanmıştır (EFSK, cilt 3, s. 69, Raycanovski, 1974, s. 56). İlgili toplantı tutanağının çevirisi şu şekildedir: “Ioannidis bu toplantıda Karatheodoris ve

⁶ Dissecta membra, edebi veya kültürel nesnelerin hayatta kalan dağılmış parçalarını ifade etmek için kullanılan Latince bir terimdir.

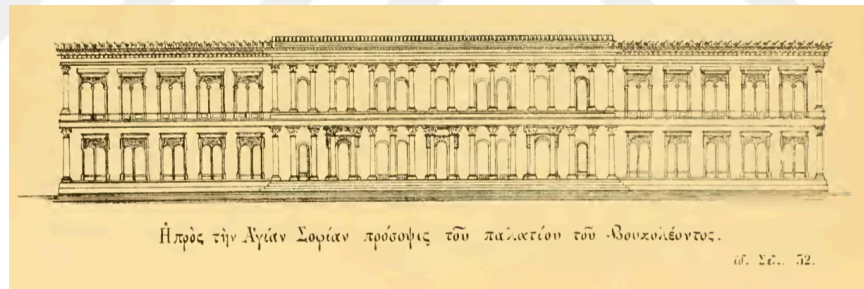
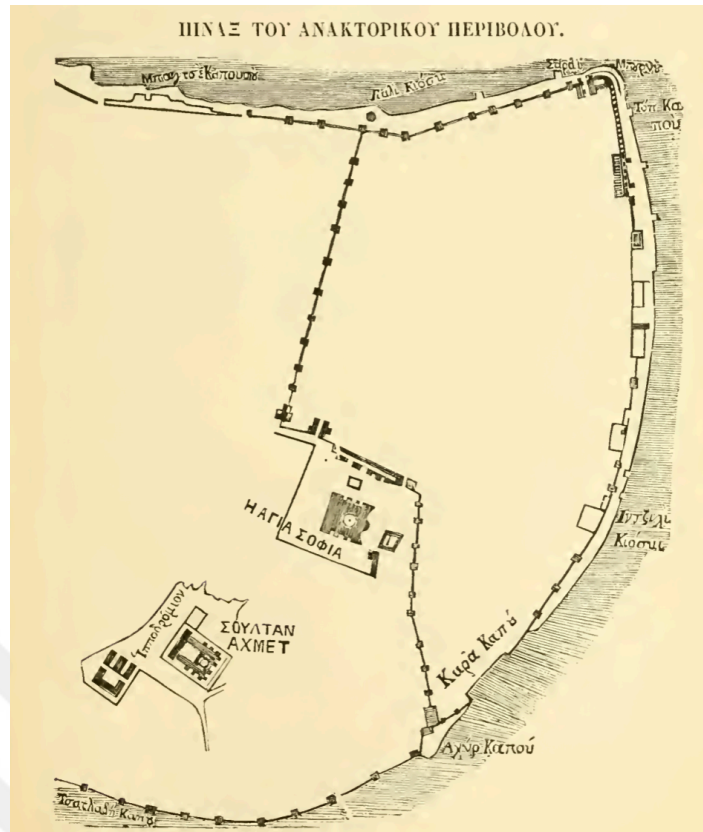
kendisine Alibeyköy’de bulunan bazı kalıntıları inceleme görevinin sonuçlarını bir ön araştırma raporu halinde okudu. İonnidis ilk önce Dethier’in kalıntılarını, İmparator Aleksios tarafından inşa edilen hamam veya deri atölyeleri olduğuna dair iddiasını hatırlattı. Devamında bu kalıntıların İmparator Makedonyalı Vasilios devrinden bir manastır veya zengin toprak sahibi bir Bizanslının arazisindeki çiftlik evi olduğunu ve kavisli iki mermer parçanın çizimini gösteren konuşmacı bunların havuz parçaları olduğunu iddia etti”. Anlaşılan bu proje sadece bir ön çalışma olarak kalmış alan gezisi gerçekleşmemiştir.

Derneğin arkeoloji gezilerinin işleyişine örnek teşkil etmesi amacıyla Bakırköy Fildamı gezisi daha anlamlıdır. Derneğin o dönemki genel başkanı Spiridon Mavrogenis, Fildere’deki anıtın incelenmesi için bir komite kurulması önermiştir ve bu iş için Aleksandros Paspatis, İoannidis ve E. Kamaras gönüllü olmuştur (EFSK, cilt 2, s. 259). Yapılan ön çalışmalarda İoannidis yapının yüksekliğinin tespit edilebilmesi için batı köşesindeki tepeciğin kazılmasını tavsiye etmiştir. Kendisi kesin olmamakla birlikte yapının sarnıç olabileceğini düşünmektedir. Komitenin raporundan edinilen bilgiye göre toplantıda yapının yeri ve şekli tarif edildikten sonra bir resmi derneğe sunulmuştur (EFSK, cilt 3, s. 69). Ancak yapının işlevi konusunda üyeler fikir ayrılığına düşmüştür. İoannidis, Paspatis’in aksine yapının fil barınağı olamayacağını, hiçbir tarihi veya Bizans kaynağının böyle bir tesisten bahsetmediğini ve yapının ulaşılabilen hiç bir yerinde bu boyutta hayvanların geçebileceği bir açıklık bulunmadığını ileri sürmüştür. Buna ilaveten hatalı olarak, yapının strüktürünü zayıf bulduğu için bir sarnıç da olamayacağını düşünmektedir ve İzmit’te buna çok benzer ve daha sağlam inşa edilmiş bir yapının varlığından bahsetmektedir. Konu ile alakalı son toplantıda Topkapı kütüphanesinde bulunan Arap bir coğrafyacıya ait olan bir el yazmasından bir alıntı okunmuştur. Alıntıda kısaca Çobançeşme’de bulunan Fildamı olarak bilinen yapıya bu ismin verilmesinin Bizans İmparatorluğu zamanından beri burada egzotik hayvanların ve bilhassa fillerin beslenmesinin bir sonucu olduğundan ve yazarın yaşadığı dönemde de bu geleneğin devam ettiğinden bahsetmiş, bizzat kendisinin burada bir çok filin beslendiğine şahit olduğunu belirtmiştir (EFSK, cilt 3, s. 70). İoannidis buna cevaben bölgedeki vadinin “Fildere” veya “Filderesi” olarak adlandırıldığını ve “Fildamı” ise fillerin konakladığı veya durakladığı yer anlamına geldiğini kesin olarak ilgili yapıya işaret etmediğini düşünmektedir (EFSK, cilt 3, s. 70). Ancak bölgede fillerin

bulunduğuna dair kayıtları da inkar etmemektedir ve bu amaçla kullanılan başka bir yapı veya yapıların da bölgede olabileceğini düşünmektedir. Sonuç olarak yapının bir sarnıç olduğu üyelerce kesin olarak anlaşılamamış ve aralarında fikir ayrılıkları da bulunduğu için üyelerin yapı hakkındaki sonuçları oldukça zayıf kalmıştır.

Derneğin 1871-1872 çalışma yılı başkanı Konstantinos Karapanos, Sarayburnu'nda gerçekleşen demiryolu (Rumeli Demiryolu) kazılarında ortaya çıkan eserlerin araştırılması için Aristarhis, Paspatis ve Dethier'den oluşan bir ekip kurulmasını istemiştir (EFSK, cilt 6, s.212). Üyelerin bu isteği onaylamasıyla çalışmalara başlanmış, ve aynı yıl konu ile ilgili detaylı bir sunum hazırlanmıştır. Paspatis'in gerçekleştirdiği sunumda, o zamana kadar İstanbul'da hiçbir arkeolojik kazının finanse edilmediğinden, mevcut anıtların yüzey araştırması veya inşaat kazısı sırasında ortaya çıktığından ve demiryolu kazıları sırasında kemerlerin, mermer kabartmaların, heykellerin parçalandığından, kitabe ve taşların denize atıldığından, Justinianus'un evinin bulunup ne olduğu araştırılmadan yok edildiğinden bahsedilmektedir (EFSK, cilt 6, s. 46-47). 19. yüzyıl şartlarında kazılara nezaret eden Avrupalılarca yaşatılan bu kayıpları, o zamana dek yaşanan en büyük tahribat olarak değerlendirilmektedir (EFSK, cilt 6, s. 48). Raporda Saray Burnu'nun bir vaziyet planı eşliğinde kazıların başladığı alan ve önemli noktaları sur kapıları üzerinden tanımlanmıştır (Şekil 4.1) (EK D). Çatladı Kapı'dan Yedi Kule'ye kadar toprak doldurulduğu için, o bölgede hiçbir önemli kalıntıya rastlanılmamıştır. Aynı nedenle Kadırga limanı ve Vlanga bahçelerinde kazı yapılmamıştır. İlgili rapordan komitenin, demiryolu çalışmalarının Yalı Köşk Kapısından (Evgenios Kapısı) Çatladı Kapıya kadar olan bölümünde ortaya çıkarılan buluntuları adım adım takip edip kayıt altına alındığı anlaşılmaktadır. Aslan ve boğa rölyefli levhaların bulunduğu bir yapı harabesi Paspatis'in oldukça ilgisini çekmiş, ve yapının adından yola çıkarak buranın Boukoleon sarayı olduğuna dair doğru bir tespit gerçekleştirmiştir. Yapının iz düşümü ve etrafta bulunan sütun, kaide ve sütun başlığı gibi parçalar göz önünde bulundurularak, o dönem yıkık olan sarayın Büyük Saray'a (Agustasion) bakan cephesi için bir restitüsyon çalışması gerçekleştirilmiştir (Şekil 4.2) (EFSK, cilt 6, s. 52-53).⁷ Çizimi gerçekleştiren Fener Rum Lisesi'nin mimarı Konstantinos Dimadis'dir (Paspatis, 1877, s. 109).

⁷ Paspatis'in 1877 yılında yayınlanan Bizans Çalışmaları kitabında Rumeli Demiryolu kazıları ile ilgili bir bölüm mevcuttur.

Şekil 4.2 : Dimadis’ın restitüsyon denemesi (EFSK, cilt 6).

Benzer bir çalışma şehirde boru hattı döşeyen Derkon Su Şirketinin kazıları için de gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Komitenin özel toplantılarından ikisinin Derkon Su Şirketinin kazıları konulu olduğu ve katılımın yoğun olduğu yıllık rapora yansısı da araştırmanın detayları hakkında bilgi edinilememiştir (EFSK, cilt 21, s. 253). Ancak nedeni bilinmemekle birlikte, komite başkanının projeyi iptal etmesiyle çalışmalar durdurulmuştur.

Derneğin düzenli toplantılarından birinde Avrupalı araştırmacıların Schliemann'ın Truva kazılarında bahsettiklerini ve derneğin bu konulardan mahrum kaldığını, bir komite oluşturup kazıları ziyaret etmenin yerinde olacağı Matheos Paranikas ve

İroklis Vasiadis tarafından gündeme getirilmiştir (EFSK, cilt 8, s. 305). Üyeler henüz alanı ziyaret etmemiş olsalar da, derneğin temsilci üyesi olan Schliemann 1871-1872 çalışma yılında derneğe Hisarlık ve Atinadan 3 adet mektup göndererek buluntulardan ve kazı alanındaki şartlardan haberdar etmiştir (EFSK, cilt 6, s. 220-222, 230, 247-249). 1873 yılında Priamos hazinesinin Atina'ya kaçırmasıyla Osmanlı Devleti (temsilci olarak Dethier) ve Schliemann dava sürecine girmiştir. Bu süreçte Dethier'in davayı sahiplendiği ve Schleimann ile arasının bozuk olduğu derneğin toplantı tutanaklarına yansıyan şu sözlerinden anlaşılmaktadır: “alanın doğasından hiç şüphe etmemesine rağmen, çizimini bile almadan yok ettiği için, *prytaneion*'un (antik Yunan'da idari işler için kullanılan bir yapı) Schliemann'ın eline geçmesinden büyük üzüntü duymaktayım” (EFSK, cilt 9, s. 217-218). Dava ile ilgili konuşmalar derneğin dergisinin sayfalarına yansımamış olsa da üyeler bilimsel açıdan Truva konusu ile oldukça ilgilenmişlerdir. Bu dönemde Wilhelm Christ gibi, dayanağı İliada olan, alanın katmanları ve buluntuların Truva'dan daha eski olduğuna dair Schliemann'ın kine zıt görüşlere yer verilmeye çalışılmıştır (EFSK, cilt 10, s. 30-32, 148-148). 1875 yılında Schleimann'ı ziyaret eden Paranikas, inceleme için alana bir heyet gönderilmesini rica etmiştir (EFSK, cilt 10, s. 140). Aynı yıl Schliemann'a Truva'da araştırma izni verilmemesi yönünde alınan karara rağmen, ilki 1876 yılında olmak üzere, sırasıyla 1878, 1882 ve 1890 yıllarında kazı izni almıştır (Sönmez, 2011, s. 225). Aynı zamanda Schliemann 1876 yılında düzenli toplantılardan birine katılıp İliad'dan alıntılar yaparak alan hakkında bir konuşma yapmış, ve dergide makalesi yayınlanmıştır (EFSK, cilt 10, s. 153-154, EFSK, cilt 10, s. 51-66). İlerleyen yıllarda Calvert'in üye olmasıyla dernek Truva keşiflerinden haberdar olmaya devam etse de komite üyelerinin isteğine rağmen alanda kolektif bir çalışma gerçekleştirilememiştir.

Bazı temsilci üyeler memleketlerindeki tarihi kalıntılar üzerine yoğunlaşmıştır ve araştırmalarından komite üyelerini sıklıkla haberdar etmişlerdir. Doktor Konstantinos Makri'nin Kizikoz çalışmaları ve derneğe sıklıkla gönderdiği fotoğraf, çizim ve parçalar buna örnek olarak verilebilir (EFSK, cilt 18, s. 62, EFSK, cilt 25, s. 70, EFSK, cilt 27, s. 196). 1889-1890 çalışma yılında eğer gerçekleştirilirse Makri'nin Kizikoz gezisine, rehberlik edebileceği yönündeki önerisi kabul edilmiştir. Ayrıca komite üyelerince bu gezinin teknik çizim ve eskizlerinin Pretextat-Lecomte tarafından gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür (EFSK, cilt 22, s. 44). Muhtemelen

Pelopidas Kouppas'ın ani vefaati ve Pretextat-Lecomte'un Heybeliada'ya taşınması gezinin gerçekleşmemesinde etkili olmuştur.

Bazen dernek dışından araştırma teklifleri de komiteye iletilmiştir. Silivri Metropolit Germanos'un bölgedeki kalıntıların incelenmesini Helen Filoloji Derneği'nden talep etmiştir (EFSK, cilt 20, s. 6-7). Kendisinin ismi o zamana kadar derneğin üye listesinde bulunmamaktadır. Bu iş için Papadopoulos-Keramevs görevlendirilmiş, ve dernek kendisine yolculuk masrafları için üç Osmanlı Lirası ödemiştir. Yaklaşık üç ay sonra Metropolit'in arkeolojik keşiflerini içeren bir raporu Papadopoulos-Keramevs derneğe sunduğu toplantı tutanaklarına yansısı da, detaylara derneğin dergisinde yer verilmemiştir (EFSK, cilt 20, s. 22). Ancak Metropolit Germanos araştırmadan memnun kalmış olacak ki çalışmanın akabinde derneğe üye olmuştur.

Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı üzere bireysel çalışmalar dışında, genellikle arkeolojik araştırmaların temaları ve gezilecek anıtlara dernek üyelerince karar verilmektedir. Ancak Silivri Metropolit örneğinde olduğu gibi, çok nadir durumlarda dernek dışından çeşitli teklifler de gelmektedir. Bu anlamda komite bazen civarda gerçekleşen kazıları inceleme kararı almış, bazen ise tercih edilen alanlara geziler düzenlenmiştir. Bu geziler yüzey araştırmalarından öteye gitmemiş, komite hiçbir zaman arkeolojik kazı düzenleme girişiminde bulunmamıştır.

4.2 İstanbul'un Topografik Haritası ve Kara Surları

Güncel çalışmalarda bahsi geçen derneğin İstanbul'un kara surları çalışması aslında arkeoloji komitesinin İstanbul'un Bizans topografyası çalışmasının ilk etabı ve sadece bir bölümünü oluşturmaktadır. Helen Filoloji Derneği'nin nihai hedefi, İstanbul'un çeperinden yani şehri çevreleyen surlardan başlanarak dıştan içe doğru ayakta kalan Bizans anıtlarının ve kalıntılarının işlenmesi ile oluşturulacak şehrin topografik bir haritasının hazırlanmasıdır (EFSK, cilt 14, arkeoloji eki, s. 4). Aynı zamanda projenin fikir sahibi olan Stefanos Karatheodoris, Athanasios G. Dimitriadis ile birlikte yürütücülüğünü de üstlenmiştir ve diğer komite üyeleri dışında ücretli olarak çalışacak topograflar, mühendisler ve ressam Manarakis görevlendirilmiştir (EFSK, cilt 6, s. 276-277). 1871 yılında başlayan, projenin sadece kara surları kısmı için ilk yıl toplam 10418 kuruş harcanmıştır (EFSK, cilt 8, s. 300).

Çalışmanın ilk yılında (1871-1872) Blakhernai bölgesine odaklanılmış ve sonraki yıl, Yedikule'den, Anemas zindanlarına kadar kara surlarının büyük bölümü tamamlanmıştır ve derneğe sunulmuştur (EFSK, cilt 6, s. 277, EFSK, cilt 7, s. 299). 1872-1873 çalışma yılının arkeoloji komitesi raporundan anlaşıldığı üzere kara surları dışında daha o tarihten itibaren Haliç surlarının belgelenmesi ile de ilgilenilmiş ve Unkapanı'ndan Fener'e kadar Haliç surları da tasarlanmıştır (EFSK, cilt 7, s. 299). 1873-1874 çalışma yılına ait arkeoloji komitesi raporuna dergide rastlanılmıyor olsa da, aynı zamanda arkeoloji komitesi üyesi Paul Schröder kütüphane raporunun sonuna, çalışmaların detaylandırılarak devam ettiğini ve yeni panoramaların ressam Manarakis'ten dernek adına satın alınmış olmasına rağmen henüz kütüphaneye teslim edilmediğini eklemiştir. Aynı rapordan, Marmara surları için Karatheodoris'in çalışmalara başladığını ve bunun için arkeoloji komitesinin tekrarlanan ricaları sayesinde, Rumeli Demiryolları şirketinin müdürü, Bay Coolman tarafından on metrelik bir haritanın derneğe iletildiği bilgisi edinilmiştir (EFSK, cilt 8, s. 339). Aynı yıl derneğin kuruluş yıl dönümü için basılan bir ekte yer alan genel başkanın konuşmasından anlaşıldığı üzere İstanbul'un topografik haritası çalışmasının çok büyük bölümü ufak tefek eksiklikler ile tamamlanmıştır (Karapanos, 1873, s. 21).

İlerleyen yıllarda ise komitenin çalışmaları hakkında detaylı fikir edinilememektedir. Genel başkan 1874-1875 çalışma yılı şeffaflık raporunda, arkeoloji komitesinin çalışmalarından uzun zamandır haberdar olmadığını belirtmiştir (EFSK, cilt 9, s. 272). Bir sonraki çalışma yılında (1875-1876), arkeoloji komitesi başkanı Aristarhis hastalık gibi elde olmayan nedenlerden ötürü toplantılarını gerçekleştiremedikleri için komitenin yıl sonu raporu sunamayacağını genel başkanın sorusu üzerine belirtmiştir (EFSK, cilt 10, s. 271). Arkeoloji komitesi için durgun geçen bir başka yıldan sonra proje ile ilgili bir takım çalışmaların derneğin sayfalarına fazla yansımayan bir arka planda devam ettiği anlaşılmaktadır (EFSK, cilt 14, s. 204). Derneğin 1879 yılında gerçekleşen bir toplantısında, Dimitriadis 8 metre uzunluğundaki kara surlarının plan ve görünüşlerinin kullanışsız olduğunu ve sadece ressama 150 lira ödendiğini belirtmiştir. Paspatis buna cevaben çizimin iyileştirilmesi gerektiği ancak buna henüz vakit olmadığını belirtmektedir (EFSK, cilt 14, s. 167). Bu bilgiler ışığında Vasiadis'in de daha önce belirttiği gibi projenin yaklaşık üç yıl içerisinde tamamlandığı, ilerleyen yıllarda haritanın kara surları

bölümünün basım için uygun formata uyarlanması için çalışıldığı anlaşılmaktadır (EFSK, cilt 14, s. 167).

1874 yılında tamamlanan çalışmanın yalnızca kara surlarını içeren bölümü 1879-1880 çalışma yılı (14. cilt) arkeoloji ekinde yayınlanmıştır. Arkeoloji ekinin yanında kara surlarının planını içeren bir harita da dağıtılmıştır (Sümertaş, 2016, s. 44). 1880-1881 çalışma yılının arkeoloji komitesi raporu, projenin tamamlanmasının ardından yayınlanmasına kadar olan süreci aydınlatır niteliktedir (EFSK, cilt 15, s. 77-79). Raporun İstanbul'un topografik haritası ile ilgili kısmının çeviri özeti şu şekildedir:

Saygıdeğer üyelerimizin de bildiği üzere, arkeoloji komitesi önceki haritalarda eksiklikler gözlemlediği için, 1871'de İstanbul'un eski ve yeni karşılaştırmalı topografik haritasını yerinde ölçüm ve incelemelere dayanarak hazırlama kararı almıştır. Büyük bir adım atılarak, 1/1000 ölçekli İstanbul'un kara surları haritası, derneğin baniliği ve arkeoloji komitesi, Karatheodoris ve Dimitriadis'in bilimsel işbirliği ile mümkün olan tüm doğrulukla hazırlandı. Çalışmanın tamamlanması için arkeoloji komitesi, kara ve aynı zamanda deniz surlarını resmetmesi için yetkin sanatçı Manarakis'i görevlendirmiştir. Harita ve görünüşler için toplamda yaklaşık 200 Osmanlı Lirası harcanmıştır.⁸ Bilimsel yöntemlerle oluşturulan harita, dernek tarafından 1875 Zappas Olimpiyatları'na gönderildi ve altın madalya ile ödüllendirildi (Şekil 4.3).⁹ O zamandan beri, derneğin arşivlerindeydi. Ancak geçen çalışma yılında arkeoloji komitesi haritanın okuyucular ile henüz buluşmamış olmasının haksızlık olduğuna karar verdi. Haritanın dernek tarafından en doğru ve ekonomik biçimde basılması için ödenek ayrıldı ve bu işi Dimitriadis üstlendi. Kendisi litograf Bay Vitali ile birlikte Manarakis'in çizimlerini ve haritanın ölçeğini 1/1000'den 1/7500'e düşürdü ve yapılan tüm düzeltme ve iyileştirmeler komite üyeleri tarafından onaylandı. Aynı zamanda komite üyeleri resmedilen kulelerin, kapıların, kilise ve camilerin ve diğer konumların numaralandırılarak isim kataloğu hazırlanması üzerine çalıştı. Bu katalogda ayrıca, komite üyelerinin farklı görüşlerinin, belirli isimler üzerinde (eğer var ise) herhangi bir anlaşmazlığın, Bizans tarihçilerine ve İstanbul'un sonraki

⁸ Derneğin İstanbul'un topografik haritası projesi ile ilgili yıllara göre masraf kalemlerini içeren detaylı bilançosu 15. cilt sayfa 78'de verilmiştir.

⁹ Zappas ailesi tarafından antik Olimpiyat Oyunlarını yeniden canlandırma maksadıyla finanse edilen, 1875' de üçüncüsü düzenlenen Zappas Olimpiyatları'nda spor müsabakalarına eşlik eden sanatsal sergiler bulunmaktadır. Bu sergide yer alan resim, heykel ve eski anıtların çizimlerini içeren mimari temalı eserler üç ayrı jüri tarafından değerlendirilmiştir.

topograflarına yapılan referansların yer alması onaylanmıştır. Üyeler arası fikir ayrılıkları ve bu tür arkeoloji yayınlarının kabul görmesi nedeni ile haritada isimlerin yer almamasına karar verildi. Böylece, derneğin düzenlediği ve masrafları kendisine ait olan bu harita, bilimsel bir karaktere sahiptir. Üzerinde işaretlenen yerler numaralandırılmış ve herhangi bir isimlendirme yapılmaması tercih edilmiştir.

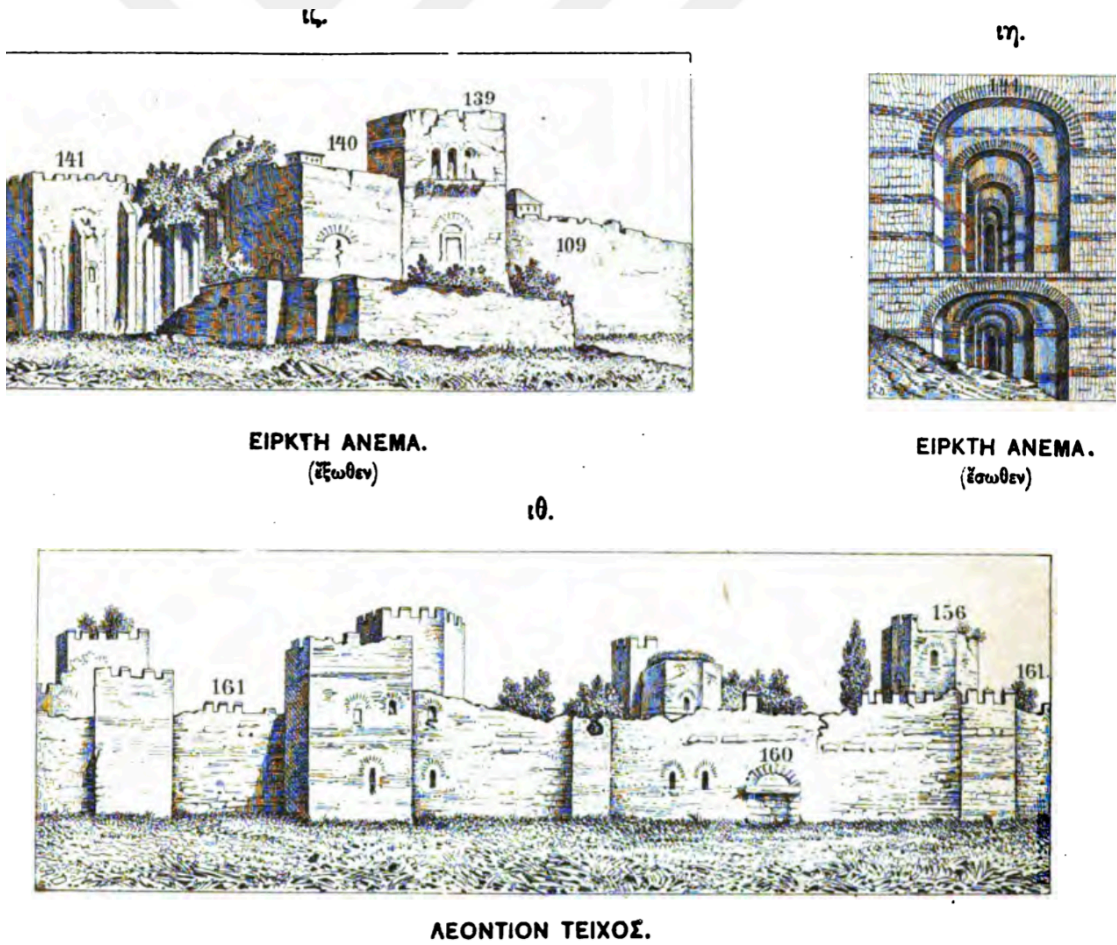

Şekil 4.3 : Zappas Olimpiyatları sergi salonunun Petros Moraitis tarafından çekilen fotoğrafı (<https://nhmuseum.gr/en/exhibitions/permanent-exhibition>).

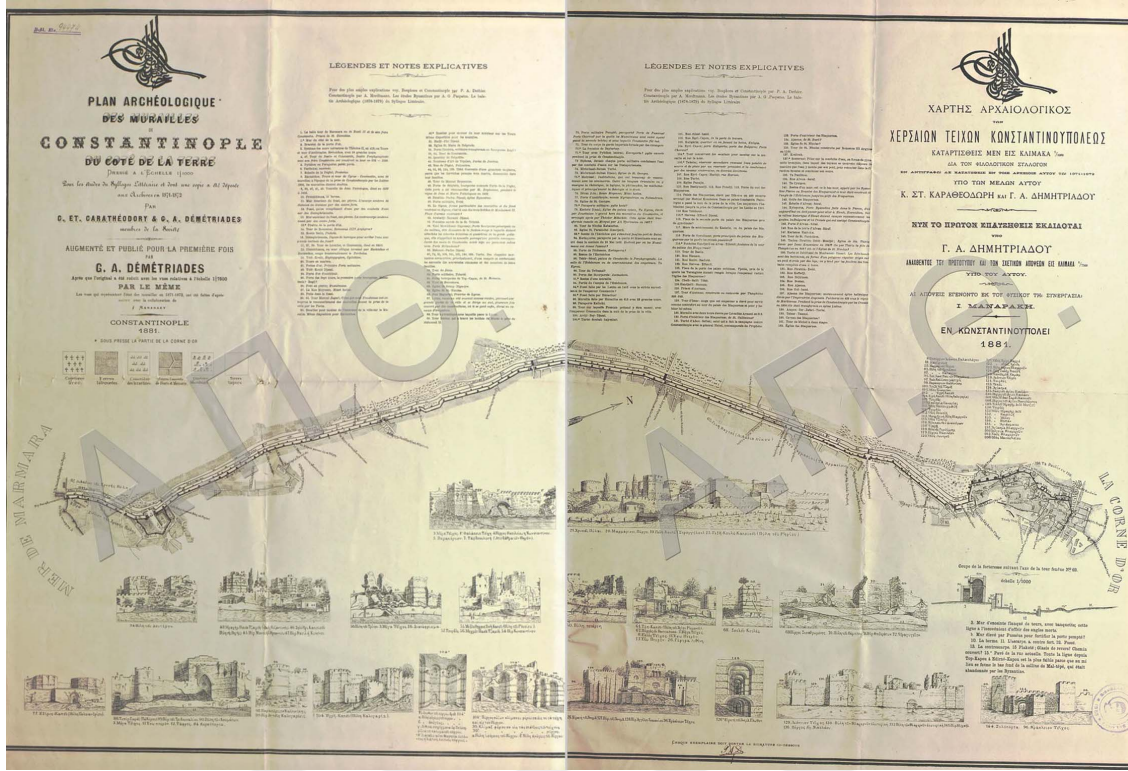
Çalışmanın ilk safhalarında 1670 (Buondelmonti) ile 1866 (Slope) yılları arasında yayınlanan birçok harita incelenmiştir (EFSK, cilt 14, arkeoloji eki, s. 4). Kara surları için elde edilen ölçüler ise kıyaslanan haritalardakiler ile bir takım farklılıklar ortaya koymuştur (EK E). Duvarların rölövesi için bankadan ödünç alınan grafometre ve teleskobik açı ölçer gibi dönemin araçları kullanılmıştır (EFSK, cilt 14, arkeoloji eki, s. 4). Yıkık burç ve duvarlar ise, hayatta kalanlar ile karşılaştırılarak tamamlanmıştır (EFSK, cilt 7, s. 299) (Şekil 4.4).

1881 yılına gelindiğinde, derneğin kara surları projesi ile ilgili bir takım tartışmaların devam ettiği görülmektedir. Arkeoloji komitesi başkanı kısa mektubunda harita basım sorumlusu Dimitriadis'i komitenin kararlarını küçümsemek ve onlara karşı hareket etmek ile suçlamıştır (EFSK, cilt 15, s. 47). Gelen tepkilerden ötürü aynı toplantıda genel başkan diğer üyeleri Dimitriadis'i derneğe tanıtan Aristarhis hakkında yorum yapmamaya davet etmiştir. Sonraki toplantı tutanaklarından edinilen

bilgilere göre, harita ile ilgili işlerin sorumluluğu, komite toplantılarına katılmayan Dimitriadis'ten alınıp genel başkana devredilmiştir (EFSK, cilt 15, s. 49). Aynı yıl gerçekleşen bir başka toplantıda Dimitriadis'in Arkeoloji Komitesi ile olan anlaşmazlıklarının bir sonucu olarak, derneğin harita çalışmasını kendi amaçları için kullandığı anlaşılmaktadır (EFSK, cilt 16, s. 332). Aynı toplantıdan edinilen bilgiye göre, Dimitriadis kara surlarını gösteren bir harita yayınlamıştır. Yayınladığı görsel malzemeyi, haritanın dernek arşivlerinde bulunan bir kopyasından ve derneğe Manarakis'in çalışmasını tamamlamak için aldığını söylediği çizimlerden elde ettiği bilgisi edinilmiştir (Şekil 4.5). İlerleyen toplantılarda Curtis, Konstantinos Xanthopoulos ve Themistoklis Saltelis'den oluşan bir komite kurup, konunun barışçıl bir şekilde çözülmesi amaçlanmışsa da haritalar Dimitriadis tarafından derneğe iade edilmemiştir (EFSK, cilt 16, s. 364-365).

Şekil 4.4 : Derneğin kara surları çalışmalrından, üstte Anemas Zindanları altta Blakhernai kapısı (EFSK, cilt 14, arkeoloji eki).

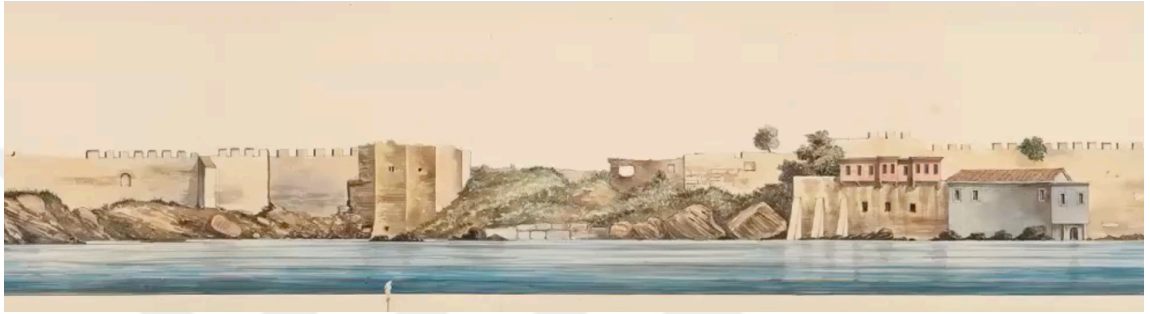
Şekil 4.5 : Şekil Dimitriadis tarafından 1881’de yayınlanan harita (<https://archive.saloni.ca/1418>).

Sonuç olarak genel başkanın 1881-1882 çalışma yılı şeffaflık raporundan anlaşıldığı üzere bay Dimitriadis hakkında iki karar alınmıştır (EFSK, cilt 16, s. 385-386). Dimitriadis haksız yere derneğin çalışmasını kendi adı ile yayınladığı, yayınlanan haritanın hatalı ve tutarsız olup, haritanın küçük bir versiyonunun gereken bilimsel özen ve kesinlik ile derneğin arkeoloji komitesi tarafından yayınlandığı gazeteler aracılığı ile kamuoyuna duyurulacaktır. Ayrıca Dimitriadis’in yabancı mülkün kamulaştırılması suçundan mahkemeye verilmesine karar verilmiştir. Ancak derneğin bildirilerini ücretsiz olarak yayımlayan Neologos gazetesinin 1881 ve 1882 yılları tarandığında böyle bir habere rastlanmamıştır.¹⁰ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivlerinde de Dimitriadis davası ile ilgili bir belge bulunmadığına göre, derneğin alınan kararı uygulamadığı bir kez daha tespit edilmiştir.

Konu ile ilgili önemli bireysel çalışmaları bulunan, Paspatis’in 1882 yılında Atinaya taşınması, arkeoloji komitesinin ilgisinin yazıtların envanterlenmesine kayması ve belkide Dimitriadis ile yaşanan olayların etkisi ile derneğin harita çalışmalarının yayınlanmayan bölümü hiçbir zaman okuyucular ile buluşmamıştır. Dimitriadis’in

¹⁰ Neologos gazetesi ve 19. yüzyılın başka Yunanca süreli yayınlarına <https://library.parliament.gr/Portals/6/pdf/digitalmicrofilms.pdf> bağlantısından ulaşılabilir. Son erişim tarihi 24.01.2022.

elinde derneğin ilgili projesine ait taslakların olduğu defalarca derneğin toplantı tutanaklarına yansımıştır (EFSK, cilt 16, s. 385-386). Yukarıdaki bilgiler ışığında Dimitriadis'in mirasçıları tarafından Maarif Nezaretine satılan 1875 tarihli Marmara Sahil Surları panoramasının ressam Manarakis'in eseri ve derneğin İstanbul'un topografik haritası çalışmasının yayınlanmamış bir bölümü olması muhtemeldir (Şekil 4.6).¹¹ 1880-1881 çalışma yılı arkeoloji komitesi raporunda Manarakis'in deniz surlarının çizimlerini de tamamladığı açıkça belirtilmiştir (EFSK, cilt 15, s. 78).

Şekil 4.6 : Marmara Sahil Surları panoramasından bir kare (Kızıltan, Akyürek, Üzeyir, Semiz 2019).

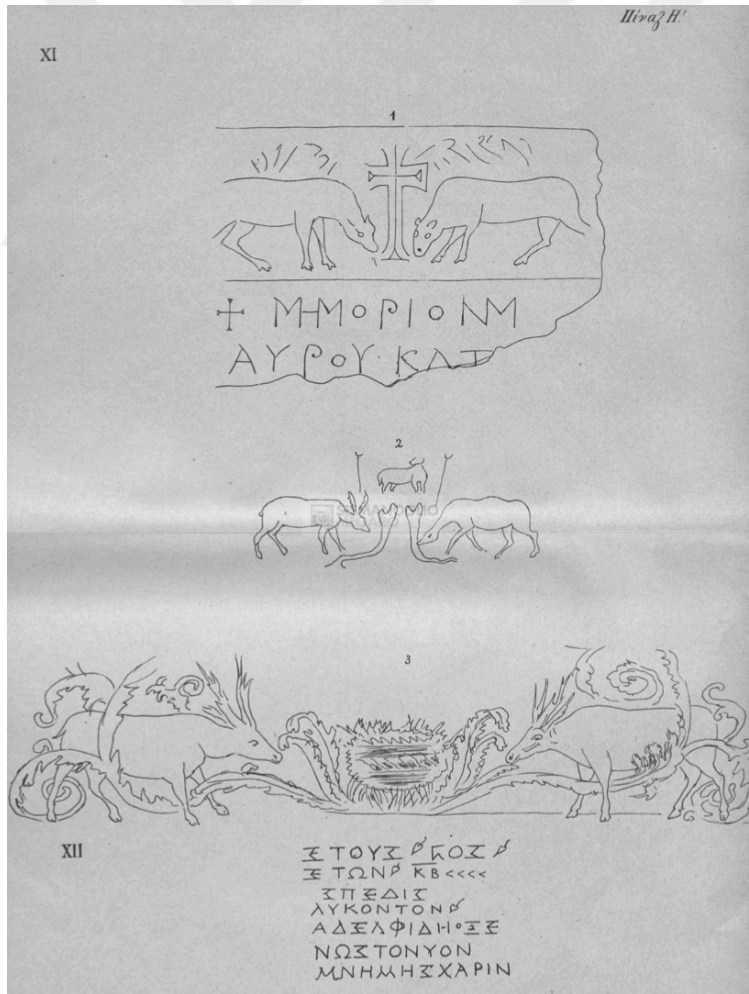
1888 yılında gelindiğinde Pelopidas Kuppas'ın çabaları ile Galata için benzer bir proje düşünülmüştür. Bu iş için başlangıçta bölgelerin ve semt adlarının belirlenmesi, bölgenin gezilip, tarihi alanların araştırılması ve hatalı kayıtların düzeltilip yenilerinin eklenmesi planlanmıştır (EFSK, cilt 21, s. 206). Aynı zamanda arkeoloji komitesi üyesi Mimar Kuppas bölgenin çizim işlerini üstlenmiştir. Galata surlarının kaydedilmesi için 6. Daire başkanı Edouard Blacque'ten izin alındığı toplantı tutanaklarına yansımıştır (EFSK, cilt 21, s. 195). 1889-1890 çalışma yılında Kuppas'ın Galata civarında çeşitli ortaçağ kalıntılarını resmettiği komite raporuna yansımış olsa da, kendisinin ani ölümü ve diğer üyelerin konuya olan ilgisizliği nedeni ile çalışmalara devam edilememiştir (EFSK, cilt 22, s. 44-45).

4.3 Epigrafik Çalışmalar

Helen Filoloji Derneği'nin arkeoloji faaliyetleri içerisinde kitabeler önemli bir yer tutmaktadır. Derneğe kitabelerin yanı sıra onların fotoğrafları veya çizimleri de birçok temsilci üye tarafından gönderilmektedir. Bunlara örnek olarak Belgrad Metropolit Anthimos'un civardan gönderileri, Hristos Papadopoulos'un farklı

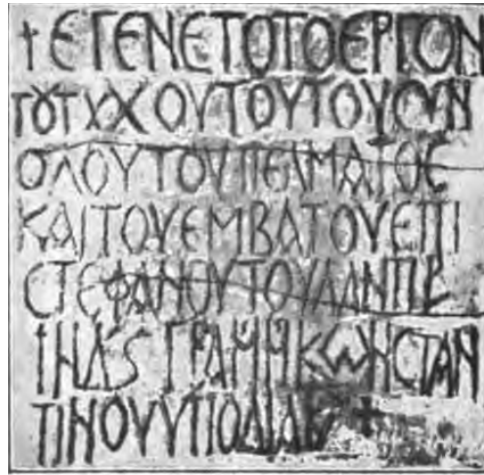
¹¹ Dimitriadis'in mirasçıları tarafından satılan harita 1907'de Müze-i Hümayun kayıtlarına girmiştir (Kızıltan, 2019, s. 7).

yerlerden gönderdiği fotoğraf ve çizimler gösterilebilir (EFSK, cilt 14, s. 155, EFSK, cilt 4, s. 1588 EFSK, cilt 22, s. 16). Genel başkanın önerisi ile bu yazıtlar dilbilimi komitesine gönderilmiş, ve kopyaları yani çizimleri incelenmek üzere arkeoloji komitesine iletilmiştir (EFSK, cilt 8, s. 288). Üyelerin Helen dillerine olan ilgisi ve kitabelerin somut bilgiler içermesi nedeni ile Osmanlı İmparatorluğunun dört bir yanından derneğe gönderilen kitabelere (asılları, kopyaları veya fotoğrafları) komite üyeleri kayıtsız kalamamıştır (Şekil 4.7). Dönemin amatör arkeologları, derneğin yazıtlara olan ilgisinin farkında olmalıdır ki, buluntularını tanıtarak fikir istemişlerdir. Bu duruma, Schliemann'ın Truva kazılarında bulduğu ve dilini çözemediği bir kitabe hakkında derneğe gönderisi örnek olarak verilebilir (EFSK, cilt 6, s. 247). Kendilerine gönderilen kitabelerin yanı sıra, komite gezileri veya üyelerin bireysel gezilerinde keşfedilen yazıtların da kazılıp gün yüzüne çıkarılması için tüm masraflar dernek tarafından karşılanmıştır (EFSK, cilt 7, s. 234).

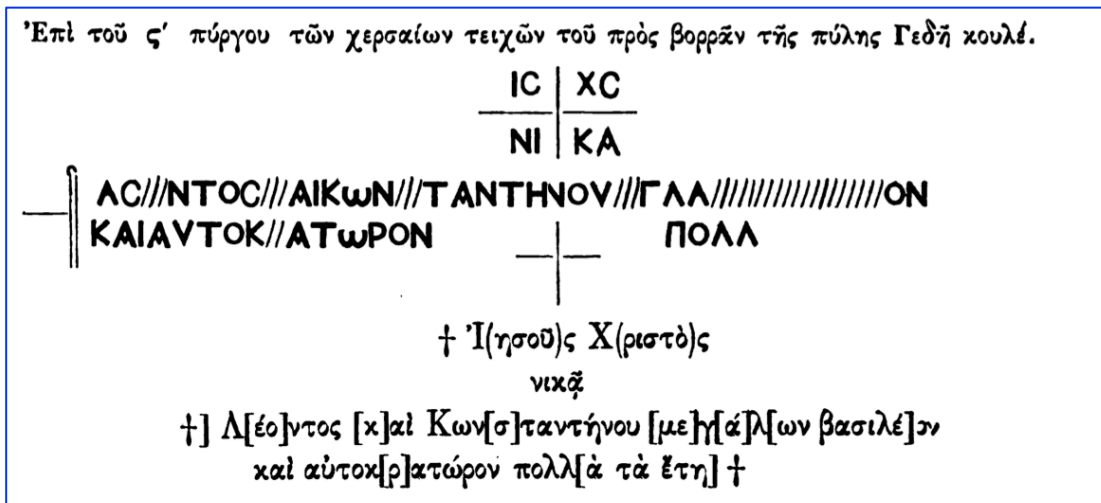
Şekil 4.7 : Dergide yayınlanan kitabe çizimlerinden örnekler (EFSK, cilt 17, arkeoloji eki).

Ancak yazıtların kopyalanmasında sıkça hatalarla karşılaşilmektedir. Bu konuya toplantı tutanakları ve bireysel çalışmalarda sıklıkla değinilmiştir. Hatalı olduğu anlaşılan kopyaların düzeltilmesi için dernek temsilci üyelerini görevlendirmiştir (EFSK, cilt 22, s. 110). Papadopoulos “Paflagonya Kitabeleri” makalesinde kendisine bu çalışma için bazı yanlış kopyalanmış yazıtların iletildiğinden bahsetmektedir (EFSK, cilt 5, s. 1). Bu tarz hatalara, yazıtların gerekli bilgilerden yoksun kişilerce kopyalanmasından kaynaklandığını ve kitabelerin kopyalanmasında bir standardizasyon yakalamanın gerekliliğini belirtmektedir. Ayrıca bu işler için ressamın uygun olacağını, ancak ressamın çalışmayı plastik sanat olarak algılamayıp duygu katmaması gerektiğini fakat zaman kısıtlılığundan kitabelerin taslak ve kısa notlar halinde kopyalandığını eklemektedir. Konu ile ilgili belli bir bilinçlenme sağlamak amacı ile komite üyeleri Grek harflerinin farklı yazım şekillerine zaman zaman dikkat çekmeye çalışmışlardır (EFSK, cilt 21, s. 253). Dernek için bir çok kitabe kopyalayan bay Andreadis yazıtların hatasız nüsha edilmesi ile ilgili arkeoloji komitesi içinde bir eleştirel sunum gerçekleştirmiştir (EFSK, cilt 21, s. 253). Bu sunumun gerçekleştiği bilgisi komite raporuna yansımış olsa da içeriği ile ilgili detaylı bilgi edinilememiştir. 1888 yılına gelindiğinde filmli, kolay taşınabilir fotoğraf makineleri satışa sunulmuş ve dünya çapında fotoğrafçılık yaygınlaşmıştır. 1888-1889 çalışma yılında arkeoloji komitesi dernekten, kitabe ve diğer anıtların kolayca ve hatasız belgelenebilmesi için komite işlerinde kullanılacak satın alımı çok da pahalı olmayan küçük bir kamera talep etmiştir (EFSK, cilt 21, s. 253) (Şekil 4.8).

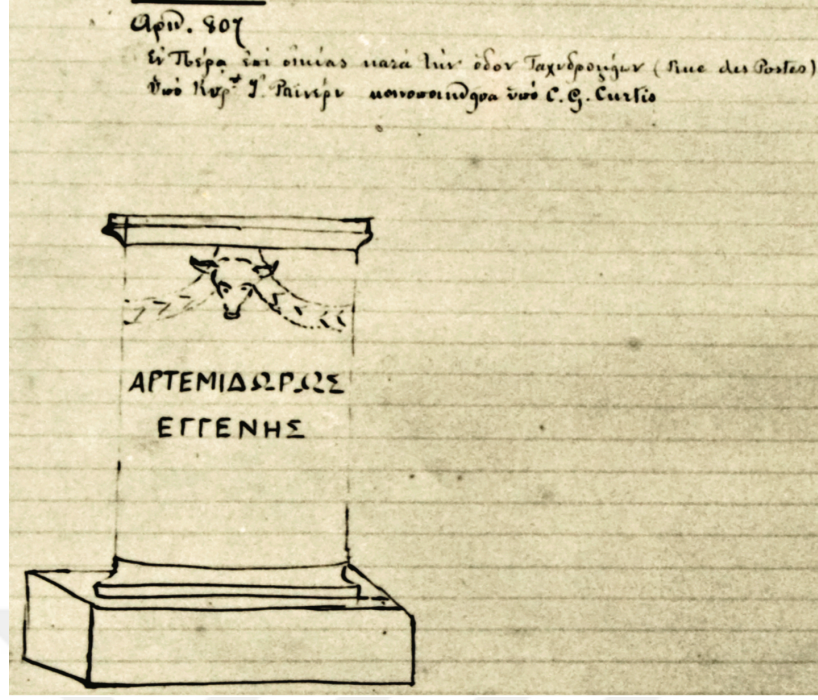

Şekil 4.8 : Derneğin dergisinde yayınlanan bir kitabenin fotoğrafı (EFSK, cilt 28).

Arkeoloji ile ilgili neredeyse her sunum, o bölgedeki kitabelerden de bahsetmektedir. Makalelerde bu kitabelerin grafik çizimlerine okunuşları ile birlikte yer verilmiştir (Şekil 4.9). İncelenen yazıtların dilleri Antik Yunanca, Latince, İbranice, Bizans ve Fenike dili olarak çeşitlilik göstermektedir. Bazı yazıtlar nadir de olsa çift dillidir (Öztürk, 2015, s.9). Dönemsel olarak da M.Ö. 4. – M.S. 16. yüzyılları arasında tarihlendirilmektedirler (Öztürk & Öztürk 2015, s.7). Bu yazıtlar Köstence, Suriye, Sicilya, İlyria ve Orta Rusya olmak üzere geniş bir coğrafi konuma yayılmaktadır. Derneğin tüm bu kitabeleri, kütüphane dışına çıkarılmasına izin verilmeyen bir korpusta biriktirdiği toplantı tutanakları ve arkeoloji raporlarına yansımaktadır (EFSK, cilt 22, s. 13) (Şekil 4.10). Bu kitabeleri yıl, içerik, diyalekt, buluntu yeri ve kopyalayan kişilere göre tasnifleyip bir korpus oluşturma görevi ilk olarak Andre Laval ve Xenophon Sideridis-Sideropulos’a 1887-1888 çalışma yılında verilmiştir (EFSK, cilt 21, s. 205-206). Ayrıca bu külliyata bir de dizin eklenirse kitabelerin dernek üyelerince kullanımının daha kolay olacağı düşünülmüştür. Günümüzde İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Bizans Araştırmaları Bölümü Semavi Eyice Kitaplığı’na kayıtlı olan, 1270 yazıt içeren elyazmasının bu korpusun bir kopyası olması kuvvetle muhtemeldir (Öztürk, 2015, s.8). Derneğin oluşturduğu bu külliyattan Avrupalı araştırmacılar da haberdar olmalıdır ki, Königsberg’de profesör olan arkeolog Gustav Hirschfeld derneğin arşivlerinde kitabeler ile ilgili araştırma yapma talebinde bulunmuştur ve dernek her türlü konuda kendisine yardımcı olma kararı almıştır (EFSK, cilt 21, s. 199).

Şekil 4.9 : Dergide yayınlanan İstanbul kara surlarından bir kitabe ve altta okunuşu (EFSK, cilt 16, arkeoloji eki).

Şekil 4.10 : Derneğin oluşturduğu korpustan bir kare (Öztürk, Öztürk 2015).

Üyelerin kitabeler içeren çalışmalarından farklı olarak, o zamana kadar yayınlanmamış kitabeler ile ilgili çalışmaları oldukça dikkat çekicidir. Bu çalışmalar ilk zamanlarda Aristarhis'in bireysel çabaları ile meydana gelmiştir (EFSK, cilt 2, s. 232-239, EFSK, cilt 4, s. 1-15). Onu Hristo Papadopulu ve Julius Millingen takip etmiştir (EFSK, cilt 2, s. 251-254, EFSK, cilt 7, s. 7-15). Zaman içinde dernek arşivlerinde biriken hatırı sayılır sayıda yayınlanmamış yazıtı derleyip bir arkeoloji eki oluşturma fikri ise 1881-1882 çalışma yılında ortaya çıkmıştır. Çoğu Bizans öncesi döneme ait olmak üzere bu çalışmada İstanbul civarından 151 yayınlanmamış kitabe, çalışmanın sonunda verilen dizin ile birlikte yer almaktadır (EFSK, cilt 16, arkeoloji eki, s. 3-39, Raycanovski, 1974, s. 142-143). Andre Leval gibi üyelerin yabancı dergilerde yayınladıkları kitabeler, tekrara düşmemek adına derneğin dergisinde yayınlanmamıştır (EFSK, cilt 23, s. 67). Oluşturdukları korpustan hangilerinin yayınlanmamış olduğunu tespit edebilmek için dernek yurt dışındaki bağlantılarını kullanmış, çeşitli yayın evleri ve kurumlardan ellerindeki paleografik verileri paylaşımlarını istemişlerdir (EFSK, cilt 19, s. 58, EFSK, cilt 19, s. 60).

Sonuç olarak başta dilbilimci üyelerin ilgilendiği bu yazıtların incelenmesi, temsilci üyelerin ve imparatorluğun dört bir yanındaki Rumların katkıda bulunduğu bir katalog çalışmasına evrilmiştir. Helen Filoloji Derneği epigrafik çalışmalarıyla adını duyurmuş ve bu alanda çeşitli kurumlarla işbirliğinde bulunmuştur.

5. HELEN FİLOLOJİ DERNEĞİNİN ARKEOLOJİ KOMİTESİNDE ETKİNLİK GÖSTEREN ÜYELERİN GENEL PROFİLİ VE BAZI ÜYELERİN BİYOGRAFİLERİ

Helen Filoloji Derneği'nin dergisinde yayınlanan uzun üye listelerinde, yabancı üyelerin yanı sıra farklı mesleklerden Yunan, Ermeni veya Müslüman üyelerin ve devlet görevlilerinin isimlerini bulmak mümkündür. Dernek ulusal hedefleriyle daha bağlantılı hale geldikçe bile, Yunanlılar ve Rumlar ile sınırlı olmayan geniş bir kitleye hitap etmeyi amaçlamıştır (Eksertzoglou, 1999, s. 51). Tarih ve arkeolojiye olan evrensel ilgi, derneğin bu amacına ulaşmasında önemli rol oynamıştır. Sonuç olarak, derneğin en çok yabancı üyeye sahip birimi arkeoloji komitesi olmuştur (EK G). Bu üye çeşitliliği, araştırmacılara sosyal bir platform olarak hizmet etmiş ve çalışmalarını desteklemiştir.

Derneğin nizamnamelerinde açıkça belirtildiği üzere, yeni üye kabulü mevcut üç üyenin önerisi ile oylamaya sunularak gerçekleştirilmektedir. Bu durum, dernek içinde karmaşık bir ilişki ağının oluşmasına yol açmıştır. Ayrıca resmi toplantılarda sadece Yunanca (katarevusa) konuşulmasına izin verilmektedir. Bu nedenle, toplantılarda söz alan tüm katılımcıların akıcı bir biçimde Yunanca konuştuğu varsayılmaktadır. Zaten arkeoloji komitesinin bir çok üyesinin biyografisi incelendiğinde Yunanca dışında Fransızca ve İngilizce de bildikleri ve hatta bazılarının antik dillere de hakim olduğu bilinmektedir.

Dernekte birçok dilbilimcinin varlığının bir sonucu olarak, yazıtlar kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Arkeoloji komitesi üyelerinden gazeteci Odiseas Andreadis, Bulgaristan Patriği Georgiadis Vasilios yazıtları bizzat kopyalayarak bu kitabelerin dernek içinde toplanıp yayınlanmasına fayda sağlamışlardır (EFSK, cilt. 20, s. 73, EFSK, cilt. 14, s. 155). Uzun yıllar arkeoloji komitesinin başkanlığını yapan rahip Charles George Curtis Sicilya'da 93 yazıtı ve daha birçok kitabeyi yerinde kopyalayarak derneğin çalışmalarına büyük katkılar sağlamıştır (EFSK, cilt. 18, s. 81-82).

O dönemde İstanbul'daki çeşitli yabancı büyükelçiliklerde çalışan birçok diplomat arkeoloji bilimine ilgi duymuştur. Bu bürokratlar arasında Clermont Ganneau, Hugo Kutschera gibi oryantalistlerin de olduğu dikkat çekmektedir. Ancak maalesef, derneğin dergisine yansıyan bir çalışmaları olmamıştır.

Sanat Tarihçisi Philipp Anton Dethier İmparatorluk Müzesinin müdürü olmadan önce oğlu Oscar ile birlikte derneğe üye olmuştur. Dethier arkeoloji çalışmaları ile dernek içinde büyük saygı görmüştür. Kendisinin müze müdürlüğüne getirilmesinden rahatsız olan selefi Edward Goold da belki de eski görevini geri almak umuduyla sonradan derneğe üye olmuştur (EFSK, cilt. 6, s. 213). Dethier'in vefatından sonra Müze-i Hümayun müdürlerinin onursal üye seçilmesi dernek içinde bir gelenek haline gelmiştir. Ancak halefleri Osman Hamdi ve kardeşi Ethem bey dernek içinde pek etkinlik göstermemişlerdir. Ayrıca müzenin bazı Rum çalışanlarının da derneğe üye olduğu gözlemlenmiştir.¹²

Dethier dışında ilgili komitenin üyeleri içinde, arkeolog olarak anılan diğer iki isim Ernst Kalinka ve Jean Berggren'dir. Ancak onlar da çalışmalarını derneğin satırlarına taşımamışlardır. Aynı zamanda bir komite üyesi olmasada Heinrich Schliemann dernek üyesidir ve Truva kazıları ile ilgili derneği bilgilendirmiş ve zaman zaman komite üyelerine buluntular hakkında sorular sormuştur (EFSK, cilt. 6, s. 254, EFSK, cilt. 6, s. 247-249). Az sayıda örnek dışında komite üyelerinin çoğu amatör araştırmacılar olup, doktor, mimar, mühendis, banker, eğitimci ve tüccar gibi farklı mesleklerle uğraşmaktadırlar. Konu ile ilgili bir yükseköğrenimlerinin olmayışı ve hatta bazılarının kendi kendini yetiştirmiş oluşu, ortaya kendi dönemleri içinde nitelikli çalışmalar koymalarına engel olmamıştır. Zaten arkeoloji 19. yüzyıl elitlerinin başlıca uğraşlarından biridir ve o dönemde bir bilim dalı olarak yeni yeni gelişmeye ve prensiplerini oturtmaya başlamıştır.

Çalışmanın devamında Helen Filoloji Derneği'nin arkeoloji komitesinin bazı üyelerinin biyografileri yer almaktadır. Bu kişiler seçilirken komitede uzun yıllar varlığını sürdürmüş veya çalışmaları ile büyük katkıda bulunmuş kişiler olmalarına özen gösterilmiştir. Bu sayede üyelerin kişilikleri, dernekteki çalışmalarının bireysel araştırmalarına ve hatta kariyerlerine katkıları daha iyi anlaşılabilir.

¹² Müze-i Hümayun ile ilişkisi tespit edilen diğer üyeler Tito Karabela ve Vasilios Mistakidis.

Pelopidas Kupas (1842-1890): İstanbul'da doğup, Heybeliada Rum Ticaret Okulu'nda eğitim görmüştür. 1850'li yılların sonlarına doğru Paris'te mimarlık eğitimini tamamlamıştır (Minaoglou, 2018, s.469). 1860 ve 1875-1876 yılları arasında Kariye Cami'nde gerçekleşen tadilatlarla nezaret etmiştir (Millingen, 1974, s. 304, Ousterhout, 1987, s. 7-9). Bu tadilatlar kireçle örtülü mozaiklerin temizlenmesini de içerdiği için oldukça önemlidir. İstanbul'da bilinen tek yapısı 1873-1874 yılları arasında inşa edilen Galata'daki Cuppa Apartmanıdır (Öncel, 2010, s. 315-317). Bilinen bir diğer mimari çalışması 1882-1884 yılları arasında banker Jean Gerard Alleon için Köstence limanı yakınlarında inşasına nezaret ettiği bir yapı grubudur (Minaoglou, 2018, s.473). Köstence'de bulunduğu süre zarfında hafriyat sırasında ortaya çıkan bir takım kalıntıları inceleme fırsatı bulmuş ve bölgenin Ortaçağ'daki topografyası üzerine çalışmalarda bulunmuştur.

Pelopidas Kupas Helen Filoloji Derneğine 1887 yılında üye olmuştur İstanbul'un Bizans Sarnıçları çalışması dernek içinde büyük ilgi görmüştür (EFSK, cilt. 21, s. 193-192). 1888 yılında arkeoloji komitesi ve arkeoloji koleksiyonlarının küratörlüğü çalışmaları ile birlikte dernek içinde kısa bir süre faaliyet gösterecek mimari bir komitenin kurulmasına öncülük etmiştir. Kendisinin derneğin dergisinde yayınlanan Chora Manastırı, ilk yüzyıllarda kilise mimarisi, Bizans Kiliseleri ve kubbelerinin inşasına dair çalışmaları mevcuttur. Ani vefatının ardından Köstence'nin Ortaçağ Topografyası çalışması 1891 yılında derneğin dergisinde yayınlanmıştır (EFSK, cilt. 21, s. 36-49).

Athanasios Papadopoulos-Keramevs (1856-1912): 1873'te Athanasios Papadopoulos - Keramevs¹³, kendisinin de eğitim aldığı İzmir Evangelik Rum Okulu'nda Dilbilgisi öğretmeni olarak çalışmalarına başlamıştır. Aynı yıl okulun Müze ve Kütüphanesi'nin küratörlüğüne atanıp, 1879'a kadar görevini sürdürmüştür. 1881-1888 yılları arasında İstanbul'da düzenli bir iş bulup yerleşmek amacıyla yaşamıştır. İstanbul'da yaşadığı süre zarfında Neologos ve Vutira matbaalarında editör olarak çalışmıştır (Kiriakantonakis, 2017, s. 144).

Athanasios-Keramevs ismine ilk olarak derneğin dergisinin 17. cildinde düzenli üyeler listesinde rastlanılmaktadır. Kendisi 1881 üyelik tarihli İstanbul'da ikamet

¹³ Biyografisi için bakınız, Π. Β. Πάσχος – Ευγενία Ζούκοβα, «Βίος και έργο του Α. Ι. Παπαδοπούλου-Κεραμέως», Πανεπιστήμιο Αθηνών, Επιστημονική Επιτηρίς της Θεολογικής Σχολής ΛΣΤ', Αθήνα 2001.

eden bir aydın olarak kayda geçmiştir. Dernek içinde sekreterlik, kütüphanecilik görevlerinin yanı sıra arkeoloji komitesi üyesi olmuş ve koleksiyonların küratörlüğü görevini üstlenmiştir. Dernek adına yaptığı sıkı çalışmalara rağmen, kazancının yetersiz olduğunu, derneğin başka bir üyesi olan Mistakidis'e mektubunda belirtmiştir (Kiriakantonakis, 2017, s. 153). Trakya arkeolojisi, Makedonya kitabeleri ve Müze-i Hümayun'daki Yunanca kitabeler üzerine derneğin dergisinde yayınlanan çalışmaları mevcuttur (EK). 1883 yılında Odessa'da altıncısı gerçekleşen arkeoloji konferansına derneği temsil etmek üzere gönderilmiştir (EFSK, cilt. 19, s. 63-64). Konferanstaki başarıları sayesinde Moskova Üniversitesi kendisine doktor unvanı vermiştir. Bu dönemde elde ettiği bağlantılar hayatının geri kalanını şekillendirecektir. İstanbul'dan ayrıldıktan sonra 1890 yılına kadar Kudüs Rum Patriği I. Nikodimos'un baş sekreterliği görevini yerine getirmiş ve Patrikhane'nin kütüphanesinde keşfettiği bazı değerli elyazmalarını basıma hazırlamıştır (Kiriakantonakis, 2017, s. 155). Bahsi geçen tarihten sonra St. Petersburg Üniversitesi'nde Klasik ve Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı kürsüsünde görev almış ve hayatının son yirmi yılını Rusya'da geçirmiştir (Kiriakantonakis, 2017, s. 155).

Edwin Pears (1835-1919): İngiltere'nin York kentinde doğan Pears, Roma hukuku ve hukuk felsefesi alanında birinci sınıf onur derecesi aldığı Londra Üniversitesi'nde eğitim görmüştür. Middle Temple barosuna kayıt olduktan sonra çeşitli özel sekreterlik görevlerinde bulunmuştur (Chisholm, 1922, s. 47). 1873 yılında İstanbul'a gelen Pears İngiliz konsolosluk mahkemelerinde çalışmış ve Avrupa barosu başkanı olmuştur. Dönemin yaşantısını ve insanlarını tanıtan kitapları¹⁴ mevcuttur. Ayrıca Osmanlı'dan güncel gelişmeleri anlatan mektupları London Daily News gazetesinde sıkça yayınlanmış ve Batı dünyasının ilginç çekmiştir (Washburn, 1909, s. 104, 182, Pears, 1916, s. 12-13).

Pears'ın ismiyle derneğin dergisinde yayınlanan üye listesinde ilk olarak 1874 yılında karşılaşılmaktadır. 1883-1884 ve 1896-1899 yıllarında derneğin arkeoloji komitesine katılmıştır (EFSK, cilt. 21, s. 190). Ancak dernekteki çalışmalarının bir ürünü sayılabilecek bir makalesi yoktur veya toplantı tutanaklarından takip edilen

¹⁴ Edwin Pears'ın bazı kitapları; (1880). *The Fall of Constantinople Being the Story of the Fourth Crusade* (1 ed.). New York: Harper & Brothers.; (1903). *The Destruction of the Greek Empire and the Story of the Capture of Constantinople* (1 ed.). London: Longmans, Green & Co.; (1917). *The Life of Abdul Hamid* (1 ed.). London: Constable and Company.; (1911). *Turkey and Its People* (1 ed.). London: Methuen & Co. Ltd.; (1916). *Forty Years in Constantinople, The Recollections of Sir Edwin Pears 1873-1915* (1 ed.). London: Herbert Jenkins Limited.

arkeoloji temalı tartışmalara katıldığına dair bir kayda rastlanmamıştır. 1909 yılında İngiltere'ye geri dönüp hatıralarını yazmaya başlamıştır. Hatıralarında gezdiği az sayıda Bizans kalıntılarını o anki durumlarına odaklanarak kısaca anlatmaktadır. Gezilerinde ilginç olan Paspatis ve Osman Hamdi bey gibi dönemin önemli kişileri tarafından kendisine eşlik edilmiş olmasıdır (Pears, 1916, s. 62-71).

Julius Michael Millingen (1800–1878): Londra da doğan Millingen, 1817-1821 yılları arasında Edinburgh Kraliyet Cerrahlar Koleji'nde tıp eğitimi almıştır. 1823-1826 yılları arasında Lord Byron ve sonrasında Yunan ordusu için çalışmıştır (Millingen, 1831, s. 1-44). 1825'te İbrahim Paşa tarafından tutuklanıp savaş esiri olarak Osmanlı topraklarına gelmiştir. İngiliz Konsolosluğu'nun aracılığı ile serbest kalan Millingen, önce İzmir'e (1826) sonrasında Kütahya ve Bursa'da yaşamıştır. 1827 yılında Bursa'dan İstanbul'a gelip çalışmalarına devam etmiştir (Saunders, 1894, s. 440). İstanbul'da doktor olarak hatırı sayılır bir üne kavuşup, bu sıfatla Hollanda elçiliğine bağlı ve Galata'da bulunan Uluslararası Sağlık Kurulu'nun Hollanda temsilcisi olmuştur. Millingen aynı zamanda II. Mahmud döneminden vefatına kadar saray hekimi olarak görev yapmıştır. (Saunders, 1894, s. 440).

1869 yılında derneğin genel başkanlığı görevinde bulunmuştur ve bu göreve atanan tek yabancıdır. Babası da arkeoloji bilimine meraklı olan Julius M. Millingen'in bu konu ile ilgili çalışmaları 1863'ten vefatına kadar üye olduğu Helen Filoloji Derneği'nin dergisinden takip edilebilmektedir. Kendisi derneğin arkeoloji komitesinde görev almış ve birçok kolektif çalışmaya katılmıştır (EFSK, cilt. 1, s. 215, EFSK, cilt. 2, s. 122). İstanbul Ureus Zeus kutsal alanı civarında Vezir Ali Paşa'nın koruması altında gerçekleşen kazılara katılıp konu hakkındaki çalışmalarını derneğin sayfalarına taşımıştır (EFSK, cilt. 4, s. 254).

Charles George Curtis (1821-1896): Bir din adamı olarak İngiltere'de yetişen Curtis, 1856'da İncili Yabancı Memleketlere Yayıma Topluluğu (Society for the Propagation of the Gospel in Foreign Parts) tarafından İstanbul'a gönderilmiştir (Barsanti, 2012, s. 127-128). İngiltere'deki yaşamı hakkında az şey bilinmektedir. The Church of England dergisine¹⁵ göre 1842 yılında Oxford'da papazlık görevini yerine getirmektedir. İstanbul'da önce Ortaköy'de küçük bir kilisede misyoner papazlığı görevinde bulunmuştur. 1860'da geçici papaz olarak Selanik'e

¹⁵ The Church of England Magazine, Vol. 22, pp.

gönderilmiştir. Bu süre zarfında kardeşi Mary Adelaide Walker ile birlikte civardaki (Antik Makedonya, Athos Dağı çevresi ve Kavala) tarihi kalıntıları görme fırsatı bulmuştur. 1868'den vefatına kadar Pera'daki Kırım Anıtı İsa Kilisesi'nin katipliğini yapmıştır (Barsanti, 2012, s.).

Arkeoloji ve epigrafi konusunda tutkulu olan Rahip Curtis, yıllar boyunca dikkate değer (özellikle Bizans devri üzerine) bir birikim yapmıştır. 1869 yılında ilk cildi yayınlanan 'Broken Bits of Byzantium' [Bizans'ın Kırık Parçaları] eserini kardeşi Mary Adelaide ile birlikte hazırlamıştır. 1871 yılında Helen Filoloji Derneğine üye olan Curtis, ancak 1880'de arkeoloji komitesine seçilmiştir ve bu tarihten sonra dernek içindeki çalışmaları izlenebilir hale gelmiştir (EFSK, cilt. 15, s. 32). 1881 yılında arkeoloji komitesi başkanı seçilmiştir. Vefatına kadar birbirini izleyen yıllar boyunca komitede bulunmuş ve birçok kez başkan seçilmiştir. 1880-1891 yılları arasında kendisinin makaleleri ¹⁶ derneğin yayınlarında yer bulmuştur. Bu çalışmalardan en özgün ve dikkat çekici olan St. Aristarhis ile birlikte gerçekleştirdiği 1885'te yayınlanan ve o güne kadar yayınlanmamış olan Bizans kitabeleri çalışmasıdır (EFSK, cilt. 16, Arkeoloji eki, s. 3-42). Yayın İstanbul'un Bizans dönemine ait kitabelerini kapsamaktadır ve sonunda ek olarak Ayasofya'daki monogramları içerir. Derneğin dergisinin 16 cildinin arkeoloji eki tamamen bu çalışmaya ayrılmıştır. Charles George Curtis'in vefatı dernekte büyük ses getirir ve büstünün yapılması teklif edilse de başka masraflardan dolayı kabul edilmez (EFSK, cilt. 27, s. 109). 1901 yılında derneğin genel başkanı kuruluş kutlamalarında Curtis'in vefatının ardından hala yerinin doldurulamadığından ve komitedeki bir takım aksaklıklardan bahseder (EFSK, cilt. 28, s. 51).

Charles Pretextat-Lecomte (1854-1938): Fransa'nın Lyon şehrinde doğmuş, bir ressam ve mozaik sanatçısıdır (Sinanlar, 2009, s. 60). 1887'de İstanbul'a Kariye Cami'nin mozaiklerinin çizimlerini hazırlamak için gelmiştir (Sinanlar, 2009, s. 61). Sonraki sene Şişli'de bulunan mimar Alexandre Vallaury'nin eseri olan Metamorphosis Ortodoks Kilisesi'nin mozaiklerini 11. yüzyıl Bizans mozaikçilerinin tekniği ile uygulamıştır (Pretextat, 1902, s. 20). Kendisinin Stamboul, Levand Herald, gazetelerinde yayınlanan sanat üzerine makaleleri mevcuttur (Sinanlar, 2009, s. 63). İstanbul'daki sanatsal faaliyetlerinin yanı sıra 1890-1892 yılları arasında

¹⁶ Mesha'nın Moab Kitabeleri (EFSK, cilt. 13, s. 64-70). Makedonya Kitabeleri (EFSK, cilt. 15, Arkeoloji eki, s. 153-68). Çiniliköşk'te Bulunan İskender Lahdi İsimli Sarkofag (EFSK, cilt. 20-21, Arkeoloji eki, s. 73-75).

Heybeliada Rum ticaret Okulunda Fransızca öğretmenliği görevine başlamıştır (EFSK, cilt. 23, s. 1β).

Pretextat-Lecomte Helen filoloji derneğine İstanbul'a geldiği 1887 yılında üye olmuştur. 1889 yılında gerçekleşen bir toplantıda Bizans ve İtalyan mozaikleri karşılaştırması çalışmasını okumuş ve aynı yıl arkeoloji komitesine kabul edilmiştir (EFSK, cilt. 21, s. 245, EFSK, cilt. 22, s. 2). Aynı dönem Ortodoks ikonografisi üzerine bir çalışmasını tanıtmış ve konu ile ilgili Andre Leval ile uzunca bir köken tartışmasına girmekten çekinmemiştir (EFSK, cilt. 22, s. 98-99). 1890 yılında Heybeliada'ya taşındığı için arkeoloji komitesindeki görevlerinden istifa etmek istemiş ancak çalışmaları beklentileri karşılamış olacak ki istifası kabul edilmemiştir (EFSK, cilt. 22, s. 81, 83). Arkeoloji komitesindeki çalışmalarını 1892, ve derneğe üyeliğini 1895 yılına kadar sürdürse de çalışmaları derneğin sayfalarına yansımamıştır. 1922 yılında ailesi ile birlikte Fransa'ya göç etmiştir (Sinanlar, 2009, s. 60).

Albert Limerick Long (1832-1901): Pensilvanya'da doğan Long, Western University of Pennsylvania, Alleghany College, Meadville, Pennseğitim ve Concord İncil Enstitüsü'nde (günümüzde Boston Üniversitesi) eğitim almıştır (Url-3). İlahiyat eğitimini derece ile tamamladığı için Metodist Piskoposluk Kilisesi'ne misyoner olmaya ve Balkanlar'a taşınmaya davet edilmiştir (Url-3). 1857'de Osmanlı İmparatorluğu'na gelen Long, önce günümüzde Bulgaristan'da bulunan Şumnu ve Tarnovo'da yaşamıştır. 1863'te Metodist Piskoposluk Kilisesi'nin Bulgar toprakları misyonunun gözetmeni olmak için İstanbul'a taşınmıştır. 1871'de İstanbul'da basılan Bulgar İncilinin modern Bulgarca tercümesine büyük katkı sağlamıştır (Url-3). 1864'ten 1872'ye kadar, Long editörlüğünü yaptığı ve ilk Bulgar Hristiyan dergisi olan aylık Zornitsa dergisini yayınlamıştır (Nestorova, 1987, s. 91). 1870'de Albert Long, "Slavlar ve Bulgarlar" başlığı altında Bulgarların kısa bir tarihçesini yayınlamıştır. 1872'den vefatına kadar İstanbul'daki Robert Kolej'de doğa bilimleri profesörü olarak hizmet vermiş ve bu kurumda başkan yardımcılığına kadar yükselmiştir. (Pears, 1916, s. 59).

Kendisinin İstanbul'a gelişi göz önüne alındığında, 1886 gibi oldukça geç bir tarihte derneğe üye olmuştur. Giannakopoulos 1998 tarihli doktora çalışmasının ekinde, üyelik tarihini 1879 olarak verse de, 1886 yılına kadar olan ciltlerde Long'un ismine rastlanmamıştır. 1885 yılında kendisinin yorumlarını da içeren Baltalimanı Kitabeleri

alışmasını derneğe tanıtarak üye olmasının ardından, 1888 yılında üyelerin isteği üzerine arkeoloji komitesinde yer almıştır (EFSK, cilt. 20, s. 74, EFSK, cilt. 21, s. 192). Buradaki görevlerini 1896 yılına kadar sürdürmüştür. Baltalimanı'ndan Kitabeler ve Kizikos Kitabeleri adlı iki makalesi derneğin sayfalarıyla buluşmuştur (EFSK, cilt. 17 arkeoloji eki, s. 188, EFSK, cilt. 19 arkeoloji eki, s. 29-31). 1887-1893 tarihleri arası arkeoloji komitesi raporlarında Long'un ismi sıklıkla geçmektedir. Bu raporlara göre kendisi bizzat İstanbul, Kizikos ve Resefa'da birçok kitabe kopyalayıp derneğe iletmiştir (EFSK, cilt. 21, s. 252, EFSK, cilt. 22, s. 109, EFSK, cilt. 24, s. 80-81).

Vasilios A. Mistakidis (1859-1933): İstanbul Kumkapı'da doğan Mistakidis, Fener Rum Lisesi'nde eğitim aldıktan sonra, 1880 yılına kadar çeşitli gazetelerde muhabirlik yapmıştır (Eliopoulos, 1940). 1880-1882 yılları arasında Filibe'de bulunan Zarifi okulunun müdürü olmuştur (Eliopoulos, 1940). 1883'te Atina Üniversitesi'ne kaydolmuştur. 1884'ten 1885'e kadar, çalışmalarıyla aynı zamanda Simopoulou Lisesi'nde öğretmenlik yapmıştır (Eliopoulos, 1940). Mavrokordato ailesinden aldığı burs ile Tübingen'e gidip, akademik çalışmalarına 1890 yılına kadar burada devam etmiştir (Kiriakantonakis, 2017, s. 146). Kuruçeşme'nin muhtar-ı evveli olan Mystakidis, bu köyün tarihi üzerine 1888 yılında bir eser yayınlamıştır (Eldhem, 2017 s. 175-176). Osmanlı topraklarına geri dönüp bir süre Kayseri'de öğretmenlik yapmıştır (Kiriakantonakis, 2017, s. 146). 1893'te Osman Hamdi beyin teklifi üzerine İmparatorluk Müzesi bünyesinde çalışmaya başlamış ve Truva, 1894'te Suriye'de Zendzirlis ve 1895'te Efes kazılarına müze temsilcisi olarak katılmakla görevlendirilmiştir (Eliopoulos, 1940). 1896'da Müze-i Hümayun'un kütüphanesinin başına getirilmiş, İstanbul'dan ayrılana kadar bu görevde kalmıştır. 1927 yılında emekli olup hayatının geri kalanını geçirmek için Selanik'e taşınmıştır (Eldem, 2017 s. 175-176).

Mistakidis Helen Filoloji Derneğine 1893 yılında üye olmuştur. 1894 yılında ilk olarak arkeoloji komitesine üye olmuş ancak vakit bulamayıp istifa etmiştir (EFSK, cilt. 26, s. 104-105). İlerleyen yıllarda da komite ile çalışmalarını sürdürmüş Efes'te kaydettiği bazı kitabeleri derneğe tanıtmıştır ve yaklaşık 1899 yılına kadar komitedeki çalışmalarını sürdürmüştür. (EFSK, cilt. 27, s. 128). Derneğin dergisinde “Selanik'e dair notlar, Vlatadon Manastırı ve ona dair belgeler” ve “Sicilya notları

yayınlanmamış kitabeler” isimli iki makalesi mevcuttur (EFSK, cilt. 27, s. 369-388, EFSK, cilt. 28, s. 218).

James Campbell Francis Calvert (1827-1896): İngiliz kökenli, Malta’lı bir ailenin altıncı çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. James Calvert kardeşleri ile birlikte yaklaşık 1845 yılında Çanakkale’de yaşayan dayıları Charles Alexander Lander’in yanına yerleşmiştir (Allen, 1999, s. 191). Burada tarım ve ticaret ile uğraşıp, diplomatik görevlerde bulunmuşlardır (Url-2, 2013, s.101). Yedi çocuklu ailenin, gerçekleştirdiği arkeoloji çalışmaları sayesinde en tanınmış üyesi Frank Calvert’tir. Ailenin diğer üyelerinin de arkeoloji bilimi ile ilgilendiği ve civarda buldukları arkeolojik parçaları konutlarının bahçesinde sergiledikleri bilinmektedir. James’i abisi Frederick yetiştirmiştir. Abisinin yokluğunda James İngiliz konsolos vekili olarak görev yapmaktadır (Url-2, 2013, s. 30). 1850-1874 yılları arasında Çanakkale’de Amerika konsolosu olarak görev almıştır ve sonrasında bu görevi kardeşi Frank’e devretmiştir (Url-2, 2013, s.97-98). 1874’te İstanbul’a taşınıp, İngiliz Büyükelçiliği’nde sekreterlik görevinde bulunmuştur. Hayatının geri kalanını İstanbul’da geçirmiştir.

James Calvert’in Helen Filoloji Derneğinde 1883-1895 yılları arasında üyeliği bulunmaktadır. Arkeoloji komitesinde de aynı yıllar faaliyet gösteren Calvert, Truva temalı çalışmalarını dernek üyeleri ile paylaşmıştır (EFSK, cilt. 28, s. 44). Kendisinin derneğin dergisinde yayınlanan “Homer’in Odiseas’ına göre İlion’un (Truva) yeri” isimli bir makalesi mevcuttur (EFSK, cilt. 19, s. 48-57). Kazılar sırasında alanı birçok kez ziyaret ettiğini belirtip alanın bir haritasını çizmiştir bu harita 19. cilt ile birlikte 700 adet basılarak üyelere hediye edilmiştir (EFSK, cilt. 22, s. 43, EFSK, cilt. 21, s. 247). Aynı zamanda derneğin kurşun mühürleri ile ilgilenip, Truva’nın sikkelerini derneğe sunmuştur (EFSK, cilt. 20, s. 73, EFSK, cilt. 22, s. 109).

Manuil Gedeon (1851-1943): İstanbul’un Fener semtinde doğmuş, Fener Rum Lisesinde eğitim görmüştür (Patrineli, 1964, s. 242). İstanbul’da yayınlanan çeşitli Yunanca Konstantinopolis, Proia ve Anatoli gibi gazetelerde editörlük ve yazarlık yapan Gedeon’un bu alanda en bilinen işi, Patrikhane’nin resmi yayın organı olan Eklisiastiki Alithia’daki (Kilise Gerçeği) çalışmalarıdır. Gedeon 1882’den 1885’e ve 1888’den 1890’a kadar olan dönemlerde Eklisiastiki Alithia’nın baş editörü iken 1902’den 1923’e fahri müdürüdür (Kapodistria, 2007, s. 105). Bu dergide çok sayıda tarihi çalışma, o zamana kadar yayınlanmamış el yazmaları, Bizans belgeleri

(Sigilion) ve dini belgeler yayınlamıştır. 1897'de Patrikhane'nin arşiv sorumlusu olarak atandığı için buradaki materyali yayınlama fırsatı bulmuştur (Kapodistria, 2007, s. 105). 1921 yılında Atina'ya taşınıp, ortaçağ araştırmalarına devam etmiştir. 1926'da Meseonikon Grammaton Derneğini (Medieval Letters Association) kurmuştur (Kapodistria, 2007, s. 105).

Manuil Gedeon'un Helen Filoloji Derneğinde 1887-1905 yılları arasında üyeliği bulunmaktadır. 1888-1901 yılları arasında arkeoloji komitesinde görev almıştır ve 1899 yılında komite başkanı olmuştur (EFSK, cilt. 27, s. 190). Kendisinin derneğin dergisinde yayınlanan “Konstantinopolis'te 17. yüzyılda ayakta kalmış kiliseler”, “Chora Manastırı'nın en eski kurucusu Theodoros hakkında yayınlanmamış anı”, “Aylara göre Bizans Bayramları”, “Bizans Bayramları” isimli makaleleri mevcuttur (EFSK, cilt. 23, s. 39-41, EFSK, cilt. 24, s. 59, EFSK, cilt. 24, s. 123-160, EFSK, cilt. 26, s. 144-329). Ayrıca derneğe dini içerikli bir el yazması hediye etmiştir (EFSK, cilt. 24, s. 81). Arkeoloji komitesi raporlarına göre komitede aktif rol almış ve derneğe temsilci üyeler tarafından iletilen kitabe kayıtlarını düzenlemiştir (EFSK, cilt. 25, s. 99).

Paul Gustav Albert Schröder (1844-1915): Güney Brandenburg'daki Elsterwerda'da doğan Paul Schröder, 1855'ten 1862'ye kadar Halle'deki Latin ortaokuluna gitmiştir Daha sonra Halle ve Berlin'de doğu dilleri öğrenimi görmüştür (Pohlsander, 2007, s. 572). 1867'de Halle'de “De linguae Phoeniciae proprietatibus” teziyle (Fenike dili üzerine) doktorasını almıştır (Pohlsander, 2007, s. 572). Bir dil bilimci olarak farklı Alman konsolosluklarında görev alan Schröder'in hangi tarihlerde İstanbul'da olduğu kesin olarak tespit edilememiştir. Pohlsander'e göre 1869-1882 ve 1885-1888 tarihleri arasında İstanbul'da yaşamıştır (Pohlsander, 2007, s. 572). Helen Filoloji Derneği'nin üye listeleri incelendiğinde ise 1871-1878 ve 1883-1891 tarihleri İstanbul'da Alman elçiliğinde tercüman olarak çalışmıştır. Derneğin dergisinin 23. cildindeki üyeler listesine göre 1890-1891 çalışma yılında, kendisi Alman Elçiliği tercüme ofisi eski müdürüdür (EFSK, cilt. 23, s. 17). Bu tarihten sonra İstanbul'dan ayrılmış olması muhtemeldir.

Schröder Helen Filoloji Derneğine 1871-1891 yılları arasında üye olmuştur (EFSK, cilt. 6, s. 278). Derneğin dergisinde soy ismi bazen Schroeder olarak da geçmektedir. Arkeoloji komitesine, 1871-1872 ve 1873-1882 yılları arasında ve 1887-1888 çalışma yılında katılmıştır. Arkeoloji komitesinin yıllık raporlarında adı pek fazla

geçmemektedir. İlgili komitede derneğin sayfalarına yansıyan bir çalışması, Perrot et Guillaume tarafından yayınlanan Kizikos haritasında, grafik düzeltmeler yapması ve antik tiyatronun bilinmeyen yerini (akropolün güneyi) haritada işaretlemesidir (EFSK, cilt. 16, s. 372). Berlin Kraliyet Müzesinin takas teklifini derneğe iletmek için aracı olmuştur (EFSK, cilt. 14, s. 168). Schröder aynı zamanda 1873-1874 çalışma yılında derneğin kütüphanesinin sorumlusu olmuştur (EFSK, cilt. 8, s. 339).

Konstantinos Stefanos Karatheodoris (1841-1922): Fener semtinin varlıklı ailelerinden birine mensup olan Karatheodoris, Paris Politeknik Okulunda (Ecole Polytechnique) mühendislik eğitimi almıştır (Tsilenis, 2016, s. 765). Paris'teki eğitiminden sonra İstanbul'a geri dönmüş ve Nafia Nezareti'ne (Bayındırlık Bakanlığı) 1878 yılında, 6 aylığına Nazır olarak atanmıştır (Tsilenis, 2016, s. 765). Osmanlı demiryollarının yöneticisi ve ardından (1879'dan sonra) Meclis-i Umûmî üyesi olmuştur. 1892 ve 1906-1907 yılları arasında ağabeyi gibi Sisam Beyi olarak görev almıştır (Tsilenis, 2016, s. 765).

Karatheodoris Helen Filoloji Derneğine 1867-1905 yılları arasında üye olmuştur. 1871-1882 yılları arasında arkeoloji komitesinde etkinlik göstermiştir. İş yükünün fazlalığı nedeni ile Komiteye sonradan eklenen Dimitriadis ile birlikte Konstantinopolis surlarının plan çizimlerini gerçekleştirse de, sadece kara surları derneğin sayfalarında yer almıştır (EFSK, cilt. 8, s. 339, EFSK, cilt. 6, s. 277). Arkeoloji komitesindeki topografya çalışmalarının yanı sıra, derneğin arkeoloji koleksiyonlarına aslan kabartmalı bir parça hediye ederek ve Sardis kazılarında Bay Splageltal'ın gönderisi olan metal ve bakır objeleri derneğe ileterek katkı sağlamıştır (EFSK, cilt. 9, s. 213, EFSK, cilt. 9, s. 217). Kendisinin arkeoloji temalı yayınlanmış bir çalışmasına rastlanılmasa da, dernek toplantılarında gerçekleşen arkeoloji temalı tartışmalara sıklıkla katıldığı gözlemlenmiştir (EFSK, cilt. 9, s. 216-217, EFSK, cilt. 23, s. 55).

Emanuil İoannidis (1823-1906): Amorgos adasında doğup, Atina Üniversitesi'nde filoloji okumuştur (Patsi, 1978, s. 474). Filolojik içerikli birçok çalışma yayınlamıştır, Heybeliada Rum Okulu'nun müdürlüğünü yapmış ve başka rum okullarında (Amorgos, Taganrog) ders vermiştir. Derneğin dergisinde yayınlanan üye listesinden 1861-1866 ve 1871-1880 yılları arasında İstanbul'da yaşadığı anlaşılmaktadır.

Emanuil İoanidis Helen Filoloji Derneği'ne 1861 yılında kurucu üye olarak katılmıştır. Yıllar içinde farklı ülkelerde yaşasa da, bazen temsilci üye bazen ise düzenli üye olarak dernek ile bağını devam ettirmiştir. Derneğin dergisinde yayınlanan ilk makalesi bir kitap eleştirisidir ve bu görevi kendisine dernek üyelerinin verdiğinden bahsetmektedir (EFSK, cilt. 1, s. 52). İstanbul civarında (Mühürdar, Silahtar Ağa, Bakırköy, Alibeyköy, Burgaz Ada) yürütülen arkeolojik kazılar ilgisini çekmiş, bazen bu bölgelerde bizzat yüzey araştırması gerçekleştirmiş ve topladığı bilgileri diğer üyeler ile paylaşmıştır (EFSK, cilt. 1, s. 284, EFSK, cilt. 2, s. 122, EFSK, cilt. 2, s. 259, EFSK, cilt. 3, s. 69-70). Arkeoloji temalı çalışmalarının yanı sıra derneğin Arkeoloji koleksiyonlarının gelişmesine katkıda bulunmuştur (EFSK, cilt.3, s. 72). Derneğin arkeoloji komitesine 1876-1878 yılları arasında katılmıştır. Bu dönemde Arkadios Sütunu, Amorgos Kitabeleri ve Galata'daki mezar taşları ile ilgilenmiştir (EFSK, cilt.11, s. 169-170).

Stavrakis Aristarhis (1836-1925): Kendisi bazı kaynakla Aristarki Logofet Bey olarak da geçmektedir. Varlıklı bir Rum ailenin mensubu olarak İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası gibi, Patrikhane idaresinde önemli görevlerde (logothetis) bulunmuştur (Eksertzoğlu, 1999, s. 26). 1876 yılından 1920'ye kadar Meclis-i Ayan üyesi olarak görev almıştır (Eksertzoğlu, 1999, s. 26).

Aristarhis 1862-1905 yılları arasında Helen Filoloji Derneğine üye olmuştur. Derneğin arkeoloji komitesinde 1871-1898 yılları arasında zaman zaman görev almıştır. 1871 yılında dernek başkanının isteği üzerine Paspatis ve Dethier ile birlikte Sarayburnu'ndaki demiryolu kazılarını incelemek ve ortaya çıkarılan eserlerin araştırılması ile ilgili görevlendirilmiştir (EFSK, cilt.6, s. 212). 1883 yılında kara surları haritası basıma hazırlanırken Dimitriadis ve diğer üyeler arasında oluşan anlaşmazlığa Dimitriadis'i komiteye önerdiği için Aristarhis'de dahil olmuştur ve o yıl komiteden ayrılmıştır (EFSK, cilt.17, s. 165). Arkeoloji komitesinin raporları incelendiğinde Aristarhis'in Marmara Ereğlisi kitabeleri ile ilgili çalıştığı gözlemlenmektedir ayrıca kara surları haritasının hazırlanmasında da rol oynamıştır (EFSK, cilt.16, s. 371-373, EFSK, cilt.17, s. 193). Kendisinin derneğin dergisinde yayınlanan "Perinthos Kitabeleri", "Marmara Ereğli'si, Pontus İraklia'sı ve Silivri'nin Yayınlanmamış Kitabeleri Hakkında", "Kizikos Kitabeleri", "Yayınlanmamış Bizans kitabeleri" isimli makaleleri mevcuttur (EFSK, cilt. 1, s. 257-266, EFSK, cilt.

4, s. 1-15, EFSK, cilt. 4, s. 1-15, EFSK, cilt. 13, arkeoloji eki, s. 18-22, EFSK, cilt. 16, arkeoloji eki s. 3-39).

Aleksandros G. Paspatis (1814-1891): Çocukluk yıllarında annesi ile Sakız Adası katliamından kurtularak önce Malta Malta'ya ardından Amerika'ya göç etmiştir (Pears, 1916, s. 62-63, Sümertaş, 2016, s. 48-49). Lise öğrenimi Amerika'da tamamlamış, ardından Amherst College'e kabul edilerek "Master of Arts" diploması alarak mezun olmuştur (Burgess, 1913, s. 192). Tıp öğrenimini ise Paris ve İtalya'da görmüş, 1839 yılında 1840'da Padova Üniversitesi'nden mezun olmuştur (Burgess, 1913, s. 192). İstanbul'a gelerek Yedikule Balıklı Rum Hastanesi'nde çalışmaya başlamış ve 1860 yılına kadar bu görevde kalmıştır. Hastanedeki görevinden ayrıldıktan sonra, İstanbul üzerine bir takım çalışmalar¹⁷ yayınlamıştır. 1882 yılında Atina'ya taşınıp, bilimsel çalışmalarına bazen bağımsız bazen de çeşitli bilimsel topluluklar kapsamında devam etmiştir.

Paspatis'in Helen Filoloji Derneğine 1863-1891 yılları arasında üyeliği bulunmaktadır. Derneğin arkeoloji komitesindeki çalışmalarını 1871'deki kuruluşundan 1882'de İstanbul'dan ayrılana kadar sürdürmüştür. Oldukça aktif bir üye olan Paspatis Arkeoloji çalışmalarını genellikle İstanbul'un Bizans devri üzerine yoğunlaştırmıştır ve makalelerine derneğin dergisinde sıkça rastlanılmaktadır (EK). İlk olarak dernek başkanı tarafından Fildere'deki anıtın incelenmesi için E. Ioannidis ve E. Kamaras ile birlikte görevlendirilmiştir (EFSK, cilt.2, s. 259-260). Şehir içinde gerçekleşen çeşitli çalışmalar nedeni ile yıkılan veya ortaya çıkan Bizans yapılarını belgelemek için özel bir çaba harcamış ve restitüsyon denemelerinde bulunmuştur (EFSK, cilt.4, s. 169, EFSK, cilt.6, s. 46-44). Arkeoloji alanındaki güncel gelişmeleri ve civarda gerçekleşen kazıları takip ettiği, toplantılarda diğer üyeleri bilgilendirmesinden anlaşılmaktadır (EFSK, cilt.14, s. 200). Kendisinin İstanbul'un kara surları üzerine gerçekleştirdiği bir çalışmadan yola çıkılarak diğer üyeler ile birlikte derneğin en önemli arkeolojik çalışmaların biri olan İstanbul'un kara surlarının haritası hazırlanmıştır (EFSK, cilt.2, s. 171-221, EFSK, cilt.14, arkeolojik ek, s. 3). 1882'de Atina'ya taşınması dernek ile ilişkilerini koparmasına neden olmamış, kendisinin Radiesto Trakya Eğitimseverler Derneğindeki arkeoloji

¹⁷ Aleksandros G. Paspatis'in bazı kitapları; (1862). Υπόμνημα περί του γραικικού νοσοκομείου των Επτά Πύργων. Αθήνα, Εκ του Τυπογραφείου Λαζάρου Δ. Βιλαρά; (1870). Etudes sur les Tchinghianes ou Bohemiens de l'Empire Ottoman. Κωνσταντινούπολη, Τυπογραφείου Αντώνιου Κορομηλά; Βυζαντινά μελέται Τοπογραφικά και ιστορικά. Κωνσταντινούπολη: Τυπογραφείο Αντωνίου Κορομηλά.

alışmaları hakkında derneği bilgilendirmiştir (EFSK, cilt.20, s. 4). Paspatis'in vefatı dernekte büyük ses getirmiş ve tutulan yas nedeni ile dernek toplantıları üç hafta ertelenmiştir (EFSK, cilt.23, s. 50). Vefatının ardından kendisinin biyografisi Andreas Mordtmann (oğul) tarafından yazılmış ve derneğin dergisinde yayınlanmıştır (EFSK, cilt.23, s. 13-18).

Philipp Anton Dethier (1803-1881): Berlin'deki Friedrich- Wilhelm Üniversitesi'nde arkeoloji, sanat tarihi, klasik filoloji ve tarih dersleri almıştır (Eldhem, 2013, s.502, Dethier, 1993, s. 13). 1841'de Polonya Kralları hakkındaki tezi ile doktorası kabul edilmiştir (Eldhem, 2013, s.502). Muhtemelen 1848 yılında Avusturya lisesinin müdürlüğünü üstlenmek için İstanbul'a taşınmıştır (Eldhem, 2013, s.502). Helen Filoloji Derneğine üye olduğu ilk yıllarda, derneğin üye listesinde bu unvan ile kayda geçmiştir (EFSK, cilt. 5, s. 8). 1856 yılında Sultanahmet Meydanı'ndaki Burmalı Sütun'un temizlik çalışmasına katılmıştır (Eldhem, 2013, s.502). 1864 yılında Mordtmann (baba) ile birlikte İstanbul'daki eski kitabeler araştırarak İstanbul Epigrafyası hazırlamıştır (Eldhem, 2013, s.503). 1867'de Paris Sergisi'ne devletin daveti üzerine İstanbul'un Bizans anıtlarını tanıtan 5 resim ile katılmıştır (Eldhem, 2013, s.504).¹⁸ Aynı yıl Mordtmann ile olan çalışmanın 2. cildini tek başına "Yeni Arkeolojik Keşifler" adı altında İstanbul'da yayınlamıştır (Eldhem, 2013, s.503). 1872-1881 yılları arasında Müze-i Hümayun Müdürü olarak görev yapmıştır (Eldhem, 2013, s.504). Viyana Sergisi (1873) için Ethem Resit Pasa'nin isteği üzerine Boğaziçi ve İstanbul isimli bir eser hazırlamıştır (Eldhem, 2013, s.505, Dethier, 1993, s. 19).

Dethier'in 1866-1877 yılları arasında Helen Filoloji Derneğine üye olmuştur. Derneğin arkeoloji komitesine 1871-1877 yılları arasında üyeliği bulunmaktadır. Saray kütüphanesindeki eserleri incelemiş ve derneği keşifleri ve müzedeki çalışmaları hakkında sıkça bilgilendirmiştir (EFSK, cilt.2, s. 103, EFSK, cilt.3, s. 42-62, EFSK, cilt.4, s. 198, EFSK, cilt.9, s. 213). Paspatis ile Kritsooulos metinlerini inceleyip çalışmalarda bulunmuştur (EFSK, cilt.14, s. 163). Arkeolojik nesneleri toplamaya meraklı olduğu bilinen Dethier'in derneğin koleksiyonlarına da katkısı olmuştur (Dethier, 1993, s. 8, EFSK, cilt. 5, s. 142). Toplantı tutanaklarında özellikle ilk yıllarda yer alan arkeoloji temalı uzun tartışmaların Dethier'e fikrinin sorulması

¹⁸ Yılanlı Sütun, Hebdomon Sarayı, Çemberlitaş, Tehodosius Sütunu, Kara Surların kuzey bölümü.

ile sonladığı görülmektedir (EFSK, cilt.4, s. 187-188, EFSK, cilt.2, s. 251). Bu vesile ile dernek içinde saygı gördüğü anlaşılmaktadır.

Pavel Borisovich Mansurov (1860-1932): Soylu bir ailenin mensubu olarak dünyaya gelmiş ve ailenin diğer erkek üyeleri gibi üniversite eğitimi gördükten sonra devlet hizmetinde çalışmıştır (Winning, 2014, s. 96). 1884-1901 yılları arasında İstanbul'daki Rus konsoloslukunda sekreter olarak görev yapmıştır (Winning, 2014, s. 98). Babası gibi kendisi de arkeoloji bilimine ilgi duymaktadır ve Ortodoks Kilisesine bağlılığından ötürü çalışmalarını Bizans dönemi üzerinde yoğunlaştırmıştır. 1894 yılında İstanbul Rus Arkeoloji Enstitüsünü ailesinin finansal desteğini de alarak kurmuştur (Üre, 2014 s.126, Winning, 2014, s. 98). Aslında bu fikir 1884'teki 6. Odessa Arkeoloji Konferansında ortaya çıkmış, hayata geçirilmesi zaman almıştır (Üre, 2014 s.132). Pavel Mansurov'un bir başka ilgi alanı, Osmanlı yönetimi altındaki Balkanların Ortodoks halklarıdır. Bu nedenle İstanbul'daki görevinin ardından Moskova'ya dönmeden önce Belgrad Rus konsoloslukunda 2 yıl çalışmıştır (Winning, 2014, s. 98).

Kendisi Helen Filoloji Derneğine 1887-1899 yılları arasında muhtemelen İstanbul'un entellektüel ortamını tanımak amacı ile üye olmuştur. Derneğin arkeoloji komitesine 1889-1898 yılları arasında, kayda değer sayılabilecek bir süre katılmış olsa da komite raporları ve toplantı tutanaklarının arkeoloji temalı bölümlerinde ismine rastlanılmamaktadır. Derneğin üye listesinde adı Pavlos Mansurov olarak Yunancalaştırılmış şekilde kayda geçmiştir (EFSK, cilt. 27, s. 0).

Alexander van Millingen (1840-1915): Julius Millingen'in oğlu olarak İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Malta'daki Ptotastan Kolej'inde ve ardından Polmont'taki Lodge Akademisi'nde eğitim görmüştür. 1866'da Edinburgh New College'de ilahiyat doktorasını almıştır. 1868'de kuzey Cenova'daki İskoç Kilisesi'nde rütbesi almış ve İstanbul'a dönmeden önce, aynı kilisede bir yıl boyunca rahip olarak görevlendirilmiştir. Pera'daki Union Church'te rahip olarak ve Robert Kolej'de tarih öğretmeni olarak görev yapmıştır. Bu sırada İstanbul'un Bizans mimarisi üzerine birçok araştırma gerçekleştirip konu ile ilgili birçok çalışma yayınlamıştır.¹⁹ Aynı

¹⁹ Alexander van Millingen bazı kitapları; (1899). Byzantine Constantinople: the walls of the city and adjoining historical sites. John Murray: London; (1906). Constantinople. Painted by Warwick Goble. Described by A. Van Millingen . Adam & Charles Black: London; (1912). Byzantine Churches in Constantinople: their history and architecture (Ramsay Traquair, W S George ve A. E. Henderson ile

zamanda ilk baskıları 1840'a doğru yapılan Murray's Handbook 'un sonraki baskılarında İstanbul bölümünün redaksiyonuna yardımcı olmuştur ve Encyclopaedia Britannica için bazı maddeler yazmıştır. Bireysel çalışmaları ile birlikte Robert Kolej'deki görevini vefaata kadar sürdürmüştür.

Van Milingen Helen Filoloji Derneğine 1882-1915 yılları arasında üye olmuştur. Derneğin arkeoloji komitesine 1883-1885 yılları arası ve 1888-1898 yıllarında, komite üyelerinin isteği üzerine tekrar üye olmuştur (EFSK, cilt. 21, s. 192). Şehrin tarihi topoğrafyası ile ilgili ilk çalışmasını derneğin dergisinde yayınlanmıştır. Hebdomon semtinin uzun yıllar kaynaklarda Tekfur Sarayı civarında olduğu zannedilmiş ve Van Millingen bunun yanlışlığını ve Hebdomon'un bugünkü Bakırköy olduğunu ispat etmiştir (EFSK, cilt. 20-22, arkeoloji eki, s. 33-37). Daha sonra 1899'da yayınlanan kitabında bu konuya tekrar değinmiştir.

Andreas David Mordtmann (1811-1879): Hamburg'da doğup, öğretmen yetiştiren bir akademi olan Johanneums'da eğitim görmüştür (Mordtman, 1999, s. 111). Maddi zorluklar nedeni ile eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalmış ve bu süreçte öğretmenlik yaparak geçinmeye çalışmıştır (Mordtman, 1999, s. 111). Hamburg Senatosu'nda çalıştığı yıllar da, bir dizi Avrupa dili ve Arapça öğrenmiştir (Mordtman, 1999, s. 111). 1836'da, Hamburg Şehir Kütüphanesindeki Doğu yazmalarının kataloğunu hazırlamakla görevlendirilmiştir (Eyice, 1994, s. 489). 1845 yılında Kiel Üniversitesi Felsefe Fakültesi kendisine fahri doktora unvanı vermiştir (Eyice, 1994, s. 489). Mordtmann'ın kitabının ön sözünde yer alan Semavi Eyicenin hazırladığı biyografiye göre, Hansa'nın İstanbul temsilciliğinde görev yapmak üzere 1846 yılında İstanbul'a gelmiştir (Mordtman, 1999, s. 111). 1850-1859 yılları arasında Anadolu'ya pek çok gezi düzenlemiştir (Eyice, 1994, s. 489). 1860-1870, yılları arasında Ticaret Mahkemesi'nde hakim olarak görev almıştır (Eyice, 1994, s. 489).²⁰ 1872-1873 yıllarında İstanbul'da yayımlanan "Phare du Bosphore" gazetesinin yayın müdürlüğünü ve başyazarlığını yapmıştır (Eyice, 1994, s. 489). 1877'de Maarif Nâzırı Münif Paşa tarafından Mekteb-i Mülkiyye'nin coğrafya hocalığına

birlikte). Macmillan & Co, London; (1913). The Church of Saint Eirene at Constantinople (Walter S. George ile birlikte). Oxford University Press: London.

²⁰ Bu gezilerin notları 1925'de F. Babinger tarafından yayınlanmıştır.

tain edilmiştir (Eyice, 1994, s. 489). Part, Sasani sikkeleri ile Bizans kurşun mühürlerinden meydana gelmiş koleksiyonlara sahip olduğu bilinmektedir. Literatürde kendisi gibi arkeoloji ile ilgilenen iki oğluyla sıkça karıştırıldığından, Mordtmann “baba” olarak anılmaktadır. Kendisinin çalışmaları, arkeoloji ve Osmanlı Devleti ile ilgili olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.²¹

Mordtmann Helen Filoloji Derneğine 1863-1979 yılları arasında üye olmuştur. Derneğin arkeoloji komitesinde kuruluşundan vefatına kadar (1871-1879) aralıksız etkinlik göstermiştir. Komite raporlarından anlaşıldığı üzere toplantılara katılmaya çalışmış ve dernek ile paylaştığı biraysele çalışmalarının dışında komitenin verdiği çeşitli görevleri üstlenmiştir. Komite, Alemdağı (Damatri) civarında eski Bizans imparatorlarının yazlık sarayları olan tarihi kalıntıları incelemesi için Mordtmann ve Tünelci Ahmet Bey’i görevlendirmiştir (EFSK, cilt 6, s. 271-272). Ayrıca kendisi komitenin incelemesi için çeşitli kabartma ve kitabelere dikkat çekmiştir (EFSK, cilt 11, s. 169-170). Derneğin dergisinde yayınlanmış “Ermenistan’ın en Eski Anıtları Hakkında”, “Palmira Kentinin en Eski Kalıntıları Hakkında”, “Bursa’nın Kitabeleri” ve Seyyit Battal Gazi Türbesi Hakkında isimli dört makalesi mevcuttur (EFSK, cilt 6, s. 64-77, EFSK, cilt 7, s. 15-22, EFSK, cilt. 9, arkeoloji eki, s. s11-x11, EFSK, cilt. 9, arkeoloji eki), s. xiv-xxvii).

Andreas David Mordtmann (1837-1912): Kendisi ile aynı ismi taşıyan babanın büyük oğlu olarak Hamburg’da dünyaya gelmiştir. Eğitim hayatı ile ilgili mevcut fazla bilgi olmasa da İstanbul’da muayenehanesi olan bir tıp doktoru olduğu bilinmektedir (Eyice, 1994, s. 490). Kendisi çalışmalarını Bizans devri üzerine yoğunlaştırmış bir amatör arkeolog olarak tanınmıştır. Konu ile ilgili çalışmaları Helen Filoloji Derneği’nin Dergisinde, L’Annuaire Oriental’de ve Almanca dergilerde yer almıştır. 1892 yılında kendisinin makalelerinden derlenen İstanbul’un Bizans dönemi topografyasına dair çalışması Fransızca olarak yayınlanmıştır (Eyice, 1994, s. 490).²² Semavi Eyice bu çalışmasından ötürü Mordtmann’ı Bizans

²¹ Mordtmann’ın tarih ve arkeoloji temalı çalışmaları; (1858). *Belagerung und Eroberung Konstantinopels durch die Türken in Jahre. Originaluellen bearbeitet*: Stuttgart; (1864). *Epigraphik. von Byzantion und Constantinopolis von den ältesten Ze- iten bis zum Jahre Christi 1453* (Dethier ile birlikte). *Denkschriften der Akademie der Wissenschaften*, XIII: Viyana. Mordtmann’ın Osmanlı devleti temalı çalışması; (1877, 1878). *Stambul und das moderne Türkenthum, politische, sociale und biographische Bildervon einem Osmanen*. Duncker ve Humblot: Leipzig.

²² Andreas, D. M. (1892). *Esquisse Topographique de Constantinople*, Lille.

kaynaklarını dikkatli tarayıp, şehir içinde dolaşarak tespitler yapan, zaten fazla bir iddiası da olmayan bir arkeolog olarak tanımlamaktadır (Eyice, 1994, s. 490).

Mordmann Helen Filoloji Derneğine 1871-1908 yılları arasında üye olmuştur. Babası ile karıştırılmamak adına kendisi dernek içinde bazen oğul Mordtmann bazen ise doktor Mordtmann olarak anılmaktadır. Dernek üyeliğinin hemen ardından arkeoloji komitesinde çalışmalarına başlamıştır. 1871-1886 ve 1890-1907 yılları arasında arkeoloji komitesine üyeliği bulunmaktadır. Üyeliğinin hemen ardından, “Ayasofya'nın Kurşun Mühürleri Hakkında”, “Bizans Kurşun mühürleri Hakkında”, “Boğdan sarayı yanı Vaftizci İoannes Prodromos Manastırı (Palia Petra)”, “Konstantinopolis Topografyası”, “Selanik Kitabeleri”, “Konstantinopolis'ten Önce Avarlar ve Persler” ve “Athos'un Tarihi Kitabelri” isimli makaleleri derneğin dergisinde sırasıyla yer almaya başlamıştır (EFSK, cilt 6, s. 108-112, EFSK, cilt 7, s. 57-81, EFSK, cilt. 7, s. 57-81, EFSK, cilt. 19, arkeoloji eki, s. 3-9, EFSK, cilt. 19, arkeoloji eki, s. 9-14, EFSK, cilt. 19, arkeoloji eki, s. 28, EFSK, cilt. 20-22, arkeoloji eki, s. 54-60, EFSK, cilt. 20-22, arkeoloji eki, s. 61-72). Bu makalelerin yanı sıra dernek üyelerine, toplantı tutanaklarında özet olarak geçen, Aya İrini Kilisesi'nin avlusunda bulunan heykel ve 14. yüzyıl Konstantinopolis anıtları temalı sunumlar gerçekleştirmiştir (EFSK, cilt. 15, s. 40, EFSK, cilt. 16, s. 338, 345). 1901-1907 yılları arasında komite başkanlığı yapmıştır. Ayrıca 1874-1876 yıllarında derneğin arkeoloji koleksiyonlarının küratörlüğü görevini üstlenmiştir (EFSK, cilt. 9, s. 264, EFSK, cilt. 10, s. 179). Bu koleksiyonlara çeşitli parçalar ve bir harita hediye ederek katkıda bulunmuştur (EFSK, cilt. 14, s. 163, EFSK, cilt. 22, s. 43). Kendisi Paspatis'in vefaatinin ardından biyografisini yazmakla görevlendirilmiştir ve konuşması sırasında bir Alman olmasına rağmen Yunancasının düzgünlüğü dernek üyelerini kendisine hayran bırakmıştır (EFSK, cilt. 23, s. 50).

Johannes Heinrich Mordtmann (1852-1932): Andreas David Mordman'ın (1811-1879) en küçük oğlu olarak İstanbul'da dünyaya gelmiştir. 1861'den 1871'e kadar, Hamburg'daki Johanneum'da eğitim almıştır (Yazar, 2018, s. 56). Ardından Bonn Üniversitesi'nde filoloji eğitimi almıştır ve burada yavaş yavaş doğu çalışmalarına yönelmiştir (EFSK, cilt. 6, s. 154, Yazar, 2018, s. 56). 1874 yılında, Berlin'de bugünkü Humboldt Üniversitesi olan Berlin'deki Friedrich-Wilhelms Üniversitesi'nde “Marmora Ancyra” (Ankara Mermer Kitabeleri) isimli çalışmasıyla doktorasını almıştır (Yazar, 2018, s. 56). 1875'den 1910 yılına kadar

Selanik, İzmir ve İstanbul'daki Alman Konsolosluklarında tercüman, konsolos ve başkonsolos olarak çeşitli görevlerde bulunmuştur (Yazar, 2018, s. 56-57). 1910 yılında emekliliğini isteyip İzmir'den İstanbul'a taşınmıştır. Fakat Birinci Dünya Savaşı sırasında tekrar Alman konsolosluğunda göreve çağırılmıştır (Yazar, 2018, s. 57). 1914-1918 yılları arasında Darülfünun'da Tarih Metodolojisi Dersleri vermiştir (Yazar, 2018, s. 57). Mondoros Mütarekesi akabinde Mordtmann sınır dışı edilmiş ve Almanya'ya dönmüştür (Yazar, 2018, s. 58). Kendisinin arkeoloji temalı Almanca makalelerinin derlemesi Franz Babinger tarafından 1933 yılında yayınlanmıştır.

Modrmann'ın Helen Filoloji derneğine 1872 yılında Bonn'da öğrenciyken üye olmuştur. üyeliği 1899 yılına kadar devam etmiş ve 1912 yılında tekrar üye olmuştur. Arkeoloji komitesinin de aktif bir üyesidir. İlgili komiteye 1877-1882 ve 1883-1888 yıllarında katılmıştır. Kolektif çalışmalara katıldığı gibi, bireysel çalışmaları hakkında da diğer üyeleri sıkça bilgilendirmiştir. Komitenin kendisine verdiği görevlerden bazıları, derneğin kayıt altına aldığı bazı kitabeleri inceleme ve Arap coğrafyacı Ibn-el-Vardi (14. yüzyıl) ve Ibn-Haukal'ın (9. yüzyıl) çalışmalarının tercümesini gerçekleştirmektir (EFSK, cilt. 19, s. 102, EFSK, cilt. 20, s. 73, EFSK, cilt. 16, s. 372). Komitenin raporlarına göre, İstanbul civarında gerçekleşen çeşitli kazılara katılmış ve kitabe, lahit, sütun başlığı gibi antik ve Bizans dönemlerine ait parçaları bizzat keşfetmiştir (EFSK, cilt. 17, s. 193, EFSK, cilt. 20, s. 73-74).

Xenophon Sideridis/Sideropulos (1851-1929): Üsküdar'da dünyaya gelmiş, babasının vefatının ardından okulu bıraktığı için yüksek öğrenim görememiştir (Stephanou, 1930, s. 79). Üsküdar Rum Okulu öğretmenleri Sideridis için, biraz entellektüel katkı sağlamak amacı ile bir ek sınıf oluşturmuştur (Stephanou, 1930, s. 79). Başta kardeşi Spiridon ile birlikte mütevazı bir ticaret evinde çalışmaya başlamıştır ve kısa zaman sonra ünlü tüccar Georgos Hrisovergis'in (Konstantiniye Şirketi) ortağı olmuştur (Stephanou, 1930, s. 80). Bizans çalışmalarına kendi ayrıntılı yorumlarının eşlik ettiği tarihi belgeleri yayınlayarak başlamıştır. 1908 yılında Konstantin Paleologos'un biyografisi ve mezarı ile ilgili çalışmasını Atina'da yayınlamıştır. 1911-1921 yılları arasında Atina'ya göç etmiştir. 1917 yılından itibaren ticaret hayatını bırakıp kendisini bilimsel çalışmalarına adanmıştır (Stephanou, 1930, s. 80). 1928 yılında Georgios Sholarios'un belgelerini iki cilt halinde Paris'te yayınlamıştır. 3. cildin basımını göremeden vefat etmiştir (Stephanou, 1930, s. 80-81). Görünür yeterliliği, resmi unvanlarının

bulunmamasından daha ağır basmıştır ve Rus Arkeoloji Enstitüsü, Petrograd İmparatorluk Akademisi ve Atina Akademisi onu üye olarak kabul etmiştir (Stephanou, 1930, s. 80).

Sideridis Helen Filoloji derneğine 1880 yılında üye olmuştur ve üyeliği muhtemelen derneğin son yıllarına kadar sürmüştür. Kendisinin soy ismi bazen Sideridis bazen ise Sideropulos olarak geçmektedir. Arkeoloji komitesindeki çalışmalarına 1884-1888 yılları arası ve 1889'dan komite çalışmayı durdurana dek devam etmiştir. Uzun yıllar komitenin sekreteri olan Sideridis son yıllarında başkanlığını da yapmıştır. Bizans araştırmalarının neredeyse tamamını derneğin dergisinde yayınlamıştır (EK). Bu çalışmalardan Hrisupoli (Boğazın Anadolu Yakası) ile ilgili olan, büyük ses getirmiş ve kendisinden genel toplantılarda defalarca tekrar sunması istenmiştir (EFSK, cilt. 20, s. 74). Dernekte toplanan ve daha sonra arkeoloji ekinde yayınlanacak olan kitabelerin dil, konum ve yıl olarak düzenlenme işini Andre Leval ile birlikte gerçekleştirmiştir (EFSK, cilt. 21, s. 205). Komitenin raporlarına yansıdığı üzere İstanbul'daki Bizans anıtlarını dolaşarak ve yüzey araştırmaları yaparak, keşiflerini derneğin toplantılarına taşımıştır (EFSK, cilt. 20, s. 73-74, EFSK, cilt. 22, s. 43-45, EFSK, cilt. 22, s. 109-110). Bu gezilerinde gördüğü yayınlanmamış kitabeleri kaydedip derneğe iletmıştır (EFSK, cilt. 23, s. 67-70, EFSK, cilt. 26, s. 104-106). Komite toplantılarından birinde, Sideridis Theodosios sarnıcının yerinin yanlış bilindiğine dikkat çekmiş, sütun sayısının yanlış olduğunu doğrusunun Acıçeşme'de olduğunu ve Theodosios isminin baş harflerinin orada bir sütunda yazdığını ileri sürmüştür (EFSK, cilt. 23, s. 67-70). Ayrıca komitedeki çalışmalarına ek olarak 1892-1893 ve 1901-1911 yılları arasında derneğin arkeoloji koleksiyonlarının küratörlüğünü yapmış ve Bizans dönemine ait iki imzalı plaka hediye ederek katkıda bulunmuştur (EFSK, cilt. 30, s. 7, EFSK, cilt. 31, s. 51).

Athanasios Georgios Dimitriadis (1850-1917): İstanbul'da dünyaya gelmiştir ve Türkçe kaynaklarda Dimitriadis Efendi olarak geçmektedir. Kendisi Pera'da Rum ve Fransız okullarında okumuş ve özel bir hocadan matematik dersleri almıştır (Aytekin, 2019, s. 15). Eğitim hayatının geri kalanı ile ilgili fazla bilgi edinilemese de mühendislik eğitimi aldığı düşünülmektedir. 1882 yılında Selanik'e Umur-ı Nafia Mühendisi (Bayındırlık Mühendisi) olarak tayin olmuştur ve 1890'da bu görevindeki hizmetlerinden ötürü kendisine dördüncü rütbeden Mecidiye Nişanı verilmiştir (Aytekin, 2019, s. 17). 1897 Osmanlı-Yunan savaşı sırasında bir yıl savaş esiri olarak

Atina'da tutulmuş ve sonrasında Selanik'teki görevine geri dönmüştür. 1899 yılında görevine itina göstermediğinden ve ilerleyen yıllarda (1902'ye kadar) Sermühendis Yüzbaşı Selim Efendi ve Sermühendis Horasan Efendi'nin yanında da zaman zaman görevlerinden açığa alınmıştır. 1902'de sermühendisliğe terfi ettikten sonra 1909'da Beyrut'a tayin edilmiş, ancak görev yerine gitmediğinden bu görevden alınmıştır. 1910 yılında Kosova'da görev yapmış ve 1914'te emekli olana kadar bu görevde kalmıştır. Memuriyet hayatı dışında 1874 yılında "Geometri Verileri, Alıştırma ve Uygulama Teorisi" adlı kitabı İstanbul'da ve Paris'te bir teknoloji dergisinde surların hareketi ve artezyen kuyuları hakkında makaleleri yayımlanmıştır (Aytekin, 2019, s. 19-25).

Dimitriadis'in Helen Filoloji Derneğine 1871-1883 yılları arasında üyeliği bulunmaktadır. Stavrakis Aristarhis'in önerisi ile 1871-1876 ve 1881-1882 çalışma yıllarında arkeoloji komitesine katılmıştır (EFSK, cilt 15, s. 32). Komitede arkeoloji araştırmalarından çok, haritanın hazırlanması, basım işleri ve masrafların çıkarılması gibi teknik görevler üstlenmiştir (EFSK, cilt 15, s. 33, 36). Kendisi matematik temalı bilimsel çalışmalarını 1876-1882 yılları arasında üye olduğu bilim komitesinden derneğe duyurmuştur. Derneğin arkeoloji komitesi ile olan anlaşmazlıklarının ardından çalışma hayatına İstanbul dışında İmparatorluğun çeşitli vilayetlerinde devam etse de emekliliğinde İstanbul'a geri dönmüş ve hayatının geri kalanını İstanbul'da geçirmiştir (Aytekin, 2019, s. 23).

Derneğin üye listesi incelendiğinde Osmanlı yöneticilerinden önemli isimler de karşımıza çıkmaktadır. Dernek bünyesinde gerçekleşmiş yukarıdaki biyografilerde yer alan faaliyetler her zaman bu kişiler için söz konusu değildir. En iyi ihtimalle dernek onların başka bir dilde yayınlanmış bireysel çalışmalarını Yunancaya çevirip kendi dergisinde yayınlamıştır. Ancak bu durum onların derneğe fazla katkısı olmadığını göstermez. Bu kişilerin dernek yöneticileriyle ve kendi alanlarıyla ilgilenen diğer üyelerle ne gibi temasları olduğu, derneğin arşivleri de kayıp olduğu için bilinmemektedir. Ayrıca dernek sağladığı bu sosyal ağı genişletme çabasının bir ürünü olarak elçiliklerdeki üst düzey görevlileri, yabancı kurumların müdürlerini, akademisyenleri ve Dethier'den sonra Müze-i Hümayun müdürlerini üyeleri arasına katmaya her daim devam etmiştir. Bu kişilerin de komitede faaliyet gösteren üyelerin çalışmalarına bir şekilde katkı sağlamış olması muhtemeldir.

Yukarıdaki biyografilerden de anlaşıldığı üzere, komitede aktif görev alan üyelerin çoğu amatör olarak arkeoloji ile ilgilense de konuyla ilgili istikrarlı bir biçimde çok sayıda çalışma ve makale ortaya koymuşlardır (EK G). Kişisel araştırmalarındaki konu seçimleri aynı derneğin kolektif çalışmalarında da olduğu gibi, yaşadıkları şehirlerden, seyahatlerinden, bağlantıları aracılığı ile ulaşabildikleri verilerden (kazılar, arşiv ve kütüphaneler) etkilenmiştir. Zaten bu çalışmalarını diğer üyelere tanıttıklarında uzun tartışma ve fikir alışverişleri gerçekleşmiş ve araştırmalarını aldıkları eleştiriler doğrultusunda geliştirme fırsatı bulmuşlardır.

Derneğin onlara sunduğu tek fırsat arkeoloji çalışmalarını diğer üyelere tanıtmak değildir. Aristarhis ve Gedeon gibi Patrikhane ile ilişkili bazı üyeler dernek dışındaki bağlantılarını da kullanarak yayınladıkları araştırmalarında belli bir çizgiyi takip edip İstanbul'da elde ettikleri statüyü sağlamlaştırırken, Papadopulos-Keramevs ise derneğin sunduğu fırsatlar sayesinde St. Petersburg'un akademik çevrelerinde kendisine bir yer bulabilmiştir.

Arkeoloji komitesinde etkinlik gösteren üyelerin biyografileri incelenirken Rum üyelerin kayda değer bir kısmının emeklilik yıllarını geçirmek için Yunanistan'a taşındığı gözlemlenmiştir. Akademik çalışmalarına orada (belki de Helen Filoloji Derneği'nin yarattığı etkiyle) sayıları artmaya başlayan araştırma merkezlerinde devam etmişlerdir. Bu durum komitenin son yıllarında arkeoloji çalışmalarının zayıflayışını açıklamaktadır. Giderken kişisel arşiv ve kütüphanelerini de götürmüş olmaları, onların içerisinde dernek ile ilgili yazışma ve belgelerin olabilme ihtimali sonraki araştırmalar için akılda tutulmalıdır.

6. SONUÇ

Helen Filoloji Derneği'nin arkeoloji alanındaki çalışmaları her ne kadar zaman içinde hafızalardan silinip eğitim faaliyetlerinin gölgesinde kalmış olsa da derneğin kendisi ile aynı adı taşıyan dergisi incelendiğinde bu çalışmaların neredeyse 50 yıla yayılan sürekliliği, kapsamı, dönemin önemli aktörlerince gerçekleştirilmiş olmaları ve tüm bu aktörlerin tek bir çatı altında toplanışı bile önemini vurgulanmaktadır. Bu aktörler arasında Philipp Anton Dethier, Aleksandros Paspatis ve Alexander van Millingen gibi günümüz literatüründe tanınan isimler olduğu kadar Athanasios Papadopoulos-Keramevs, Xenophon Sideridis-Sideropoulos ve Charles George Curtis gibi bu alanda en az onlar kadar çabalamış ve nitelikli araştırmalar ortaya koymuş, ancak zaman içinde unutulmuş isimler de vardır.

Bu isimler dernek bünyesinde faaliyet gösteren arkeoloji komitesinde geçmişin mimari ürünlerini incelemiş ve çeşitli kolektif çalışmalarda bulunmuştur. Bu çalışmalar kimi zaman İstanbul civarındaki inşaatlar sırasında ortaya çıkan yapı kalıntılarını incelemek olmuş, kimi zaman ise kentin tarihsel topografyasını gösteren bir harita hazırlamak gibi uzun soluklu işlere girişmişlerdir. Üyeler arasında birçok dilbilimcinin bulunması, adeta bir katalog mantığıyla Yunan dünyasına ait yazıtların dernek bünyesinde toplanmasına yol açmıştır. Bu durum da somut olanın toplanıp aydınlatılması ve onların içinden yayınlanmamış olanların tespit edilip yayınları aracılığıyla aktarılmasıyla sonuçlanmıştır.

Arkeoloji komitesinin istikrarlı çalışmaları sonucu Osmanlı yetkilileriyle bir takım temaslar söz konusu olmuştur. Bunlara örnek olarak maarif nezaretinin incelenmek üzere derneğe bir takım eski eserler göndermesi ve Müze-i Hümayun'daki bir takım eserlere inceleme amacıyla kolayca ulaşabilmeleri verilebilir. Ancak bu temaslar Dethier'in kurumun müdürü olmasıyla başlamış ve vefaatiyle son bulmuştur. Yine de komitenin çeşitli ülkelerdeki kurumlardan aldığı davetlere bakılırsa, bilim dünyasında araştırmalarıyla saygın bir konum elde ettiği söylenebilir.

Komitenin özellikle Bizans devrine yoğunlaşan araştırmaları, üyelerinin bireysel çabalarıyla olduğu kadar, derneğin kurumsal desteğiyle de beslenmiştir. Bu desteğin

büyük bölümü, derneğin yabancı akademisyenler, kurumlar ve Osmanlı yöneticileri ile kurduğu yakın ilişkilerle oluşturulan sosyal ağ sayesinde sağlanmaktadır. Geri kalanı ise, derneğin ihtiyaçları doğrultusunda belli projeler için yardım toplayarak nispeten kolayca finansman sağlayabilme becerisinden kaynaklanmaktadır. Dernek arkeoloji komitesinin talebi üzerine çalışmaları için gereken yabancı yayınları, haritaları satın almış ve bir takım işler için gerekli olan ressam ve elyazmalarını kopyalayan kişileri ücretli olarak çalıştırmıştır. Burada belirtmekte fayda olacaktır ki derneğin bilimsel faaliyet gösteren birimleri içerisinde harcamaları en yüksek olan arkeoloji komitesidir. Bu da aslında derneğin bu araştırmalara verdiği önemin bir göstergesi sayılabilir.

Helen Filoloji Derneği'nin satın aldığı tek şey akademik yayınlar değildir. Zaman içerisinde derneğin bünyesinde biriken tarihi eserler komite üyelerince incelenmektedir ve üyelerin isteği veya onayı doğrultusunda yeni eserler de satın alınabilmektedir. Ancak bu arkeolojik koleksiyonun, herhangi bir sistematik kazı ve toplama yönteminden ziyade organik bir biçimde gerçekleşen bağışlarla oluştuğu da söylenebilir. Dernek üyelerinin çoğu dış görünüşleri esas alınarak tarihi eserlerin kayırılmasına karşıdır. Onlar için esas olan bu eserlerin derneğin milli değerlerine uygun olması yani Yunan dünyasını temsil etmeleridir. Osmanlı topraklarının ise Yunan dünyasına ait eserler bakımından bir hayli zengin olduğu göz önünde bulundurulacak olursa, satın alınacak eserlerde aranılan kriterler, bilimsel araştırmalarına fayda sağlaması ve sahte olmamalarıdır. Zaten derneğin asıl amacı müzelerdeki gibi bu eserleri sergilemek veya sadece prestij amaçlı böyle bir koleksiyona sahip olmak olsa, eserlerin sunumu için daha fazla çaba sarf etmiş olmaları gerekirdi.

Üyeler her ne kadar kolektif çalışmalarının özgün ve daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış olmasına özen gösterse de, Bizans araştırmalarında “Avrupalıların” gerisinde kaldıklarını düşünmektedirler. Bunun tek nedeni derginin uygulanan sansür nedeniyle gecikmeli olarak okuyucularla buluşması değildir. Derneğin kolektif çalışmaları dönemsel olarak üyelerin katılımından etkilenmektedir. Zaten çoğu üye için bu araştırmalar ikincil bir uğraştır. Bu nedenle her zaman belli bir ivme ile bu araştırmaları yürütmek mümkün olamamıştır. Dernek nizamnamelerin öngördüğü yaptırımları uygulamadığı için de komite toplantılarına katılımda istikrar, biraz da üyelerin inisiyatifine kalmıştır. Batılı araştırmacıların ön planda olduğu bir dönemde

derneğin en çok yabancı üyeyi içinde barındıran biriminin “Avrupalıların” gerisinde olduğunu düşünmesi çok da ilginç değildir. Bu söylem Osmanlı topraklarında gerçekleşen Bizans araştırmalarında Rumların etkin bir konum elde çabası olarak yorumlanabilir.

Konu Bizans olduğunda derneğin Rum üyeleri yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan anıtların koruyucuları olma misyonunu üstlenmişlerdir, oysa yabancı üyeler genellikle sade bir bilimselliği amaçlamaktadır. Derneğin arkeoloji komitesinde etkinlik gösteren Rumların Bizans ile kurdukları bağ öylesine kuvvetlidir ki, bu durum araştırmalarına da yansımıştır ve Bizans anıtları bir ulusun kültürel mirasına dönüştürülmüştür. Yazılı kaynakların yerinde incelemelerle desteklenmesi, Bizans İstanbul’unun bir konsept olarak algılamının ötesinde, çok daha canlı bir şekilde kurgulanmasıyla sonuçlanmıştır. Geç Osmanlı döneminde politik projelerin meşrulaştırılmasında bir araç olarak kullanılan mimarlık tarihi öğeleri, Avrupa’da milletlerin ortaya çıkış sürecini takip eden milliyetçilik akımıyla beraber, İstanbul’da Rum-Ortodoks cemaatin kimlik oluşturma ihtiyacına hizmet etmiştir. Üstlenilen bu misyon imparatorluğun dört bir yanındaki anıtların fotoğraf ve çizimlerle belgelenip dernek arşivlerinde toplanması ile neticelenmiştir. Eğer bu oluşturulan muazzam kataloğa günümüzde ulaşılabiliyor olsaydı belki de özgün niteliklerini kaybetmiş veya yok olmuş birçok Bizans anıtının kaderi bugün daha farklı olabilirdi.

Derneğin arşivinin akıbeti günümüzde hala kesin olarak bilinmemekle birlikte muhtemel senaryolardan biri İstanbul ve yurt dışındaki sahaflara ve özel koleksiyonlara dağılmış bir biçimde olmasıdır. Bu nedenle çalışma kapsamında incelenen derneğin yayınları arkeoloji komitesinin faaliyetlerinin izinin sürülebileceği en önemli kaynaktır. Derneğin dergisi özellikle Bizans sanatı ve mimarisi ile ilgili yeni araştırmalara önemli katkılar sağlayabilir. Yine de unutmamak gerekir ki derneğin tüm faaliyetlerinin her aşamasına ve toplantılarda konuşulan her detaya eksiksiz bir biçimde dergide yer verilememiştir. Derneğin arkeoloji komitesinin çalışmaları yeni araştırmalar için büyük bir potansiyeli içinde barındırmaktadır. Konu ile ilgili mevcut bilgiler, Neologos (Νεολογος) gazetesi ve Eklisiastiki Alithia (Εκκλησιαστική Αλήθεια) gibi dernek ile ilişkili yayınların sistematik biçimde taranmasıyla genişletilebilir.

KAYNAKLAR

- Allen, H. S.** (1999). Finding the Walls of Troy: Frank Calvert and Henrich Schliemann at Hisarlık. University of California Press, Los Angeles.
- Ar, B.** (2013). Osmanlı Döneminde Aya İrini ve Yakın Çevresi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora tezi.
- Authentopoulos, T.** (1972). Konstantinopolis Yunan Edebiyat Cemiyeti'nin 1918-1922 Yılları Arası Başkanlığını Yapan Minas Authentopoulos'un Şeffaflık Raporu, (Λογοδοσιαί Μηνια Αὐθεντοπούλου, Προέδρου τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλογοῦ 1918-1922), Αθήνα.
- Aytekin, Ü.** (2019). Sermühendis Dimitriadis Efendi, Dimitriadis Efendi'nin Marmara Sahil Surları Panoraması / The Panorama of the Marmara Sea Walls by Dimitriadis Efendi. Koç Üniversitesi Stavros Niarchos Vakfı Geç Antik ve Bizans Araştırmaları Merkezi, Editör, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul Arkeoloji Müzeleri, İstanbul, 13-31.
- Barsanti, C.** (2012). Broken Bits of Byzantium. Introduction à l'édition chritique, Restes de la Reine des Villes, (Michele Bernardini, Jürgen Paul ed.). Eurasian Studies, vol. X/1-2, 127-151.
- Burgess, T.** (1913). Greeks In America An Account Of Their Coming Progress Customs Living And Aspirations. Sherman French Company.
- Cezar, M.** (1995). Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, İstanbul.
- Chisholm, H.** (1922). Pears Sir Edwin, Encyclopædia Britannica, (12th ed.). London & New York: The Encyclopædia Britannica Company, 47. <[https://en.wikisource.org/wiki/1922_Encyclopædia_Britannica/Pears ,_Sir_Edwin](https://en.wikisource.org/wiki/1922_Encyclopædia_Britannica/Pears,_Sir_Edwin)> alındığı tarih 31.08.2021
- Colonas, V.** (2005). Greek Architects in the Ottoman Empire (19th – 20th Centuries). Olkos (Publisher), Athens.
- Çelik, Z.** (2016). Asar-ı Atika, Osmanlı İmparatorluğu'nda Arkeoloji Siyaseti. Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- EFSK,** (1863). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1861-1863 (Ο ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Συλλογὸς 1861-1863), Τόμος Α, Τυπογραφείου Βυζαντιδὸς, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK,** (1864). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1863-1865 (Ο ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Συλλογὸς, 1863-1865), Τόμος Β, Τυπογραφείου Βυζαντιδὸς, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK,** (1868). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1865 (Ο ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Συλλογὸς, 1865), Τόμος Γ, Τυπογραφείου Ι. Παλλαμαρη, Κωνσταντινούπολει.

- EFSK,** (1871). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1865-1870 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1865-1870), Τόμος Δ, Τυπογραφείου Ι. Α. Βρετου, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK,** (1872). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1870-1871 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1870-1871), Τόμος Ε, Τυπογραφείου Ι. Α. Βρετου, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK,** (1873). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1871-1872 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1871-1872), Τόμος ΣΤ, Τυπογραφείου Α, Κορομηλα, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK,** (1874). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1872-1873 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1872-1873), Τόμος Ζ, Τυπογραφείου Α, Κορομηλα, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK,** (1874). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1873-1874 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1873-1874), Τόμος Η, Τυπογραφείου Α, Κορομηλα, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK,** (1875). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1874-1875 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1874-1875), Τόμος Θ, Τυπογραφείου Α, Κορομηλα, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK,** (1877). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1875-1876 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1875-1876), Τόμος Ι, Τυπογραφείου Βουτυρα, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK,** (1878). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1876-1877 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1876-1877), Τόμος ΙΑ, Τυπογραφείου Βουτυρα, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK,** (1879). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1877-1878 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1877-1878), Τόμος ΙΒ, Τυπογραφείου Βουτυρα, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK,** (1880). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1878-1879 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1878-1879), Τόμος ΙΓ, Τυπογραφείου Βουτυρα, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK,** (1884). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1879-1880 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1879-1880), Τόμος ΙΔ, Τυπογραφείου Βουτυρα, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK,** (1884). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1880-1881 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1880-1881), Τόμος ΙΕ, Τυπογραφείου Βυζαντιδος, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK,** (1885). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1881-1882 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1881-1882), Τόμος ΙΣΤ, Τυπογραφείου Βουτυρα, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK,** (1886). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1882-1883 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1882-1883), Τόμος ΙΖ, Τυπογραφείου Βουτυρα, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK,** (1888). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1883-1884 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1883-1884),

Τομος ΙΗ, Τυπογραφείου Α, Κορομηλα, Κωνσταντινούπολει.

- EFSK**, (1888). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1884-1885 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος 1884-1885), Τομος ΙΘ, Τυπογραφείου Βουτυρα, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK**, (1891). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1885-1887 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1885-1887), Τομος Κ, Τυπογραφείου Α, Κορομηλα, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK**, (1891). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1887-1889 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1887-1889), Τομος ΚΑ, Τυπογραφείου Ι. Παλλαμαρη, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK**, (1891). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1889-1891 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1889-1891), Τομος ΚΒ, Τυπογραφείου Ι. Παλλαμαρη, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK**, (1893). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1891-1892 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1891-1892), Τομος ΚΓ, Τυπογραφείου Βουτυρα, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK**, (1895). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1892-1893 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1892-1893), Τομος ΚΔ, Τυπογραφείου Ι. Παλλαμαρη, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK**, (1895). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1893-1894 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1893-1894), Τομος ΚΕ, Τυπογραφείου Ι. Παλλαμαρη, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK**, (1896). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1894-1895 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1894-1895), Τομος ΚΣΤ, Τυπογραφείου Ι. Παλλαμαρη, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK**, (1900). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1895-1899 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, 1895-1899), Τομος ΚΖ, Τυπογραφείου Αδελφων, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK**, (1904). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1899-1902 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος 1899-1902), Τομος ΚΗ, Τυπογραφείου Αδελφων, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK**, (1907). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1902-1905 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος 1902-1905), Τομος ΚΘ, Τυπογραφείου Αδελφων, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK**, (1908). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1905-1907 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος 1905-1907), Τομος Λ, Τυπογραφείου Αδελφων, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK**, (1909). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1907-1908 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος 1907-1908), Τομος ΛΑ, Τυπογραφείου Αδελφων, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK**, (1911). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1908-1910 (Ο εν Κωνσταντινουπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος 1908-1910), Τομος ΛΒ, Τυπογραφείου Αδελφων, Κωνσταντινούπολει.
- EFSK**, (1914). İstanbul Yunan Edebiyat Cemiyeti, 1910-1911 (Ο εν

- Κωνσταντινούπολει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος 1910-1911), Τομος ΑΓ, Τυπογραφείου Αδελφών, Κωνσταντινούπολει.
- Eksertzoglu, H.** (1999). Osmanlı'da Cemiyetler ve Rum Cemaati Dersaadet Cemiyet-I Edebiyesi, 1861-1912. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Eldem, E.** (2010). Osman Hamdi Bey Sözlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Eldem, E.** (2013), Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts, vol. 127 – 128, The Archaeology of a Photograph: Philipp Anton Dethier and his Group for The History of Greek Art, s. 499-530.
- Eldem, E.** (2017). Theodor Makridi Bey ve 1907 Boğazköy Kazısı, The Discovery of an Anatolian Empire/Bir Anadolu İmparatorluğunun Keşfi, (Meltem Doğan-Alparslan, Andreas Schachner, Metin Alparslan ed.). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. s. 159-192.
- Eliopoulos, N.** (1940). Vasisios Mistakidis (Βασίλειος Μυστακίδης), Δελτίων Μεγαλοσχολιτών Εκδιδόμενων υπό του Συνδέσμου Μεγαλοσχολιτών. <<http://www.xn----f9bkh3fck.gr/meli/vasileios-mystakidis-1859-1933/>> alındığı tarih 31.04.2021
- Eyice, S.** (1994). Mordtmann, Andreas David (Baba), Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. Kültür Bakanlığı Tarih Vakfı cilt. 5, s. 489-490.
- Eyice, S.** (1994). Mordtmann, Andreas David (Oğul), Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. Kültür Bakanlığı Tarih Vakfı, Cilt. 5, s. 490-491.
- Eyice, S.** (1985). Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, Cilt 6, s. 1596-1603.
- Giannakopoulos, G.** (1998). Istanbul Hellenic Philological Association (1861-1922): Greek Education and Science as Nationalist Politics in the Ottoman Empire (Ο Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως (1861-1922): Η ελληνική παιδεία και επιστήμη ως εθνική πολιτική στην Οθωμανική αυτοκρατορία), Doktora Tezi, University of Athens.
- Giannakopoulos, G.** (1986). The Library of the Istanbul Hellenic Philological Association (Η Βιβλιοθήκη του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως (1863-1922)). Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, vol. 6, 287-322.
- Giannakopoulos, G.** (2014). Yunan Filoloji Derneği Dergisi. Yunan Bilimsel Dergilerinin Tarihine Katkı (Το περιοδικό του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου. Συμβολή στην Ιστορία των Ελληνικών Επιστημονικών Περιοδικών). Από τον Πάπυρο στο Ηλεκτρονικό Εγγραφο (ed. Maria Kanellopoulou – Boti). Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 111-123.
- İEFK,** (1907). Ulusal Hayır Kurumlarının Dergisi (Ημερολογιον των Εθνικών Φιλανθρωπικών Καταστημάτων), Τυπογραφείου Αδελφών, Κωνσταντινούπολει.
- Kapodistria, D.** (2007). Manuil Gedeon, Son Hakiki Fenerli (Μανουήλ Γεδεών, Ο τελευταίος γνήσιος Φαναριώτης). Ιστορία Εικονογραφημένη, τχ. 471,

104-107. <<http://kapodistria.blogspot.com/2007/09/blog-post.html>>
alındığı tarih 04.04.2021

- Karaca, A.** (2000). Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Arkeoloji Bilinci (1837-1909), (T. Baykara ed.), CİÉPO Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası XIV Sempozyumu Bildirileri, 18-22 Eylül, Çeşme, 381-391.
- Karaduman, H.** (2004). Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi. Türk Tarih Kurumu Belgeler Dergisi, Cilt XXV Sayı 29, 68-83.
- Karapanos, K.** (1873). Yunan Filoloji Derneği. 1872-1873 Çalışma Yılında Başkanlık Yapan K. Karapanos'un Yıl Sonu Raporu (Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος. Εκθεσις του Προέδρου Αυτου Κ. Καραπανου Περι των Κατα το Συλλογικον Ετος 1872-1873). Τυπογραφείου Α, Κορομηλα, Κωνσταντινούπολει.
- Kızıltan, Z.** (2019). Sunuş, Dimitriadis Efendi'nin Marmara Sahil Surları Panoraması / The Panorama of the Marmara Sea Walls by Dimitriadis Efendi. Koç Üniversitesi Stavros Niarchos Vakfı Geç Antik ve Bizans Araştırmaları Merkezi, Editör, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul Arkeoloji Müzeleri, İstanbul, 6-7.
- Kiriakantonakis, I.** (2017). Meslek Olarak Bilim. Athanasios Papadopoulos-Keramevs ve Vasilios Mistakidis, İstanbul-İzmir-Kudüs-St. Petersburg (Η Επιστημη ως Επάγγελμά. Αθάνάσιος Πάπάδοπουλος-Κεράμευς και Βάσιλειος Μυστάκιδης, Κωνσταντινουπολη-Σμυρνη-Ιερουσόλημ-Πετροπουλη). Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, vol. 20, 139-172.
- Lampaki, G.** (1911). Hristiyan Arkeoloji Derneği Bülteni (Δελτιον Χριστιανικης Αρχαιολογικης Εταιριας). Αθηνα.
- Macar, E.** (2013). İstanbul'dan Ankara'ya: İstanbul Helen Edebiyat Cemiyeti (Syllogos) Kütüphanesi'nin izinde. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Bilimler Dergisi, Cilt 12, Sayı 23, 139-149.
- Millingen, J. M.** (1831). Memoirs of the Affairs of Greece, with Anecdotes Relating to Lord Byron, London.
- Minaoglu, Ath. H.** (2018). Konferans Tutanakları. Tarih ve Edebiyatta İstanbul, 14-16 Mayıs 2016 (Πρακτικά Συνεδριου. Η Κωνσταντινουπολη στην Ιστορια και την Λογοτεχνια, 13-14 Μαιου 2016). Σύλλογος Κωνσταντινοπολιτων, Αθηνα.
- Mordtmann, A. D.** (1999). İstanbul ve Yeni Osmanlılar, Pera Yayıncılık, İstanbul.
- Morau, P.** (1954), Manuscripts of the Hellenic Philological Association (Les Manuscrits Grecs du Syllogos de Constantinople), Byzantion, XXIV no: 2, 607-609.
- Nestorova, T.** (1987). American Missionaries Among the Bulgarians, 1858-1912, East European Monographs.
- Ortaylı, İ.** (1985). Tanzimat'ta Vilayetlerde Eski Eser Taraması, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, cilt 6, 1599-1600.

- Özkan, S.** (2004). Osmanlı Devletinde Eski Eser Koleksiyonculuğu. Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt XIX, Sayı 2, 65-86.
- Öztürk, H. S.** (2015). Suna ve İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü: Hellenikos Philologikos Syllogos Yazıtlar Corpus'u, Aktüel Arkeoloji, Sayı 44, 8-9.
- Öztürk, H. S., Öztürk B.,** (2015). İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, Hellenikos Philologikos Syllogos Yazıtlar Corpusu: İstanbul'dan Antik Dönem Yazıtları, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yıllığı, Sayı 4, 7-26.
- Patrineli, H. G.** (1964). Manuil Gedeon (Γεδεών Μανουήλ). Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια, τόμος 4.
- Patsi, H.** (1978). Yeni Yunan Ansiklopedisi(Νέα Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια). Τόμος 14, Εκδόσεις Χάρα Πάτση, 474.
- Raycanovski, D.,** (1974). Bizans Arkeolojisi Çalışmaları Bakımından Ellinikos Philologikos Syllogos - İstanbul'da Rum Edebiyat Kurumu ve Bunun Dergisi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Mezuniyet Tezi.
- Pohlsander, H. A.** (2007). Güncel Alman Biyografisi (Neue Deutsche Biographie). Duncker & Humblot, Berlin.
- Prétextat-Lecomte,** (1902). Türkiye ve Doğu'nun Sanat ve Zanaatları (Les Arts et Les Métiers de la Turquie et de l'Orient). Société d'éditions scientifiques.
- Saunders, T. B.** (1894). Millingen, Julius Michael, Dictionary of National Biography (Lee Sidney ed.). London: Smith, Elder & Co. pp. 439-440.
<https://en.wikisource.org/wiki/Dictionary_of_National_Biography,_1885-1900/Millingen,_Julius_Michael> alındığı tarih 31.03.2021
- Shaw, W. M. K.** (2004). Osmanlı Müzeciliği, Müzeler, Arkeoloji ve Tarihin Görselleştirilmesi, (E. Soğancılar Çev.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Sinanlar, S.** (2009). Lecomte Prétextat: 19. Yüzyılda Pera'da Bir Sanat Adamı(Lecomte Prétextat: Un homme de l'art au XIXème siècle à Péra). Synergies Turquie 2, 59-67.
- Sönmez, A.** (2011). Truva Hazinelelerinin Peşinde Bir Hukuk Mücadelesi: Osmanlı Devleti ve Schliemann Davası. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Dergisi. Sayı 29, 215-228.
- Stephanou E.** (1930). Xenophon Sideridis (1851-1929). Echos d' Orient, vol. 29, 79-83.
- Sümertaş, F. M.,** (2016), Dr. Aleksandros G. Paspatis'ten Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi'ne İstanbul'un Kara Surları Üzerine Bir Çalışma, Toplumsal Tarih Dergisi, Sayı 272, 42-50.
- Şimşek, F., Dinç, G.** (2009). XIX Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Eski Eser Anlayışının Doğuşu ve Bu Alanda Uygulanan Politikalar, U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 16, 101-127.

- Tsilenis, S. E.** (2016). Bağış Faaliyetleri ve Kent Alanlarının Erken Dönem Oluşumu: Arnavutköy Rum Cemaati Örneği, Osmanlı İstanbulu IV. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu, (Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emrah Safa Gürkan ed), İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları.
- Üre P.** (2014). Byzantine Heritage, Archeology, and Politics Between Russia and The Ottoman Empire: Russian Archeological Institute in Constantinople (1894-1914). Doctoral Thesis. The London School of Economics and Political Science.
- Vassiadis, G., A.** (2007). The Syllogos Movement of Constantinople and The Ottoman Greek Education 1861-1823. Centre for Asiaminor Studies, Athens.
- Walford, E., Latimer Apperson, G., Stock, E.,** (1890). The Antiquary Magazine: a magazine devoted to the study of the past, vol. 22, 96.
- Whashburn, G.** (1909). Fifth Years in Constantinople and Recollections of Robert College. Houghton Mifflin Company, New York.
- Winning, A.** (2014). The Empire as Family Affair. The Mansurovs and Noblr Participation in Imperial Russia, 1850-1917, Geschichte und Gesellschaft Zeitschrift für Historische Sozialwissenschaft (Christoph Conrad, Ute Frevert, Paul Nolte ed). Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- Yazar, Ş.** (2018). Tarihte Usul Geleneği ve Johannes H. Mordtmann'ın "İlmi-i Usul- I Tarih" Başlıklı Eseri. Yüksek Lisans Tezi. Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Url-1** <<http://www.agos.com.tr/tr/yazi/2843/agos-un-arsivinden-bir-zamanlar-cemiyet-i-edebiye-simdi-otopark>>, erişim tarihi 12.8.2021.
- Url-2** <http://www.levantineheritage.com/pdf/Consuls_of_the_Dardanelles.pdf>, erişim tarihi 31.3.2021.
- Url-3** <https://www.academia.edu/9754042/D_r_Albert_Long_and_Bulgarian_Renessainc>, erişim tarihi 31.3.2021.

EKLER

EK A: Lisandros Kaftanzoglu’nun dernek binası için cephe önerisi, Colonas, 2005, s. 22.

EK B: Derginin yayınlanan ciltlerinin listesi.

EK C: Arkeoloji koleksiyonlarının küratörlerinin listesi.

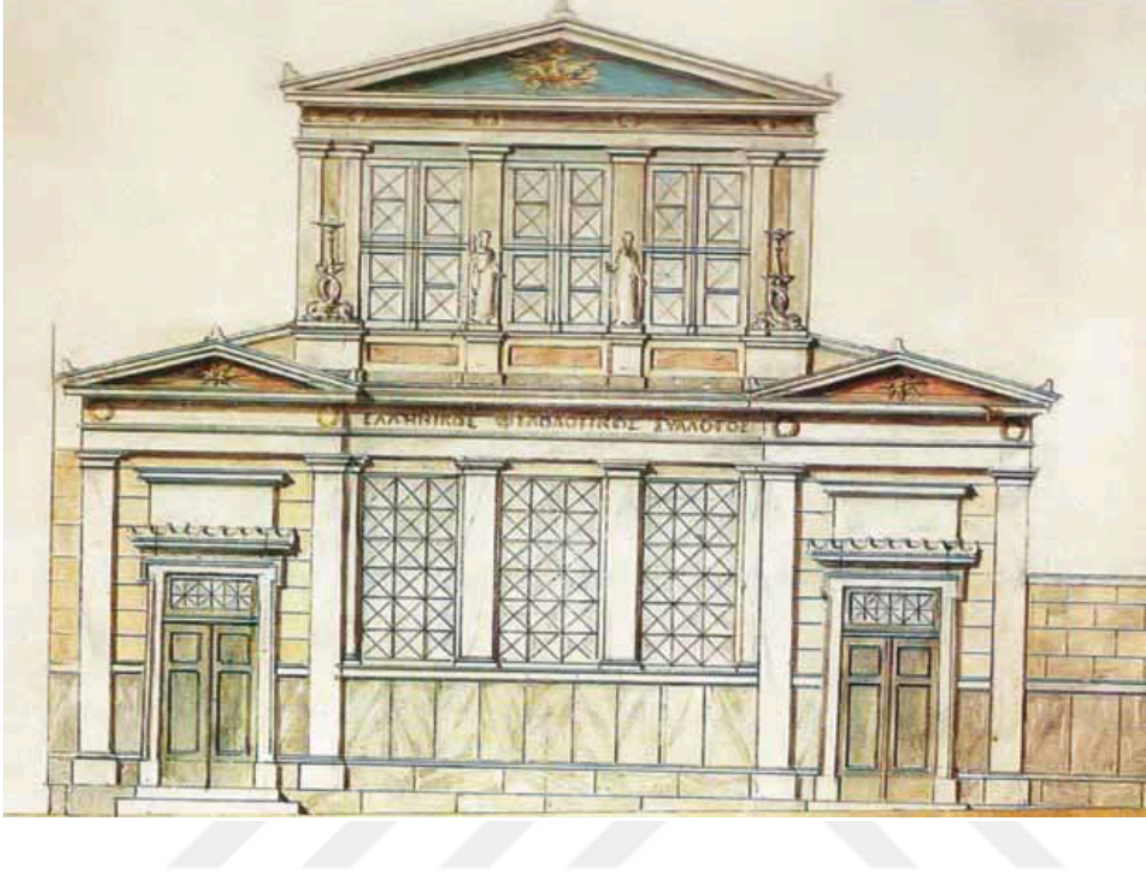
EK D: Paspatis’in 1885’te yayınlanan ‘‘Bizans Sarayları’’ kitabından Sarayburnu planı.

EK E: Kara Surları haritası kıyaslama tablosunun sadeleştirilmiş hali, EFSK, cilt 14, s. 5.

EK F: Yıllara göre arkeoloji komitesi üyelerinin listesi.

EK G: Helen Filoloji Derneği arkeoloji temalı makalelerin listesi.

EK A: Lisandros Kaftanzoglu'nun dernek binası için cephe önerisi, Colonas, 2005, s. 22.

EK B: Derginin yayınlanan ciltlerinin listesi.

Cilt	Çalışma Yılı	Basım Yılı	Arkeoloji Eki	Yeni Nizamname
1	1861-1863	1863		*
2	1863-1865	1864		*
3	1865	1868		
4	1865-1870	1871		
5	1870-1871	1872		
6	1871-1872	1873		*
7	1872-1873	1874		
8	1873-1874	1874		
9	1874-1875	1875	*	
10	1875-1876	1877		
11	1876-1877	1878		
12	1877-1878	1879		
13	1878-1879	1880	*	
14	1879-1880	1884	*	
15	1880-1881	1884		
16	1881-1882	1885	*	
17	1882-1883	1886	*	
18	1883-1884	1888		
19	1884-1885	1888	*	
20	1885-1887	1891		
21	1887-1889	1891		
22	1889-1891	1891	*	
23	1891-1892	1893		
24	1892-1893	1895		
25	1893-1894	1895		
26	1894-1895	1896		
27	1895-1899	1900		*
28	1899-1902	1904		
29	1902-1905	1907		
30	1905-1907	1908		
31	1907-1908	1909		*
32	1908-1910	1911		
33	1910-1911	1914		

EK C: Arkeoloji koleksiyonlarının küratörlerinin listesi.

Çalışma Yılı	Ark. Koleksiyonları Küratörü	Rapor
1875-1877	Andreas D Mordttmann (Oğul)	-
1877-1878	Emmanuil İoannidis	-
1878-1882	Kiriakos Perdikidis	-
1882-1886	Athanasios Papadopoulos-Keramevs	-
1886-1887	?	-
1887-1888	Kiriakos Perdikidis	-
1888-1890	Pelopidas Kuppas	Cilt 21, s. 260-261
1890-1891	?	-
1891-1893	Ksenofon Sideridis-Sideropulos	-
1893-1895	Fragk. Mavrogordatos	-
1895-1896	Patroklos Kampanakis	-
1896-1900	D. G. Mostratos	-
1900-1901	?	-
1901-1911	Ksenofon Sideridis-Sideropulos	Cilt 29, s. 24-25

ΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΑΝΑΚΤΟΡΑ
ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙΕ ΑΥΤΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΑ.

EK E: Kara Surları haritası kıyaslama tablosunun sadeleştirilmiş hali, EFSK, cilt 14, s. 5.

Mesafe	Sillogos (1880)	Stolpe (1866)	Olivier (1807)	S. Bizantios (1851)
Ayvansaray - Eğrikapı	702.50 m	505. 00 m	780. 00 m	816.00 m
Eğrikapı - Edirnekapı	945.50 m	1060. 00 m	941.00 m	897.60 m
Edirnekapı - Topkapı	1221.50 m	1175.00 m	1110. 00 m	1295.40 m
Topkapı - Mevlevihanekapı	913.00 m	705.00 m	832. 00 m	703.80 m
Mevlevihanekapı - Silivrikapı	913.00 m	908.00 m	874.00 m	836.40 m
Silivrikapı - Yedikule	1336.00 m	1245.00 m	1440.00 m	1479.00 m
Yedikule - Altıncapı	112.00 m	75.00 m	86.00 m	561.00 m (Altıncapı'dan Marmara'ya)
Altıncapı - Marmara	528.00 m	520. 00 m	450.00 m	
Blakhernai Banliyosu ile birlikte toplam	6806.50 m	6630.00 m	6637.00 m	6589.20 m

EK F: Yıllara göre arkeoloji komitesi üyelerinin listesi.

İsim	Üyelik	Ark. Komite Üyelik	Yaşam Yılı	Meslek
Stavrakis Aristarhis	1862- 1905	1871-1876, 1877-1883, 1884-1887, 1896-1898	1836-1925	Meclis-i Ayan üyesi, Patrikhane'de üst düzey görevli (Logothetis)
Julius Millingen	1863- 1878	1871-1878	1880-1878	Doktor
Andreas David Mordtmann	1963- 1879	1871-1879	1811-1879	Dilbilimci
Andreas David Mordtmann	1871- 1908	1871-1886, 1890-1907	1832-1912	Doktor
Johannes Heinrich Mordtmann	1872- 1899 1912-?	1877-1882, 1883-1888	1852-1932	Alman Büyükelçiliğinde tercuman, Selanik Alman konsolosu
Philipp Anton Dethier	1866- 1878	1871-1877	1803-1881	Müze i-Hümayun Müdürü
Aleksandros G. Paspatis	1863- 1891	1871-1874, 1876-1882	1814-1891	Doktor
Paul Schröder (Schroeder)	1871- 1891	1871-1872, 1874-1882, 1887-1888	1844-1915	Epigralog, Alman Büyükelçiliğinde tercuman
Athanasios Vernadakis	1870- 1883	1871-1873	?	İstanbul'da Tüccar, (1873'den sonra) Atina'da iktisatçı
Clermont Ganneau	1872- 1873	1872-1873	1846-1923	Fransız Elçiliğinde tercuman
Konstantinos Stef. Karatheodoris	1867- 1905	1871-1882, 1893-1894	1841-1922	İstanbul'da Mühendis, St Petersburg Osmanlı Elçiliği sekreteri
Athanasios G. Dimitriadis	1871- 1883	1871-1876, 1881-1882	1850-1917	Haritacı, Matematikçi, Mühendis
Periklis Apostoliadis	1870- 1880	1872-1873	?	İstanbul ve Volos'da tüccar
Kiriakos Perdikidis	1871- 1899	1873-1893, 1894-1895, 1896-1898	?	İstanbul'da tüccar
Nikolaos Paranikas	1871- 1902	1876-1879	?	İstanbul'da öğretmen
Emmanuil İoannidis	1861- 1902	1876-1878	1823-1906	Dilbilimci, Heybeliada Rum Okulunun Müdürü
Charles George Curtis	1871- 1896	1881-1898	1821-1896	Anglikan Kilisesinin Başrahibi
Dorigny Albert Sorlin	1882- 1892	1882-1887	?	İstanbul'da Diş Hekimi

Athanasios Papadopoulos-Keramevs	1881-1905	1882-1885	1856-1912	Dilbilimci, Kütüphaneci, St. Petersburg'da öğretim görevlisi
Hugo Kutschera	1880-1883	1882-1883	1847-1909	Avusturya Konsolosluğu Sekreteri
D. Nicolson	1880-1893	1882-1884	?	İngiliz Büyükelçiliği baş sekreteri
Maitland Sartoris	1871-1893	1882-1883	?	Alman diplomat
I. Filalithis	1881-1886	1882-1884	?	Öğretmen
James Calvert	1883-1893	1883-1895	1827-1896	İngiliz Büyükelçiliği sekreteri
A. Van Millingen	1882-1915	1893-1885, 1888-1898	1840-1915	Robert Kolejinde öğretmen
Edwin Pears	1874-1905	1883-1884, 1896-1898	1835-1919	Avukat
Xenofon Sideropoulos/Sideridis	1880-1911	1884-1888, 1889-1911	1851-1929	Tüccar
Georges Washington	1883-1893	1884-1885	?	İngiliz Büyükelçiliği kıdemli çalışanı
Themistoklis Saltelis	1875-1899	1887-1888, 1889-1891	?	Eğitimci
Manuil I. Gedeon	1887-1901	1888-1895, 1895-	1851-1943	Patrikhane'nin arşiv sorumlusu, Eklisiastiki Alithia'nın editörü
Patroklos Kampanakis	1888	1891-1899, 1901-1904, 1905-1900	1858-1929	Mimar
Andreas Kopasis	1890	1891-1899, 1905-1908	1856-1912	Sisam Beyi
Albert Long	1879	1889-1898	1832-1901	İlahiyatçı, Dilbilimci, Robert Kolejinde öğretmen
Aleksios Smirnof	1887-1899	1889-1894, 1896-1898	?	Rus Büyükelçiliği sekreteri
Georgios P. Vegleridis (Velderis, Vegleris)	1885-1902	1890-1894, 1895-1898	1850-1923	Rus buharlı gemi şirketinin bağlı acentenin kıdemli çalışanı
Zenon Kleanthis	1865-1893	1893-1896	?-1896	Mimar
Petros Meimaridis	1888	1893-1894	?	Mimar
Vasileos A. Mistakidis	1893	1893-1898	1859-1933	Fener Rum Okulunda öğretmen, Gazeteci, Selanik'te lise müdürü

Georgiadis Vasilios	1896-1902	1896-1898	1846-1929	Aghialu (Bulgaristan) Mitropolit, 263. Ekümenik Patriği (1825-1829)
Ernst Kalinka	-	1896-1898	1865-1946	Dil Bilimci, Arkeolog
Dimitrios G. Mostrados	1893-1905	1896-1899	?	Eğitimci
Hristos G. Pantazidis	1892	1896-1902, 1906-1908	?	Zografyon Rum Okulunda öğretmen, Tatavla Rum Okulu müdürü
Panagiotis G. Papakonstantinu	1893	1896-1898	?	Fener Rum Okulunda öğretmen
Georgios D. Pahtikos	1895	1896-1899, 1904-1908	?	Müzik öğretmeni
Eduard Schneider	1895-1902	1896-1899	?	Mühendis
Georgios Theoharidis	1903	1907-1908	?	Mimar
Odiseas Andreadis	1881	1907-1909	?	Gazeteci
Konstantinos Markis	1877-?	1907-1909	1850-1920	Doktor
Konstantinos Spanudis	1898-1902, 1906-?	1898-1899	1871-1941	Mimar, Proodos gazetesinin müdürü
Ioannis Papadopoulos	1904	1908-1911	?	Eğitimci
D. Hamudopoulos	1910-1911	1910-1911	?	-
Pelopidas Kupas	1887-1890	1888-1890	1842-1890	Mimar
Andre Leval	1887-1893	1888-1890	1864-1932	Gazeteci
Osman Hamdi		1885-1886	1842-1910	Ressam, Müzei i-Hümayun Müdürü
Pavel Borisovich Mansurov	1887	1889-1898	1860-1932	Rus Büyükelçiliği 2. sekreteri
Charles Prétextat-Lecomte	1887-1899	1889-1892, 1895-1896	1854-1938	Heybeliada ticaret okulunda Fransızca öğretmeni, ressam
Jean Berggren	1881-1893	1882-1883	?	İstanbul'da arkeolog
Theoharis Vegleris	1890-1893	1890-1891, 1892-1893	?	Avukat
Georgios Pashalidis	1895-1902	1898-1899	?	Eczacı
I. Meliopoulos	-	1891-1892	?	-

Stefanos Zotos	1903-1910	1907-1908	?	Tütün tekelinde üst düzey çalışan
Anastasios Gavrilidis	1895-1910	1908-1910	?	Doktor

EK G: Helen Filoloji Derneği arkeoloji temalı makalelerin listesi.

Cilt/Sayfa	Yazar	Yayın Yılı	Makale Adı
1. cilt, s. 52-59, 97-107	Em. İoannides	1863	K. G. Hrisovergis'in Patrikhanedeki Taht vs Adlı Eserinin Eleştirisi
1. cilt, s. 158-163	G. Sofokleous	1863	K. G. Hrisovergis'in Anamakta (Karışık) Adlı Eseri
1. cilt, s. 257-266	S. Aristarhis	1863	Perinthos Kitabeleri
1. cilt, s. 206-208, 210-211, 294-300		1863	Kapadokya Trogloditlerine Dair
2. cilt, s. 171-189	A. G. Paspatis	1864	İstanbul Kara Surlarına Dair
2. cilt, s. 189-221	A. G. Paspatis	1864	İstanbul Kara Surları, Kapıları ve Kitabeleri
2. cilt, s.221-232	M. K. Paranikas	1864	Trakya Yarımadasına Dair
2. cilt, s. 232-239	S. Aristarhis	1864	Perinthos'un Yayınlanmamış Kitabeleri Hakkında
2. cilt, s. 251-254	Hr. Papadopulu	1864	Nikomedia'nın Yayınlanmamış Kitabeleri
3. cilt, s. 48-62	M. K. Paranikas	1868	Trakya Yarımadasına Dair
3. cilt, s. 62-68	Dr. Dethier	1868	Tavri Forumundaki 2. Theodosius Anıtı
3. cilt, s. 82-84		1868	K. G. Hrisovergis'in Patrikhanedeki Taht vs Adlı Eserinin Eleştirisi II
4. cilt, s.1-15	S. Aristarhis	1871	Marmara Ereğli'si, Pontus İraklia'sı ve Silivri'nin Yayınlanmamış Kitabeleri Hakkında
4. cilt, s. 22-29, 196-197	Dethier	1871	Konstantin'in Porfir Sütunu Hakkında
4. cilt, s. 89-104	Dethier	1871	Deriupon Halkı ve Şehiri Hakkında
4. cilt, s. 105-108	J. Millingen	1871	Tomi Şehri Kitabeleri
4. cilt, s. 161-168	Dr. Philipp Dethier	1871	Bazı Bakırköy Damgalı Tuğlalara Dair
4. cilt, s. 120-123	J. Millingen	1871	Ureus Zeus kutsal Alanındaki Değnekli Cadı/Kahin Kabartması Hakkında
4. cilt, s. 169-178	A. G. Paspatis	1871	Blakhernai Bizans Sarayı Hakkında

4. cilt, s. 124-125	Anthimos (Belgrad Metropoliti)	1871	Bazı Makedonya ve Trakya Sikke ve Kitabeleri Hakkında
4. cilt, s. 211-220		1871	Diplokionon ve Haliç'te Gerilen Bizans Zincirine Dair Bazı Notlar
5. cilt, s. 1-5	G. G. Papadopulu	1872	Paflagonya Kitabeleri
5. cilt, s. 47-49	Avraam	1872	Amasya ve Civarı Hakkında
5. cilt, s. 147-149		1872	Bizans'ın (vasıtası ile fethedildiği iddia edilen) Su Yollarına Dair
6. cilt, s. 46-64	A. Paspatis	1873	İstanbul'daki Trakya Demiryolu Kazıları Hakkında
6. cilt, s. 245-246		1873	Silivride Bulunan Şehrin Yeniden İnşasına Dair
6. cilt, s. 64-77	A. Mordtmann Baba	1873	Ermenistan'ın en Eski Anıtları Hakkında
6. cilt, s. 108-112	A. Mordtmann Oğul	1873	Ayasofya'nın Kurşun Mühürleri Hakkında
6. cilt, s. 120-138	P. Schroeder	1873	Mesa'nın Moab Kitabeleri
6. cilt, s. 138-165	A. G. Paspatis	1873	Konstantinopolis'te Gerçekleşen Ticaret Hakkında
6. cilt, s. 359-385	A. Dumont	1873	Trakya ve Arkeolojisi
7. cilt s. 1-6	Dr. Dadamonos	1874	Pontos'taki Sulu Saray'da Keşfedilen Kitabeler Hakkında
7. cilt, s. 7-15	J. Millingen	1874	İki Yayınlanmamış Kizikos Kitabesi
7. cilt, s. 82-126	A. G. Paspatis	1874	Ortaçağ'da Karadeniz ve İstanbul Arasında Gerçekleşen Ticaret Hakkında
7. cilt, s. 57-81	Dr. Mordtmann (oğul)	1874	Bizans Kurşun Mühürleri Hakkında
7. cilt, s. 15-22	A. Mordtmann (baba)	1874	Palmira Kentinin En Eski Kalıntıları Hakkında
7. cilt, s. 236-237	N. Tsigaras	1874	Kartal Semti Hakkında
7. cilt, s. 257-258	Dethier	1874	Altımermer Semtinde Bulunan Got ve Bizans Kitabeleri Hakkında
7. cilt, s. 264-265	A. G. Paspatis	1874	Konstantinopolis'in 1204'te Haçlılar Tarafından Fethi Hakkında
7. cilt, s. 266	Dethier	1874	Bizans'ın (İstanbul civarı) Farklı Yerleşimleri

8. cilt, s. 152-163	A. Paspatis	1874	Konstantinopolis'te Gerçekleşen Ticaret Hakkında
8. cilt, s. 164-174	Julius Millingen	1874	Yayınlanmamış İki Kizikos Hükümü ve Bir Çok Kizikos ve Trakya Kitabeleri Hakkında Notlar
9. cilt, s. 232-235, 253-255	A. Paspatis	1875	İstanbul'da Mevcut Bizans Kiliseleri
9. cilt ark. ek, s. s.ii-xii	A. Mordtmann çeviren K. Perdikidis.	1875	Bursa'nın Kitabelri
9. cilt ark. ek, s. xiv-xxvii	A. Mordtmann çeviren K. Perdikidis.	1875	Seyyit Battal Gazi Türbesinin Farklı Devirleri En Eski Kitabeleri/A. Mortmann Çeviren K. Perdikidis.
10. cilt, s. 1-10	M. Paranikas	1877	Dr. Shcleimann ve İlion
10. cilt, s. 30-32	W. Christ	1877	Yeni İlion Kazıları Hakkında
10. cilt, s. 49-51	M. Paranikas	1877	16. Yüzyılda Samos
10. cilt, s. 51-66	H. Schleimann	1877	Hisarlık Kazıları Hakkında
10. cilt, s. 125-140	N. Tsigara	1877	Passaronos Kenti Hakkında
11. cilt, s. 160-162	Marie de Launay	1878	Cenova'lıların Pera'sı Bugünkü Galata'ya Dair
12. cilt, s. 1-6	K. Karapanos	1879	Dodoni ve Harabeleri
12. cilt, s. 33-42	A. Paspatis	1879	Bizans'ın Trakya Banliyöleri
12. cilt, s. 43-52	A. Paspatis	1879	Bizans'ın Anadolu Banliyöleri
13. cilt, s. 5-13	A. G. Paspatis	1884	En Yeni Bizans Çalışmaları
13. cilt, s. 84-102	S. Aristarhis	1884	Belgrad İlindeki Yunan, Latin ve Sırp Yazıtları
13. cilt ark ek, s. 1-14	K. Karapanos	1884	Gökçeada Kitabeleri
13. cilt ark ek, s. 15-17	I. Mordtmann	1884	Orta Rusya Kitabeleri
13. cilt ark ek, s. 18-22	S. Aristarhis	1884	Kizikos Kitabeleri
13. cilt ark ek, s.	A. Paspatis	1884	İstanbul Valisi Diomides

23-24			
13. cilt ark ek, s. 33-34	A. G. Paspatis	1884	Bizanslıların Eski Pratorion'u Yakınında Bulunan Bodrum ve Sarnıç Hakkında
13. cilt ark ek, s. 34-40	I. Mordtmann	1884	Selanik Yazıtları
13. cilt ark ek, s. 41-44	S. Aristarhis	1884	Belgrad İlinden Yazıtlar
13. cilt ark ek, s. 64-70	I. Mordtmann	1884	Tomi Şehri Tarihi Kalıntıları
13. cilt ark ek, s. 71-75	C. G. Curtis	1884	Mesa'nın Moab Kitabeleri
13. cilt ark ek, s. 76-82	S. Aristarhis	1884	Simi Kitabeleri
13. cilt ark ek, s. 84-94	Dr. Schroeder	1884	Mesa'nın Moab Krallığı Garnizonlarının Haritası
14. cilt, s. 46-60, 178	M. Paranikas	1884	Efes Hakkında
14. cilt ark ek, s. 1-15	S. Aristarhis	1884	İstanbul Kara Surlarında Yer Alan İsimlerin Karşılaştırma Tablosu
16. cilt, s. 350-251, 359, 366		1885	Bizans Sarayları ve Etrafındaki Tesisler
16. cilt ark ek, s. 1-42	C. G. Curtis, S. Aristarhis	1885	Yayınlanmamış Bizans kitabeleri
17. cilt, s. 146-147	Ath. Petridu	1886	Tarihi Mora Şehrinin Keşfi ve İsmine Dair
17. cilt ark ek, s. 3-56	Papapdopou los Keramevs	1886	Trakya ve Makedonya Kitabeleri
17. cilt ark ek, s. 65-116	Papapdopou los Keramevs	1886	Trakyanın Tarihi Kalıntıları ve Kitabeleri
17. cilt ark ek, s. 118-121	K. Perdikidis	1886	Suriye ekbatan Hakkında
17. cilt ark ek, s. 121-124	Ks. A. Sideropulos	1886	Martir Avtonomos Kilisesi

17. cilt ark ek, s. 125-126	Ks. A. Sideropulos	1886	Hrisoupoli'deki Bizans Mezarları
17. cilt ark ek, s. 126-134	Ks. A. Sideropulos	1886	Bizans Damatrionları Hakkında
17. cilt ark ek, s. 134-143	Ks. A. Sideropulos	1886	Küçük Ermenistan Nikopoleos Hakkında (Kara Hisar-i Şark'ı)
17. cilt ark ek, s. 144-152	Dr. A. Mordmann Jr.	1886	Avrupa İllerinin Bizans Kurşun Mühürleri
17. cilt ark ek, s. 154-181	Savvas N. Diamantidis	1886	Makedonya'dan Toplanmış Yazıtlar
17. cilt ark ek, s. 183-187	Velegradon Anthimos	1886	Epir Appolonia'dan Kitabeler.
17. cilt ark ek, s. 188-189	Albert A. Long	1886	Baltalimanı'ndan Kitabeler
18. cilt, s. 25-33	K. S. Makris	1888	Kizikos Harabeleri Hakkında
18. cilt, s. 35	Papadopulo s Keramevs	1888	Nimfeon Hakkında
19. cilt, s. 20-34	Athan. Petridu	1888	Peloponiso'daki Antik Kiparissia Şehrine Dair
19. cilt, 48-57	J. C. F. Calvert	1888	HOMER'in Odesea'sına Göre İlion'un Yeri
19. cilt, s. 173-187	A. Papadop. Keramevs	1888	Odessa Arkeoloji Kongresi Raporu
19. cilt ark ek, s. 3-9	DR. Mordtmann	1888	Boğdan Sarayı Yani Vaftizci İoannes Prodromos Manastırı (Palia Petra)
19. cilt ark ek, s. 9-14	Dr. A. Mordmann	1888	Konstantinopolis Topografyası
19. cilt ark ek, s. 15-24	Ks. A. Sideropulos	1888	Bizanslıların Damatrisi Bugünkü Alem Dağı
19. cilt ark ek, s. 25-27	Ks. A. Sideropulos	1888	Bizans Kitabeleri
19. cilt ark ek, s. 28	Dr. A. Mordmann	1888	Selanik Kitabeleri
19. cilt ark ek, s. 29-31	Albert L. Long	1888	Kizikos Kitabeleri

19. cilt ark ek, s. 32-33	Arkeoloji Komitesi	1888	Samsun Kitabesi
19. cilt ark ek, s. 34-35	Andre Leval	1888	Siraküza Müzesinden 5. Yüzyıla Ait Üç Hristiyan Kitabesi
19. cilt ark ek, s. 35-40	P. D. Kuppa	1888	Arkeolojik Notlar
21. cilt, s. 1-35	Kiriakos Perdikidis	1891	Notlar ile Birlikte Halep Yazıtları
21. cilt, s. 36-49	Pelopida Kuppa	1891	Tomi Şehrinin Tarihi Topğrafyası
20- 22 cilt ark ek, s. 1-13	A. E. Kopasis	1891	Antik Aptera ve Onun Liman Kentleri Kisamo ve Poliirini
20-22 cilt ark ek, s. 13-18	Ks. A. Sideropulos	1891	Epigrafik ve Arkeolojik Açıklamalar
20-22 cilt ark ek, s. 19-32	Ks. A. Sideropulos	1891	Pammakaristo Manastırı ve Kurucuları
20-22 cilt ark ek, s. 34-37	A. Van Millingen	1891	Hebdomonun Gerçek Yeri
20-22 cilt ark ek, s. 38-46	P. A. Kuppas	1891	Bizans Kiliselerinin İnşası
20-22 cilt ark ek, s. 47-53	P. A. Kuppas	1891	Bizans Sarnıçları Hakkında
20-22 cilt ark ek, s. 54-60	A. Mordtmann	1891	Konstantinopolis'ten Önce Avarlar ve Persler
20-22 cilt ark ek, s. 61-72	A. Mordtmann	1891	Athos'un Tarihi kitabelri
20-22 cilt ark ek, s. 73-75	Ch. G. Curtis	1891	Çiniliköşk İmparatorluk Müzesi'ndeki Sarkofağa dair (Büyük İskender'in olduğu düşünülen)
20-22 cilt ark ek s. 76-77	A. P. Keramevs	1891	Helen Filoloji Derneği'nin El Yyazmaları Katalogu
23. cilt, s. 30-39	Aristotelus G. Neofitu	1893	Giresun'un Tarihi ve Topografyası
24. cilt, s.13	Ahil. S. Diamantara	1895	Kasteliorizo Adasına Dair
24. cilt, s. 27-28	Ahil. S. Diamantara	1895	Ksanthos ve Patara Kitabeleri

24. cilt, s. 30-39	A. G. Neofitos	1895	Giresun Hakkında
24. cilt, s. 59	M. Gedeon	1895	Chora Manastırı'nın En Eski Kurucusu Theodoros Hakkında Yayınlanmamış Anı
24. cilt, s. 123-160	M. Gedeon	1895	Bizans Bayramları
26. cilt, s. 89-90	Edouard Schneider	1896	Ombir ve Oskan Kitabeleri
26. cilt, s. 144-329	M. Gedeon	1896	Bizans Bayramları
26. cilt, s. 7-9	M. Paranika	1896	17. Yüzyılda Thessalia'nın Trikala Şehri
26. cilt, s. 26-38	D. A. Panayiotidu	1896	Antik Fotiki Kenti Hakkında
26. cilt, s. 144-320	M. I. Gedeon	1896	Bizans Bayramları
27. cilt, s. 263-164	Amasya Başpiskopozu	1900	Sinop Aya Paraskevi'de Bulunan Heykel Hakkında
27. cilt, s. 164-187	Ks. Sideridis	1900	Libyssa, Dakibia, Gepoza (Topografik İncelemeler)
27. cilt, s. 355-358	M. Paranikas	1900	Homer ve Stravonas'a Göre Paflagonya Bezemeleri
27. cilt, s. 358-368	Ep. Th. Kiriakidu	1900	Trabzon Yakınlarında, Prodomos ve Vaftizci İoannis Manastırları Hakkında
27. cilt, s. 369-388	B. A. Mistakidis	1900	Selanik'e Dair Notlar, Vlateon Manastırı ve Ona Dair Belgeler
27. cilt, s. 389-393	M. Paranikas	1900	Trakya Edirnesinin Kitabeleri
27. cilt, s. 394-395	Hr. G Pantatzidu	1900	M. Paranikas'ın Homer Paflagonya Bezemeleri Çalışmasına Dair Notlar
28. cilt, s. 89	Ks. Sideridis	1904	İmparator Heraklios Dönemindeki Olayların Anlatılarının Düzeltilmesi
28. cilt, s. 118-145	Papadopulos Keramevs	1904	1593 ve 1604 Yılları Arasında İstanbul Kiliseleri
28. cilt, s. 126	Ks. Sideridis	1904	Keramevs'in 1593 ve 1604 Yılları Arasında İstanbul Kiliseleri Eserine Tenkit
28. cilt, s. 199-201	G. I. Lambusiades	1904	Nikea Ufak Nikea veya Nikitsa
28. cilt, s. 214-218	Doug. Brouhner	1904	Samos Bizans Kitabesi
28. cilt, s. 218-228	B. A. Mistakidis	1904	Çeşitli Notlar (Paronaksia Metropolu, Patrik II. İoannikios'un Yayınlanmamış Belgeleri, Kitabeler)
29. cilt, s. 121-132	Ks. Sideridis	1907	Heybeliada Theotokos Manastırının Tarihine Dair Düzeltmeler.

29. cilt, s. 222-230	I. Meliopulos	1907	Bazı Eski Bizans Yerleşimlerinin Tespiti
29. cilt, s. 230	I. Meliopulos	1907	Mahmutpaşa'daki Topalyan Hanı İnşaatında Bulunan Kalıntılar Hakkında
29. cilt, s. 230-231	I. Meliopulos	1907	Sideridis'in Bizanslıların Damatrusu Adlı İncelemesine İlişkin Bazı Düzeltmeler ve Yazılı Tuğlalar
29. cilt, s. 241-248	Ks. Sideridis	1907	Galata'daki Ayazmalara Dair
29 cilt, s. 249-265	Ks. Sideridis	1907	İstanbul'daki Aetus ve Aspar Sarnıçları Hakkında
29 cilt, s. 265-273	Ks. Sideridis	1907	İstanbul'daki Pammakaristos ve kurucuları Hakkında
29 cilt, s. 274-283	I. Meliopulos	1907	Ruphinniani Nerede Bulunuyordu
29 cilt, s. 283-288	I. Meliopulos	1907	Sketiaton
29 cilt, s. 306-313	I. Meliopulos	1907	Şile Gezisi Notları
29 cilt, s. 232-235	Panagiotidu	1907	Thesprotia'daki Pandosia ve Monavar'daki Arkeolojik Bulgular Hakkında
29 cilt, s. 288-296	Panagiotidu	1907	Paramythia Eyaletindeki Rayos Manastırı
29 cilt, s. 296-205	M. Paranikas	1907	Trabzon Sikke ve Paraları
30. cilt, s. 145-154	I. Meliopulos	1908	Tarih Öncesi Kadıköy'e Dair Çalışmalar
30. cilt, s. 215-217	I. Meliopulos	1908	Onorato'nun Yeri
30 cilt, s. 217-219	Ks. Sideridis	1908	Onorato'nun Yerine Dair Notlar
31 cilt, s. 96-101	Ks. Sideridis	1909	Akritas: Arkeoloji Bildirimleri (İzmit Körfezi)
31 cilt, s. 101-107	Ks. Sideridis	1909	Postelnik Krallığı Hakkında
31 cilt, s. s.107-112	Ks. Sideridis	1909	Büyük Sarayın ve Hippodromun Topografyası
31 cilt, s. 112-119	I. Meliopulos	1909	Bizans Yerleşim Merkezleri
32 cilt, s. 111-119	Ritsu	1911	Bizans Hellenizmi ve Günümüzün Giriti
32 cilt, s. 119-132	Ks. Sideridis	1911	Edremit Bizans Kitabeleri
32 cilt, s. 132-138	Ks. Sideridis	1911	Argiropolis (Fındıklı) Mezartaşları

32. cilt, s. 160-178	K. S. Makris	1911	Kizikos'un Topografyası, Tarihi ve Arkeolojisi Hakkında
33. cilt, s. 135-151	Hr. Papadopulo s	1914	İznik Şehrinin Tarihi, Arkeolojik, Paleografik ve Eklestastik Monografyası

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Irem Naz Emver Oglou

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lise** : 2012, İskeçe Aksion Koleji
- **Lisans** : 2017, YTÜ, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

MESLEKİ DENEYİMLER:

- 2018 - Serbest Olarak: Rumeli Hisarı'nda konut rölöve ve restitüsyon projesi.
- 2018 - IDE Tasarım: Gesi Konteyner pazaryeri konsept projesi.
- 2018-2019 - Archista Mimarlık: Çeşitli rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri.